

Companie de cercetare,
analiza datelor și consultanță

Adresa: MD2012, Chișinău,
str. Sfântul Țării 27, of. 33

Mobil: 060311000

RAPORT FINAL

Evaluarea ex-post a Programului de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”

Către: Instituția Publică Organizația pentru
Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA)

De la: Date Inteligente SRL

Chișinău, 7 iulie 2026

Descrierea raportului și echipa de autori

Evaluarea ex-post a Programului de Retehnologizare și Eficiență Energetică a Întreprinderilor Mici și Mijlocii

Descrierea raportului. Prezentul raport sintetizează rezultatele evaluării ex post a Programului de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”, implementat de Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA). Raportul analizează măsura în care sprijinul acordat a contribuit la transformarea remitențelor și a economiilor acumulate în migrație în investiții productive, la dezvoltarea afacerilor locale și la consolidarea deciziei de revenire sau de rămânere în Republica Moldova.

Obiectul evaluării. Evaluarea este structurată pe criteriile OCDE-DAC: relevanță, coerență, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate. Analiza combină date administrative și fiscale, un studiu cantitativ cu beneficiarii și un studiu calitativ bazat pe interviuri în profunzime. Raportul abordează legătura dintre migrație, investiție, dezvoltarea afacerii și efectele asupra familiei și comunității.

Utilizarea raportului. Documentul este destinat ODA și partenerilor instituționali implicați în dezvoltarea instrumentelor de suport pentru IMM-uri, antreprenoriat și reintegrarea economică a migranților. Constatările și recomandările urmăresc îmbunătățirea designului viitoarelor programe, consolidarea monitorizării orientate spre rezultate, simplificarea procedurilor și conectarea investițiilor la dezvoltare locală, ocupare și reintegrare economică.

Autori

Mihai Bologan	Dr. în economie, Director general iData. mihai@idata.md
Vitalie Popa	Vice-director, AXA Management Consulting
Oleg Grigoroii	Expert analiză cost-beneficiu.

Contribuția autorilor. Echipa de autori a coordonat metodologia de evaluare, analiza datelor, interpretarea rezultatelor și formularea concluziilor și recomandărilor.

Despre iData

Date Inteligente SRL, compania care operează sub brandul iData, este o companie de cercetare, analiză de date și consultanță. iData realizează studii cantitative și calitative, evaluări de politici și programe, analize socio-economice și servicii de consultanță pentru instituții publice, organizații internaționale și mediul privat. În proiectele de evaluare, iData pune accent pe rigoarea metodologică, triangularea surselor de date și formularea unor concluzii aplicabile în luarea deciziilor de politici publice.

Cuprins

Lista abrevierilor și acronimelor	4
Sumar Executiv	5
Capitolul 1. Metodologia de evaluare	7
Capitolul 2. Caracteristicile beneficiarilor Programului	9
Capitolul 3. Evaluarea Programului	11
3.1 Relevanța	11
3.2 Coerența	15
3.3 Eficacitatea.....	20
3.4 Eficiența	24
3.5 Impactul.....	29
3.5.1 Analiza indicatorilor economici-cheie	30
3.5.2 Analiza cost-beneficiu: analiza financiară	31
3.5.3 Analiza cost-beneficiu: analiza economică.....	31
3.6 Sustenabilitatea.....	38
Capitolul 4. Recomandări	43
Anexa 1. Nivelul de realizare al indicatorilor de rezultate	44
Anexa 2. Datele și calculele aferente analizei financiare și economice	45

Lista abrevierilor și acronimelor

AIPA	Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură
APL	Administrație Publică Locală
CAEM	Clasificatorul Activităților din Economia Moldovei
CATI	Interviu telefonic asistat de calculator
CAWI	Chestionar online asistat de calculator
EIRR	Rata internă de rentabilitate economică
ENPV	Valoarea actualizată netă economică
EU4SMEs	„UE pentru IMM-uri” / proiect finanțat de Uniunea Europeană
FIRR	Rata internă de rentabilitate financiară
FNPV	Valoarea actualizată netă financiară
IMM	Întreprinderi mici și mijlocii
IP	Instituție publică
MCS	Modelul Costului Standard
MDED	Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
OCDE-DAC	Criteriile OCDE-DAC de evaluare
ODA	Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului
PARE 1+2	Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”
Programul 373	Program de credite investiționale cu dobândă subvenționată
SFS	Serviciul Fiscal de Stat
SRL	Societate cu răspundere limitată
START	Programul START pentru Tineri: o afacere durabilă la tine acasă
SUA	Statele Unite ale Americii
TVA	Taxa pe valoarea adăugată
UE	Uniunea Europeană

Sumar Executiv

Constatarea generală. Evaluarea ex post a Programului de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” arată că instrumentul a fost relevant, coerent și util pentru valorificarea remitențelor și economiilor acumulate peste hotare în investiții productive. Programul a sprijinit lansarea și dezvoltarea unor afaceri locale, a redus riscul investițional pentru beneficiari și a consolidat decizia de revenire sau de rămânere în Republica Moldova.

Valoarea adăugată a Programului. Grantul a funcționat ca accelerator investițional și ca instrument de reducere a riscului pentru antreprenorii reveniți, familiile conectate la diaspora și afacerile mici cu resurse limitate. În practică, sprijinul ODA a permis achiziția de utilaje agricole, echipamente de producție, mijloace de livrare, echipamente pentru servicii locale și dotări necesare pentru inițierea sau extinderea activității economice.

Baza evaluării. Analiza s-a bazat pe documente de program, date administrative ale ODA, date fiscale ale SFS, studiul cantitativ aplicat beneficiarilor eligibili pentru evaluarea ex post și nouă interviuri în profunzime. Portofoliul Programului include 276 de beneficiari, dintre care 149 au fost eligibili pentru evaluarea ex post, iar componenta cantitativă a vizat un eșantion de 100 de respondenți.

Profilul portofoliului. Programul a ajuns preponderent la microîntreprinderi, care reprezintă 82,2% din portofoliu, urmate de întreprinderi mici (16,4%) și de întreprinderi mijlocii (1,3%). Întreprinderile fondate de tineri reprezintă 43,1% din portofoliu, iar femeile administrează sau reprezintă 34,4% dintre întreprinderile sprijinite. Distribuția teritorială este aproape paritară: 52,5% dintre beneficiari provin din mediul rural, iar 47,5% din mediul urban.

Relevanța. Programul a răspuns unor nevoi investiționale reale. În studiul cantitativ, 76,5% dintre respondenți au urmărit modernizarea echipamentelor și îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor, 68,1% creșterea veniturilor, 61,3% oferirea unor produse sau servicii accesibile comunității locale, 60,5% revenirea definitivă și stabilizarea familiei acasă, iar 55,5% dezvoltarea localității sau regiunii de origine.

Adiționalitatea sprijinului este ridicată. Doar 11,8% dintre respondenți declară că ar fi realizat investiția în mare parte la fel și fără grant. În schimb, 39,5% ar fi investit mai târziu, 27,7% ar fi investit la scară mai mică, iar 21,0% probabil nu ar fi realizat investiția. Astfel, pentru 88,2% dintre respondenți, sprijinul public a influențat momentul, amplexarea sau posibilitatea investiției.

Coerența. Programul este coerent cu politicile publice privind dezvoltarea IMM-urilor, valorificarea remitențelor, reintegrarea economică a imigranților și dezvoltarea locală. În practică, investițiile au fost finanțate din resurse proprii, economii familiale, remitențe, credite, subvenții agricole sau din alte programe ODA. 79,8% dintre respondenți au participat anterior la un program ODA, ceea ce arată că PARE 1+2 funcționează adesea ca parte a unui parcurs investițional mai amplu.

Eficacitatea. Programul a fost eficient la nivel de output și de rezultat operațional. 72,3% dintre respondenți au indicat modernizarea utilajelor, tehnologiilor sau proceselor, 69,7% creșterea eficienței sau productivității, 63,0% creșterea capacității de producție sau prestare, iar 58,0% îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor. Studiul calitativ confirmă utilizarea bunurilor finanțate în activitatea curentă și schimbări concrete în modul de lucru.

Eficiența. Programul are o eficiență administrativă și financiară generală bună, cu spațiu de optimizare. 41,2% dintre respondenți consideră procesul de aplicare simplu sau foarte simplu, iar 49,6% îl apreciază ca fiind nici simplu, nici complicat. Principala dificultate rămâne pregătirea documentelor, menționată de 40,3% dintre respondenți. Cofinanțarea a fost, în general, adecvată: 69,2% au considerat contribuția proprie pe deplin potrivită, iar 27,4% au considerat-o parțial potrivită.

Impactul. Impactul Programului este pozitiv la nivelul afacerii, al familiei și al comunității. 83,2% dintre respondenți apreciază impactul asupra afacerii ca mare sau foarte mare, iar 73,2% indică un impact mare sau foarte mare asupra comunității. Programul a contribuit la crearea sau menținerea unor locuri de muncă, la implicarea familiei în activitatea antreprenorială și la oferirea unor produse sau servicii mai accesibile în localitățile beneficiare.

Analiza pre/post indică evoluții favorabile pentru toate cohortele analizate. În 2025 față de anul de dinaintea aplicării, cohorta 2023 a înregistrat creșteri de 63,6% la numărul de angajați, 210,5% la plățile salariale, 54,6%

la salariul mediu, 91,1% la veniturile declarate, 91,9% la profit, 42,9% la productivitatea muncii și 141,2% la contribuțiile fiscale. Pentru cohorta 2024, creșterile sunt de 43,8% la numărul de angajați, 95,2% la plățile salariale, 54,1% la salariul mediu, 67,1% la veniturile declarate, 118,8% la profit, 102,5% la productivitatea muncii și 120,5% la contribuțiile fiscale, iar pentru cohorta 2025 efectele sunt mai timpurii: 14,3% la numărul de angajați, 29,8% la plățile salariale, 11,4% la salariul mediu, 14,6% la veniturile declarate, 14,3% la profit, 14,5% la productivitatea muncii și 11,6% la contribuțiile fiscale.

Analiza cost-beneficiu susține o concluzie pozitivă. Din perspectiva bugetului public, valoarea actualizată netă financiară (FNPV) este de 9,2 milioane de lei, rata internă de rentabilitate financiară (FIRR) este de 12,7%, iar raportul beneficiu-cost este de 1,2. Din perspectiva societății, valoarea actualizată netă economică (ENPV) este de 437,1 milioane de lei, iar raportul beneficiu-cost economic este de 5,4.

Sustenabilitatea. Perspectivile de menținere a rezultatelor sunt bune atunci când investiția este integrată în activitatea curentă, există cerere și beneficiarul are acces la personal, mentenanță și finanțări complementare. 43,2% dintre respondenți intenționează să acceseze un alt program de grant sau subvenționare, 29,7% sunt încă în analiză, 13,6% intenționează să investească din resurse proprii, iar 6,8% intenționează să facă acest lucru prin intermediul unui credit. Doar 6,8% nu intenționează, deocamdată, să facă investiții suplimentare.

Riscurile principale pentru sustenabilitate sunt externe investiției: lipsa personalului calificat (18,3%), costurile energetice sau ale materiilor prime (17,4%), cererea insuficientă sau problemele de piață (16,5%), costurile de mentenanță (13,9%) și factorii climatici sau de mediu (11,3%). Satisfacția față de Program este ridicată: 75,4% dintre respondenți au acordat nota 10 pentru probabilitatea de a recomanda Programul, iar 12,7% au acordat nota 9.

Recomandări-cheie. Programul trebuie menținut ca un instrument dedicat legăturii dintre diaspora, antreprenoriat și dezvoltarea locală. Următorul ciclu ar trebui să consolideze logica de parcurs investițional: diagnostic al nevoii, grant, instruire, consultanță practică, monitorizare diferențiată pe sectoare, sprijin pentru piață și conectare cu alte instrumente ODA, credite, garanții, subvenții agricole, formare profesională și infrastructură locală.

Prezentul raport sintetizează rezultatele evaluării ex post a Programului de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”, implementat de Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA), cu sprijinul Guvernului Republicii Moldova și al Uniunii Europene, în cadrul proiectului „UE pentru IMM-uri - EU4SMEs”. Programul sprijină migranții, persoanele revenite din migrație și familiile acestora să transforme remitențele, economiile și experiența acumulată peste hotare în activități economice locale.

Evaluarea urmărește măsura în care Programul a răspuns nevoilor beneficiarilor, a fost coerent cu politicile publice și cu alte instrumente ODA, a produs rezultate imediate, a utilizat eficient resursele, a generat impact asupra afacerilor, familiilor și comunităților și are perspective de menținere a rezultatelor după finalizarea finanțării.

Baza empirică include documente de program, date administrative și fiscale, studiul cantitativ cu beneficiarii și studiul calitativ bazat pe interviuri în profunzime. Rezultatele economice și schimbările raportate de beneficiari sunt interpretate prudent, deoarece performanța afacerilor depinde și de piață, climă, forță de muncă, infrastructură locală, investiții proprii și de alte programe de sprijin.

Raportul este structurat pe criteriile OCDE-DAC – relevanță, coerență, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate – și se încheie cu recomandări orientate spre menținerea Programului, diferențierea sprijinului în funcție de sector și de etapă de dezvoltare, simplificarea procedurilor și conectarea grantului la investiții complementare.

Capitolul 1. Metodologia de evaluare

Prezenta sinteză descrie metodologia aplicată pentru evaluarea ex-post a Programului de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+2”, implementat de ODA, cu finanțare din partea Guvernului Republicii Moldova și a Uniunii Europene, în cadrul proiectului „UE pentru IMM-uri - EU4SMEs”. Evaluarea a urmărit să determine în ce măsură programul a răspuns nevoilor beneficiarilor, a susținut transformarea remitențelor și economiilor acumulate peste hotare în investiții productive, a contribuit la dezvoltarea afacerilor și a generat efecte durabile asupra familiilor, comunităților și economiei locale.

Metodologia utilizată a fost aliniată la Metodologia de evaluare ex-post a Programelor/Instrumentelor de suport implementate de IP ODA și la Ghidul de aplicare aferent, construite pe criteriile OCDE-DAC: relevanță, coerență, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate. Pentru PARE 1+2, aceste criterii au fost aplicate ținând cont de specificul intervenției: legătura cu migrația, utilizarea contribuției proprii provenite din remitențe sau economii externe, crearea sau dezvoltarea unei afaceri locale și reducerea riscului de remigrare.

Abordarea generală a evaluării

Evaluarea a utilizat o abordare mixtă, secvențială și triangulată. Analiza documentară și analiza datelor administrative au constituit baza factuală a evaluării, iar sondajul în rândul beneficiarilor și interviurile în profunzime au completat aceste date cu percepții, explicații și exemple concrete privind modul în care sprijinul a funcționat în practică. Această abordare a fost necesară deoarece efectele unui program precum PARE 1+2 nu pot fi înțelese doar prin indicatori economici, ci trebuie analizate și prin prisma deciziei de revenire, a investiției familiale, a condițiilor locale și a riscurilor specifice domeniului de activitate.

În aplicarea metodologiei, evaluarea a separat analiza implementării de analiza efectelor. Astfel, au fost analizate distinct calitatea procesului administrativ, accesibilitatea procedurilor, durata de procesare și suportul oferit de ODA, pe de o parte, și efectele asupra afacerii, familiei, ocupării, pieței și riscului de migrație, pe de altă parte. Această separare a permis evitarea confuziei dintre satisfacția față de proceduri și rezultatele reale generate de investiții.

Triangularea a fost principiul central al analizei. Datele din studiul cantitativ au fost utilizate pentru a identifica tendințe generale în rândul beneficiarilor, iar rezultatele studiului calitativ au explicat de ce unele investiții au generat rezultate rapide, în timp ce altele au produs efecte mai lente sau au fost mai vulnerabile la factori externi. În cazul PARE 1+2, componenta calitativă a fost importantă pentru a înțelege diferența dintre investițiile în servicii, producție, mobilier și agricultură, precum și efectele specifice ale riscurilor climatice, ale lipsei de forță de muncă și ale accesului limitat la piață.

Surse de date și instrumente utilizate

Evaluarea Programului PARE 1+2 s-a bazat pe patru categorii principale de surse: documentele de program și metodologia ODA, datele administrative privind beneficiarii și proiectele finanțate, sondajul aplicat beneficiarilor și studiul calitativ bazat pe interviuri în profunzime. Documentele de program au fost utilizate pentru reconstruirea logicii intervenției, a obiectivelor și a condițiilor de eligibilitate. Datele administrative au fost relevante pentru înțelegerea portofoliului de beneficiari, a tipurilor de investiții finanțate și a cadrului de implementare.

Componenta cantitativă a constatat într-un sondaj aplicat beneficiarilor PARE 1+2 eligibili pentru evaluarea ex post. Conform metodologiei generale, pentru PARE 1+2 au fost identificați 276 de beneficiari, dintre care 149 au fost eligibili pentru evaluarea ex-post, iar eșantionul propus pentru sondaj a fost de 100 de respondenți. Colectarea a fost realizată preponderent prin CATI, cu utilizarea CAWI în mod complementar, acolo unde profilul sau disponibilitatea beneficiarului a recomandat completarea online. Condiția de includere în evaluare a fost existența unei perioade minime de 12 luni de la finalizarea implementării proiectului investițional, pentru a permite observarea unor efecte post-intervenție. Instrumentul cantitativ a colectat mai ales percepții și explicații ale beneficiarilor privind nevoia de sprijin, aditionalitatea investiției, implementarea proiectului, efectele percepute, sustenabilitatea și recomandările de îmbunătățire.

Componenta calitativă a inclus interviuri în profunzime cu beneficiari ai programului. Pentru PARE 1+2, metodologia generală a prevăzut 9 interviuri în profunzime, distribuite regional pentru a surprinde diversitatea contextelor de implementare. Interviurile au avut un caracter semi-structurat și au urmărit să explice mecanismele de schimbare din spatele datelor: cum a fost luată decizia de revenire și investiție, ce rol a avut programul în raport cu economiile proprii, ce dificultăți au apărut în implementare, ce schimbări reale s-au produs în afacere și ce riscuri afectează menținerea rezultatelor.

Tabelul 1. Metodologia sintetică pentru PARE 1+2

Componentă	Rol în evaluare	Aplicare pentru PARE 1+2
Analiză documentară	Reconstruirea logicii intervenției și a criteriilor de evaluare	Documente de program, metodologia ODA, ghidul de aplicare și cadrul OCDE-DAC
Date administrative	Caracterizarea portofoliului și verificarea implementării	Beneficiari, eligibilitate, investiții, finanțări și perioade de implementare
Sondaj beneficiari	Cuantificarea percepțiilor și a efectelor raportate	Eșantion propus: 100 beneficiari PARE 1+2 din 149 eligibili
Interviuri în profunzime	Explicarea mecanismelor de schimbare și a factorilor de succes/risc	9 interviuri cu beneficiari PARE 1+2, cu acoperire regională

Aplicarea criteriilor OCDE-DAC

Analiza Programului PARE 1+2 a fost structurată pe cele șase criterii OCDE-DAC, fiecare fiind adaptat la logica programului. Relevanța urmărită a fost măsura în care sprijinul a răspuns nevoilor reale ale migranților reveniți sau ale familiilor afectate de migrație, precum și necesităților concrete de investiții ale afacerilor. Coerența a analizat compatibilitatea intervenției cu resursele proprii, cu alte programe sau subvenții accesate și cu logica dezvoltării afacerii. Eficacitatea a evaluat dacă investițiile au fost realizate și utilizate conform scopului aprobat și dacă au produs rezultate imediate și intermediare.

Eficiența a urmărit raportul dintre resurse, timp, proceduri și rezultate, inclusiv durata aplicării, volumul documentației, adecvarea mecanismului de finanțare și costurile indirecte suportate de beneficiari. Impactul a analizat schimbările mai largi produse asupra familiei, comunității, ocupării, pieței și deciziei de rămânere în Republica Moldova. Sustenabilitatea a examinat probabilitatea menținerii investițiilor și rezultatelor după încheierea sprijinului, precum și riscurile principale: climă, piață, personal calificat, costuri operaționale, infrastructură locală, succesiune familială și posibilitatea remigrării.

Pentru fiecare criteriu, constatările au fost formulate prin combinarea datelor cantitative și calitative. Răspunsurile din studiul cantitativ au oferit o imagine agregată asupra tendințelor, iar rezultatele studiului calitativ au explicat diferențele dintre cazuri. De exemplu, investițiile în producție și servicii au generat mai rapid efecte vizibile asupra capacității, calității sau clientelei, în timp ce investițiile agricole au fost influențate mai puternic de climă, cicluri biologice, accesul la depozitare sau de piețele de desfacere. Această abordare a permis o interpretare nuanțată a rezultatelor, evitând o evaluare uniformă a unor domenii economice cu dinamici foarte diferite.

Controlul calității, etica și limitele metodologice

Calitatea evaluării a fost asigurată prin verificarea instrumentelor de colectare, controlul coerenței răspunsurilor, compararea constatărilor între surse și revizia concluziilor înainte de formularea recomandărilor. În lucrul cu beneficiarii au fost respectate principiile de consimțământ informat, de confidențialitate și de utilizare strictă a datelor în scopul evaluării. În raportare, constatările au fost formulate astfel încât să protejeze identitatea beneficiarilor atunci când exemplele individuale nu necesită identificare explicită.

Evaluarea are și unele limite metodologice care trebuie avute în vedere la interpretarea rezultatelor. În primul rând, o parte importantă a analizei se bazează pe percepțiile beneficiarilor, iar acestea pot fi influențate de experiențe recente, de așteptări sau de nivelul de satisfacție față de program. În al doilea rând, efectele economice ale investițiilor nu apar în același ritm în toate domeniile; în agricultură, de exemplu, rezultatele sunt puternic influențate de riscurile climatice și de ciclurile de producție. În al treilea rând, evaluarea nu izolează cauzal impactul programului printr-un design contrafactual strict, ci utilizează o logică de contribuție, bazată pe triangularea datelor administrative, a sondajului și a interviurilor.

În aceste condiții, concluziile raportului trebuie citite ca o evaluare a contribuției PARE 1+2 la dezvoltarea afacerilor beneficiarilor, la valorificarea remitențelor și la menținerea unor familii în activitate economică locală, nu ca o măsurare experimentală a impactului net. Totuși, combinarea surselor permite formularea unor constatări robuste privind relevanța programului, funcționarea mecanismului de cofinanțare, efectele asupra investițiilor și principalele riscuri care afectează sustenabilitatea rezultatelor.

Capitolul 2. Caracteristicile beneficiarilor Programului

Portofoliul Programului PARE 1+2 cuprinde 276 de întreprinderi beneficiare, analizate în continuare din perspectiva mărimii, vârstei fondatorilor, genului administratorilor, mediului de rezidență și domeniului de activitate.

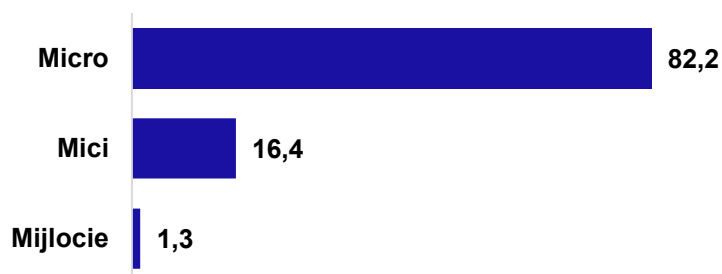

Figura 1. Structura portofoliului după mărimea întreprinderilor beneficiare (%)

Portofoliul este dominat categoric de microîntreprinderi, care reprezintă peste patru cincimi din companiile sprijinite (82,2%), urmate la mare distanță de întreprinderile mici (16,4%); întreprinderile mijlocii au o prezență marginală (1,3%), iar întreprinderile mari lipsesc, în concordanță cu criteriile de eligibilitate ale Programului. Această structură arată că sprijinul a ajuns preponderent la segmentul cel mai fragil al sectorului IMM, companii cu resurse interne limitate, pentru care aditionalitatea grantului este de regulă cea mai ridicată, dar care dispun și de o capacitate de cofinanțare și de absorbție a investițiilor mai redusă.

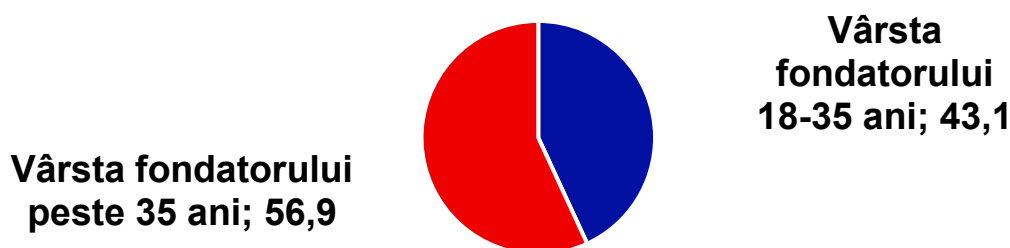

Figura 2. Structura portofoliului după categoria de fondator (%)

Întreprinderile fondate de tineri dețin 43,1% din portofoliu, o pondere remarcabil de ridicată, care depășește nivelurile întâlnite în alte programe de sprijin. Rezultatul indică o atractivitate deosebită a Programului pentru generația tânără de antreprenori, deschisă la modernizare tehnologică, și sugerează că intervenția a funcționat, de facto, și ca instrument de susținere a antreprenoriatului tânăr, fără a avea o componentă dedicată acestei categorii.

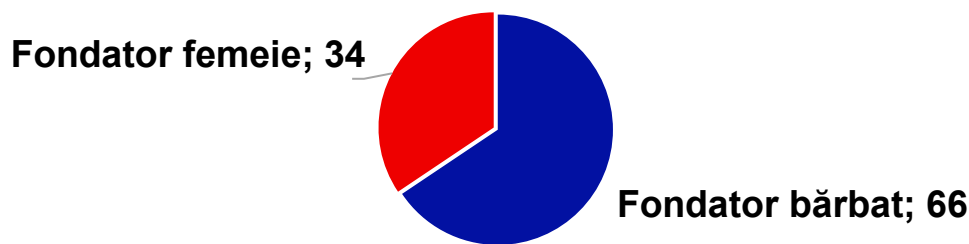

Figura 3. Structura portofoliului după genul fondatorului sau celui ce a depus cererea (%)

Femeile administrează sau reprezintă 34,4% dintre întreprinderile sprijinite, pondere aliniată la media antreprenoriatului feminin din Republica Moldova (circa o treime din întreprinderi). Programul nu a generat, aşadar, o subreprezentare a femeilor antreprenoare, în pofida orientării sale către sectoare productive cu prezenţă feminină tradiţional mai redusă, ceea ce susţine coerenţa acestuia cu obiectivele politicilor de egalitate de gen.

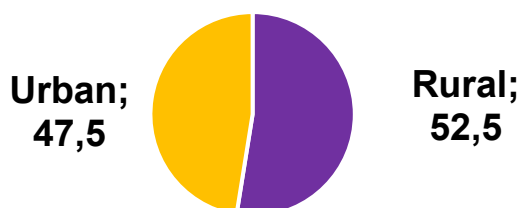

Figura 4. Structura portofoliului după mediu (%)

Portofoliul prezintă o distribuţie teritorială aproape paritară, cu o uşoară predominanţă a mediului rural (52,5%, faţă de 47,5% urban). Această structură este semnificativ diferită în raport cu configuraţia generală a sectorului IMM din Republica Moldova, care este puternic concentrat în mediul urban şi, în special, în municipiul Chişinău: Programul a reuşit să ajungă într-o măsură superioară mediei la întreprinderile rurale, care se confruntă, de regulă, cu un acces mai limitat la finanţare, la forţă de muncă calificată şi la infrastructură tehnică, contribuind astfel la difuzarea modernizării tehnologice dincolo de centrele urbane.

Figura 5. Structura portofoliului după domeniul de activitate

Distribuţia pe domenii de activitate este concentrată în trei sectoare, care cumulează circa două treimi din portofoliu: agricultura, silvicultura şi pescuitul (28,3%), industria prelucrătoare (23,9%) şi activităţile de cazare şi alimentaţie publică (11,6%). Această concentrare este consistentă cu logica intervenţiei: sunt sectoare intensive în echipamente, energie şi muncă manuală, cu cel mai ridicat potenţial de câştig prin re tehnologizare şi eficienţă energetică. Spre deosebire de alte programe, portofoliul prezintă însă şi o diversificare sectorială notabilă, 16 secţiuni CAEM sunt reprezentate, incluzând sănătatea şi asistenţa socială (6,9%), construcţiile (5,4%), comerţul (5,1%), arta şi agrementul (4,0%), transportul şi alte servicii (câte 3,6%), ceea ce demonstrează că nevoia de modernizare tehnologică şi energetică este transversală în economie, iar Programul a fost accesibil unui spectru larg de activităţi.

Capitolul 3. Evaluarea Programului

3.1 Relevanța

Atât studiul cantitativ, cât și studiul calitativ indică un nivel ridicat de relevanță a Programului PARE 1+2. Programul a răspuns unor nevoi reale de investiții - modernizarea echipamentelor, lansarea sau consolidarea afacerilor, mecanizarea lucrărilor agricole, creșterea capacității de prestare și valorificarea capitalului acumulat prin migrație. Relevanța este confirmată atât de ponderea ridicată a beneficiarilor care declară că programul a influențat decizia de investiție, cât și de relațiile calitative în care sprijinul este descris ca un impuls, o accelerare sau o condiție pentru trecerea la o scară mai mare. Totuși, analiza arată că relevanța programului este mai puternică la nivelul investiției inițiale decât la nivelul întregului lanț de dezvoltare a afacerii, unde rămân neacoperite nevoi precum depozitarea, accesul la piață, infrastructura de utilități, mentenanța, forța de muncă și adaptarea termenelor de monitorizare la specificul sectorial.

Tabelul 2. Datele statistice pentru evaluarea relevanței

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Programul a influențat decizia de investiție	50,5% - „în mare măsură”; 35,8% - „parțial”; 13,7% - „nu a influențat”.	Pentru 86,3% dintre respondenți, programul a avut cel puțin un rol parțial în decizia de investiție.
Cel mai important beneficiu al programului	47,9% - grantul; 43,7% - posibilitatea de a investi în afacere; 5,0% - credibilitatea pentru alte finanțări; 2,5% - consultanța / instruirea / ghidarea.	Beneficiarii percep relevanța în primul rând prin valoarea finanțării și prin accelerarea investițiilor.
Intenția de a investi fără grant	39,5% ar fi investit mai târziu; 27,7% ar fi investit mai puțin; 21,0% nu ar fi investit; 11,8% ar fi investit la fel.	Programul are aditionalitate ridicată: pentru 88,2% investiția ar fi fost întârziată, redusă sau nerealizată.
Obiectivele urmărite prin PARE	76,5% - modernizare și calitate; 68,1% - creșterea veniturilor; 61,3% - produse / servicii accesibile comunității; 60,5% - revenire definitivă și stabilizarea familiei; 55,5% - dezvoltarea localității / regiunii; 47,1% - valorificarea competențelor din diaspora.	Obiectivele declarate combină dezvoltarea IMM-urilor cu reintegrarea economică a migranților și dezvoltarea locală.
Probabilitatea de revenire fără program PARE	51,8% - exclusă; 26,3% - redusă; 14,0% - medie; 7,9% - ridicată.	Pentru o parte importantă a respondenților, programul este asociat cu fezabilitatea revenirii sau rămânerii în Moldova.

Potrivirea programului cu nevoile reale de investiție ale beneficiarilor

„Cu ajutorul acestui grant, am reușit să ieșim puțin la suprafață.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Analiza integrată arată că Programul PARE 1+2 a fost relevant în raport cu nevoile investiționale imediate ale beneficiarilor. În studiul cantitativ, modernizarea echipamentelor și îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor apar ca principal obiectiv urmărit prin program, fiind menționate de 76,5% dintre respondenți. Acest rezultat este confirmat de interviuri: beneficiarii au utilizat sprijinul pentru utilaje agricole, echipamente de producție, automobil pentru livrare, spălătorie auto, echipamente de procesare sau logistică. În majoritatea cazurilor, investițiile finanțate nu au fost accesorii, ci au vizat verigi critice ale funcționării afacerii.

Relevanța programului este vizibilă în special în cazurile în care finanțarea a eliminat o constrângere operațională clară. În afacerea de mobilă a unui beneficiar, automobilul finanțat a rezolvat problema livrărilor întârziate și a permis respectarea termenelor față de clienți. În gospodăriile agricole, utilajele procurate au redus dependența de prestatori externi, au permis efectuarea lucrărilor în termene mai scurte și au diminuat munca

manuală. În atelierul de mobilier din Nisporeni, utilajele noi au permis tăierea și aplicarea cantului pe loc, evitând deplasările la alte companii și sporind viteza de lucru. În cazul producătorului de detergenți, sprijinul a contribuit la dotarea cu echipamente, la logistică, la materie primă și la amenajarea unui spațiu de prezentare mai credibil pentru clienți.

„O duceam încetîșor, cu mai multe complicații, cu mai mult lucru manual, mai greu și cu mai mulți nervi. Ar fi rămas aceleași viteze de lucru de dinainte.” (beneficiar, producție de mobilier)

În același timp, studiul calitativ arată că relevanța programului nu trebuie interpretată în mod uniform. Pentru unii beneficiari, PARE 1+2 a fost factorul care a permis lansarea unei activități de la zero. Pentru alții, decizia de investiție era deja luată, iar sprijinul a accelerat dezvoltarea, a redus costul finanțării sau a permis trecerea la o scară mai mare. Această diferențiere este importantă pentru evaluare: programul nu a avut întotdeauna rol de declanșator al antreprenoriatului, dar a avut frecvent rol de accelerator și de reducere a riscului investițional.

Relevanța pentru profilul de migrant, revenire și valorificarea remitențelor

„Eu eram deja decis să mă întorc în țară. Programul m-a ajutat să pot face pasul mai sigur și să dezvolt afacerea aici.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Criteriul relevanței este susținut și de potrivirea programului cu profilul beneficiarilor vizați. Studiul calitativ include cazuri de migranți reveniți după perioade lungi în străinătate, beneficiari cu membri ai familiei plecați peste hotare sau familii care au decis să transforme economiile acumulate în investiții productive. Unii beneficiari au locuit în Statele Unite sau în Italia timp de 19-20 de ani, alții au muncit câțiva ani peste hotare, iar în alte cazuri soțul, soția, părinții sau copiii au contribuit cu resurse financiare obținute prin migrație.

Figura 6. Obiectivele principale urmărite prin PARE (%)

Datele din studiul cantitativ confirmă această orientare. Figura 6 arată că 60,5% dintre respondenți indică revenirea definitivă în Moldova și stabilizarea familiei acasă printre obiectivele urmărite prin PARE, iar 47,1% indică valorificarea, în Moldova, a competențelor și experienței profesionale dobândite în diaspora. De asemenea, 51,8% dintre respondenți apreciază că probabilitatea de revenire fără program ar fi fost exclusă, iar 26,3% o consideră redusă. Aceste date sugerează că programul este perceput de o parte importantă a beneficiarilor ca un instrument de reducere a barierei de revenire sau de consolidare a deciziei de rămânere.

„Am decis să revenim și trebuia să începem o activitate, să câștigăm ceva și să menținem un nivel de viață aici.” (beneficiar revenit din diaspora, apicultură)

Studiul calitativ nuanțează această constatare. Mai mulți beneficiari afirmă că decizia de revenire fusese deja luată înainte de accesarea programului, fiind determinată de atașamentul față de țară, de dorința de stabilitate familială sau de intenția de a-și construi o afacere acasă. În asemenea cazuri, relevanța PARE 1+2 constă în transformarea revenirii într-un parcurs economic mai fezabil. Programul a oferit capital, încredere instituțională și un cadru de orientare pentru persoanele care reveneau într-un mediu de afaceri diferit de cel cunoscut în diaspora. Această funcție este deosebit de relevantă pentru antreprenorii care au adus competențe tehnice și practici profesionale din străinătate, dar au avut nevoie de sprijin pentru a se adapta la piața, la proceduri și la relațiile economice din Republica Moldova.

Adiționalitatea sprijinului și accelerarea investițiilor

„Dacă nu era ODA, era o perioadă mai grea, jumătate de an sau un an, până strângeam banii pentru investiția de care aveam nevoie.” (beneficiar, producție de mobilier)

Răspunsurile din studiul cantitativ indică o contribuție importantă a programului. Doar 11,8% dintre respondenți declară că ar fi realizat investiția în mare parte la fel și fără grant. În schimb, 39,5% ar fi investit mai târziu, 27,7% ar fi investit la scară mai mică, iar 21,0% probabil nu ar fi realizat investiția. În total, 88,2% dintre beneficiari indică faptul că sprijinul a schimbat momentul, dimensiunea sau chiar posibilitatea de a investi. Această distribuție confirmă că PARE 1+2 nu a substituit pur și simplu resurse private deja disponibile, ci a produs o accelerare și o amplificare a investițiilor.

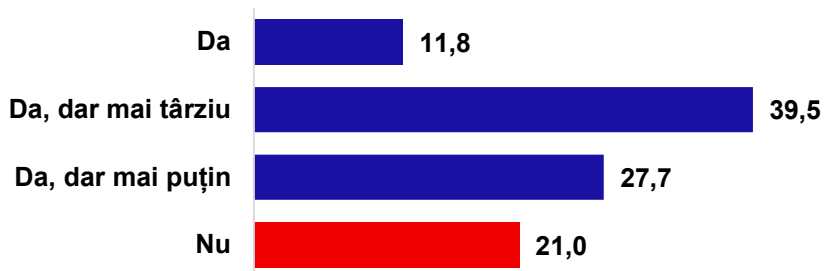

Figura 7. Intenția de a investi fără grant (%)

Această constatare este susținută de relatările calitative. Beneficiarii agricoli menționează că, fără grant, ar fi lucrat suprafețe mai mici, ar fi rămas dependenți de prestatori sau ar fi amânat mecanizarea. În cazul afacerilor de producție și servicii, grantul a permis achiziții care altfel ar fi fost realizate mai târziu, prin creditare sau prin acumularea treptată a resurselor. Un beneficiar din producția de detergenți menționează că, în lipsa finanțării ODA, ar fi apelat probabil la un credit bancar, ceea ce ar fi adăugat presiune financiară într-o etapă deja dificilă. Un alt beneficiar din domeniul mobilierului indică faptul că, fără sprijin, ar fi avut nevoie de încă jumătate de an sau de un an pentru a-și procura automobilul necesar pentru livrări.

Adiționalitatea este însă diferită de la caz la caz. În unele situații, programul a fost esențial pentru inițierea afacerii, iar în altele a funcționat ca sprijin complementar într-un proces investițional deja pornit. Această diversitate nu reduce relevanța programului, ci indică faptul că PARE 1+2 răspunde la două tipuri de nevoi: lansarea activităților economice ale migranților reveniți și consolidarea afacerilor care au depășit etapa de idee, dar nu dispun încă de suficient capital pentru modernizare, extindere sau stabilizare.

Relevanța instrumentului financiar și a sprijinului consultativ

În percepția beneficiarilor chestionați, relevanța programului este asociată, în primul rând, cu componenta financiară. 47,9% indică grantul sau valoarea finanțării nerambursabile drept cel mai important beneficiu, iar 43,7% indică posibilitatea de a investi mai repede în afacere. Aceasta arată că valoarea practică a programului este înțeleasă mai ales prin capacitatea sa de a mobiliza capital într-un moment critic. Pentru antreprenorii mici și familiile revenite din migrație, grantul are o importanță directă deoarece reduce nevoia de creditare, scade riscul asumat și permite păstrarea unei părți din resursele proprii pentru cheltuieli conexe.

„Noi am investit mult și din surse proprii, iar grantul a fost un ajutor care ne-a permis să facem pasul mai repede.” (beneficiar revenit din diaspora, producție locală)

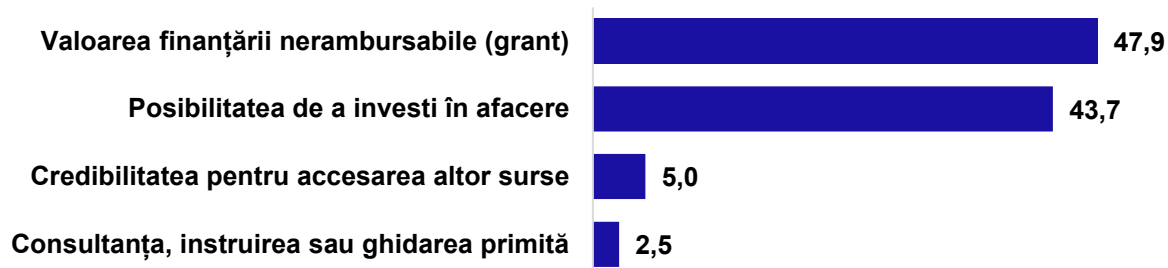

Figura 8. Cel mai important beneficiu al programului (%)

Studiul calitativ confirmă adecvarea generală a formulei de cofinanțare. Beneficiarii au apreciat că formula a permis combinarea economiilor proprii, a remitențelor, a resurselor familiale sau a creditelor cu sprijinul ODA. În mai multe cazuri, contribuția proprie a fost semnificativă și a depășit valoarea grantului. De exemplu, în cazul producătorului de detergenți, investiția proprie totală a fost mult mai mare decât grantul, iar sprijinul ODA a avut

rol de „mână de ajutor” și de confirmare instituțională. În agricultură, beneficiarii au combinat grantul PARE cu alte instrumente, cum ar fi subvențiile AIPA, ceea ce arată că programul poate funcționa ca parte a unui pachet mai larg de finanțare a investițiilor rurale.

Sprrijinul non-financiar are o relevanță mai puțin vizibilă în studiul cantitativ, unde numai 2,5% dintre respondenți indică direct consultanța, instruirea sau ghidarea drept cel mai important beneficiu. Totuși, studiul calitativ arată că această componentă a avut o valoare reală pentru beneficiarii aflați la început sau pentru cei care au revenit după o perioadă lungă de timp în străinătate. Mai mulți respondenți au menționat că instruirile, consultațiile sau sprijinul incubatoarelor de afaceri au clarificat criteriile, documentele, modul de completare a dosarului și unele aspecte ale dezvoltării afacerii. În cazul beneficiarilor care au revenit după mulți ani în afara țării, această ghidare a avut și rolul de a-i reintegra în mediul de afaceri local.

„Consultațiile au fost destul de utile, mai ales pentru începători.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Relevanța sectorială a investițiilor finanțate

Analiza calitativă indică faptul că programul a fost aplicabil într-o gamă diversă de sectoare: agricultură, pomicultură, apicultură, producerea mobilei, producerea detergenților, servicii auto și spălătorie auto. Această diversitate confirmă flexibilitatea programului, dar arată și că relevanța trebuie evaluată în funcție de specificul fiecărui domeniu. În agricultură, relevanța investițiilor ține de mecanizare, de reducerea muncii manuale, de efectuarea lucrărilor în timp util și de adaptarea la riscurile climatice. În producția de mobilier, relevanța ține de precizie, viteză, calitate și de respectarea termenelor de livrare. În producția de detergenți, relevanța ține de echipamente, logistică, materie primă, conformitate și de capacitatea de a câștiga încrederea clienților mari. În servicii auto, relevanța ține de echipamentele specializate și de disponibilitatea serviciului în localitate.

Figura 9. Principalele obiective urmărite prin Programul PARE (%)

Această potrivire sectorială este susținută de datele studiului cantitativ privind obiectivele urmărite. 76,5% dintre beneficiari au urmărit modernizarea echipamentelor și îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor, iar 68,1% au urmărit creșterea cifrei de afaceri și a veniturilor. Totodată, 61,3% au indicat oferirea de produse sau servicii accesibile comunității locale, ceea ce confirmă că beneficiarii percep investițiile atât ca modernizare internă, cât și ca răspuns la cererile locale de servicii și produse.

Studiul calitativ arată că programul a fost relevant și pentru afacerile localizate în mediul rural sau în localități mai mici. În astfel de cazuri, sprijinul a permis crearea sau menținerea unor servicii care, altfel, ar fi fost concentrate în centre raionale sau urbane. Totuși, relevanța este condiționată de dimensiunea pieței locale, densitatea populației, accesul la clienți și disponibilitatea forței de muncă. În localitățile rurale, chiar și o investiție bine aleasă poate fi limitată de cerere, de infrastructură sau de migrația populației active.

Limite ale relevanței și nevoi rămase neacoperite

Deși relevanța generală a programului este ridicată, analiza integrată evidențiază mai multe limite. Prima limită ține de faptul că grantul răspunde, de regulă, unei investiții punctuale, dar nu acoperă întotdeauna întregul lanț de dezvoltare al afacerii. Beneficiarii agricoli au menționat nevoi de depozitare, păstrare a producției, protecție împotriva riscurilor climatice, precum și acces la piețe și la puncte de colectare. În lipsa acestor elemente, utilajele sporesc capacitatea de lucru, dar nu garantează valorificarea producției la un preț mai bun.

A doua limită privește cheltuielile conexe investiției. În studiul calitativ au fost menționate costuri relevante care nu au fost acoperite sau nu au intrat în logica principală a finanțării: procurarea sau repararea spațiului, conectarea la rețelele electrice, infrastructura de canalizare, TVA-ul aferent unor achiziții, mentenanța utilajelor importate direct și costurile de conformare tehnică. Acestea nu schimbă faptul că grantul a fost relevant, dar arată că, pentru unele afaceri, costul real al funcționalității investiției este mai mare decât costul echipamentului finanțat.

„Cheltuielile pentru procurarea încăperii, repararea ei și conectarea la rețelele electrice nu s-au acoperit, deși acestea au fost necesare pentru funcționarea afacerii.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

A treia limită ține de diferențele sectoriale privind ritmul de obținere a rezultatelor. În cazul apiculturii, al plantațiilor de zmeură sau al pomiculturii, beneficiarii au subliniat dependența de climă, de cicluri biologice și de perioade lungi până la obținerea rezultatelor. În asemenea sectoare, așteptările standard privind veniturile, rulajul sau angajările rapide pot fi insuficient adaptate. Această observație este importantă pentru relevanța programului, deoarece sprijinul poate fi bine potrivit ca tip de investiție, dar mai puțin potrivit ca orizont de monitorizare și ca indicatori de succes.

A patra limită este legată de forța de muncă. În studiul calitativ, beneficiarii au indicat lipsa personalului calificat sau plecarea lucrătorilor peste hotare drept un risc care afectează valorificarea investiției. În asemenea cazuri, utilajele moderne și granturile sunt relevante, dar nu pot compensa integral deficitul de capital uman. Pentru afacerile de producție și servicii, capacitatea de a transforma investiția în creștere depinde de existența unei echipe stabile, de instruirea și de menținerea calității muncii.

„Dacă lucrurile merg bine, avem comenzi și avem muncitori cu care să lucrăm, noi rămânem. Cu muncitorii însă este o mare problemă.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

3.2 Coerența

Analiza integrată indică un nivel general ridicat de coerență a Programului PARE 1+2. Sprijinul financiar a fost, în majoritatea cazurilor, bine integrat în logica investițională a beneficiarilor: a completat contribuțiile proprii, remitențele, economiile familiale, creditele sau investițiile deja realizate și a finanțat verigi concrete ale modelului de afacere. Studiul calitativ nu indică o problemă sistematică de suprapunere sau dublă finanțare pentru aceleași bunuri; acolo unde beneficiarii au accesat și alte programe, acestea au acoperit, de regulă, investiții distincte și complementare. În același timp, coerența externă a programului este afectată de constrângeri care depășesc instrumentul PARE: infrastructură locală insuficientă, acces dificil la utilități, piață de desfacere limitată, deficit de personal calificat, cerințe sectoriale insuficient adaptate și proceduri care pot deveni împovărătoare pentru afacerile mici.

„Calculule pe care le-am făcut s-au adeverit: ne-a crescut viteza de lucru, a crescut calitatea și ni s-au deschis drumuri spre alte piețe.” (beneficiar, producție de mobilier)

Tabelul 3. Datele statistice pentru evaluarea coerenței

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Participare anterioară la un program ODA	79,8% - da; 16,8% - nu; 3,4% - nu își amintesc / nu știu.	Arată o legătură frecventă a beneficiarilor cu ecosistemul ODA. Acest lucru poate susține complementaritatea dintre instrumente, dar necesită o evidență clară pentru a evita suprapunerile.
Gradul de realizare a investiției planificate	72,3% - integral; 17,6% - în mare măsură; 5,9% - semnificativ diferit de planul inițial; 4,2% - în mică măsură.	Pentru 89,9% dintre respondenți, implementarea a fost integrală sau în mare măsură conform planului, ceea ce indică o coerență bună între proiectul aprobat și investiția realizată.
Adecvarea cofinanțării proprii	69,2% - potrivită în deplină măsură; 27,4% - parțial; 3,4% - a creat presiuni de lichiditate.	Formula de cofinanțare este, în general, compatibilă cu capacitatea financiară a beneficiarilor, deși, pentru o parte dintre aceștia, contribuția proprie a presupus presiuni sau ajustări.

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Principala dificultate întâmpinată	40,3% - pregătirea documentelor; 35,3% - fără dificultăți majore; 16,0% - asigurarea contribuției proprii; 3,4% - achiziția / implementarea investiției; 1,7% - mecanismul de tranșe / rambursare; 1,7% - monitorizarea.	Cele mai mari tensiuni de coerență procedurală țin de documentare și contribuția proprie, nu de investiția finanțată propriu-zisă.
Complexitatea procesului de aplicare	41,2% au apreciat procesul ca simplu / foarte simplu; 49,6% - nici simplu, nici complicat; 9,2% - complicat / foarte complicat.	Procesul este perceput ca administrabil de majoritatea beneficiarilor, dar există spațiu pentru simplificare, mai ales pentru antreprenorii mici.
Intenția de a accesa finanțare suplimentară	43,2% - prin alt program de grant / subvenționare; 29,7% - sunt în analiză; 13,6% - din resurse proprii; 6,8% - prin credit; 6,8% - nu deocamdată.	PARE este perceput ca parte a unui parcurs investițional mai amplu, ceea ce indică potențialul de complementaritate cu alte instrumente financiare.
Motive pentru recomandarea programului	71,4% menționează formula 1+1 / 1+2 ca efect de multiplicare a remitențelor; 71,4% - proces simplu și transparent; 63,0% - criterii rezonabile; 51,3% - asistență adaptată antreprenorilor reveniți din diaspora.	Beneficiarii confirmă coerența dintre logica programului, cofinanțare, transparență și profilul țintă al migranților reveniți.
Sugestii de îmbunătățire PARE	50,0% - creșterea valorii maxime a grantului pentru afaceri în dezvoltare; 50,0% - relaxarea condițiilor pentru echipament second-hand.	Indică două zone de ajustare a coerenței: dimensionarea sprijinului pentru afaceri mai avansate și adaptarea condițiilor de eligibilitate la realitățile pieței.

Coerența investițiilor finanțate cu modelul de afacere al beneficiarilor

Analiza calitativă arată că investițiile finanțate prin PARE 1+2 au fost, în general, bine conectate la logica de funcționare a afacerilor. Sprijinul nu a finanțat achiziții marginale, ci verigi operaționale relevante (utilaje agricole pentru lucrări la timp, echipamente pentru producție etc.). Această orientare indică o bună coerență între scopul programului și deciziile investiționale ale beneficiarilor.

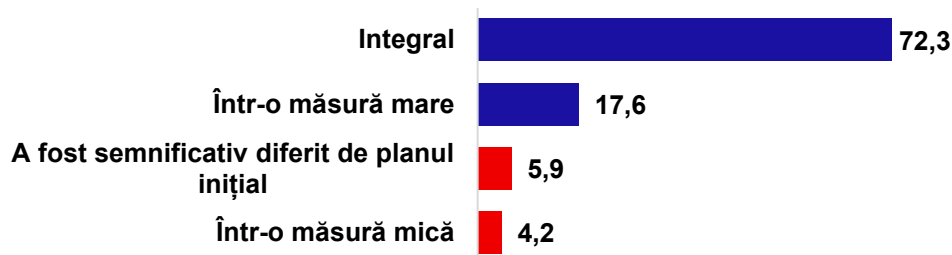

Figura 10. Gradul de realizare a investiției planificate (%)

Datele din studiul cantitativ susțin această constatare. 72,3% dintre respondenți declară că investiția planificată a fost realizată integral, iar 17,6% că a fost realizată în mare măsură. Prin urmare, aproape nouă din zece respondenți indică o implementare conformă cu planul inițial. Această rată ridicată de conformitate sugerează că procesul de selecție și proiectare a investițiilor a produs, în majoritatea cazurilor, proiecte fezabile și compatibile cu nevoile reale ale întreprinderilor.

În cazurile calitative, coerența este vizibilă prin faptul că investițiile completează fluxurile existente ale afacerii. În producerea mobilei, utilajele de tăiere, găurire sau aplicare a cantului au redus dependența de servicii externe și au permis un control mai bun asupra calității și termenelor. Într-un alt caz din același sector, automobilul

finanțat a acoperit veriga logică lipsă, în condițiile în care producerea era deja dotată cu surse proprii. În agricultură, utilajele procurate au completat dotările, precum tractorul sau sistemele de irigare deja existente. În spălătoria auto, echipamentele finanțate au constituit baza operațională a afacerii încă de la lansare.

„Dacă până acum apelam la servicii din oraș și pierdeam timp să duc și să ridic comenzile, astăzi fac totul pe loc.” (beneficiar, producție de mobilier)

Complementaritatea grantului cu remitențele, economiile proprii și alte resurse private

„Prin această activitate ne susținem familia și ne asigurăm stabilitatea materială. Oamenii sunt mai liniștiți când au o sursă stabilă de venit.” (beneficiar, producție de mobilier)

Un element central al coerenței PARE 1+2 este mecanismul de combinare a grantului cu resurse private. Studiul calitativ confirmă că sprijinul public a fost folosit împreună cu contribuții proprii ale beneficiarilor, economii acumulate peste hotare, remitențe ale membrilor familiei, venituri reinvestite și, în unele cazuri, credite. În această privință, programul a funcționat conform logicii sale de multiplicare a resurselor migranților și de orientare a capitalului privat către investiții productive.

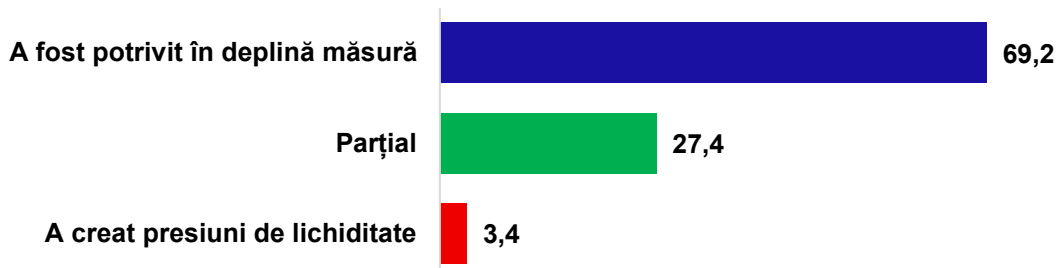

Figura 11. Adecvarea cofinanțării proprii (%)

Rezultatele studiului cantitativ confirmă compatibilitatea generală a formulei de cofinanțare. 69,2% dintre respondenți declară că nivelul contribuției proprii a fost potrivit în deplină măsură, iar 27,4% îl apreciază ca fiind parțial potrivit. Doar 3,4% indică presiuni de lichiditate. De asemenea, 71,4% dintre respondenți menționează formula 1+1 sau 1+2 ca motiv pentru care ar recomanda programul, considerând că aceasta a oferit un efect real de multiplicare a remitențelor investite.

Studiul calitativ arată că această complementaritate a avut forme diferite. Unele familii au folosit economiile acumulate în SUA sau Italia; altele au completat grantul cu bani reinvestiți din afacere sau cu sprijinul rudelor. În cazul producătorului de detergenți, grantul ODA a fost relativ mic în raport cu investiția privată totală, dar a fost coerent cu nevoia de a acoperi o parte din costurile cu echipamente, logistică și materii prime. În agricultură, beneficiarii au combinat grantul cu resurse proprii pentru utilaje, terenuri sau infrastructură. Aceasta sugerează că PARE 1+2 nu a înlocuit investiția privată, ci a mobilizat-o și a redus riscul financiar perceput.

Complementaritatea cu alte programe și evitarea suprapunerilor

Studiul calitativ nu indică o problemă sistematică de suprapunere sau de dublă finanțare. În mai multe cazuri, beneficiarii declară că nu au accesat alte programe în aceeași perioadă. Acolo unde au existat și alte surse de sprijin, acestea par să fi finanțat bunuri sau etape diferite ale dezvoltării afacerii. De exemplu, un beneficiar agricol a utilizat PARE pentru utilaje, iar Bursa Muncii pentru achiziția unui tractor. Într-o gospodărie pomicolă, sprijinul ODA pentru tractor a fost completat de AIPA pentru irigare și alte agregate agricole. În cazul spălătoriei auto, un alt proiect a vizat un separator de hidrocarburi, investiție complementară echipamentelor de spălătorie finanțate prin PARE.

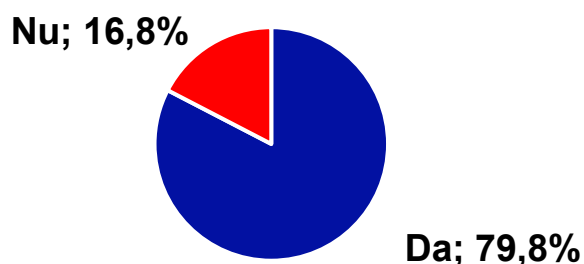

Figura 12. Participarea anterioară la programe ODA (%)

Datele din studiul cantitativ trebuie interpretate cu atenție. 79,8% dintre respondenți indică participarea anterioară la un program ODA. Această pondere ridicată nu înseamnă, în sine, suprapunere sau dublă finanțare; mai curând arată că beneficiarii PARE fac frecvent parte dintr-un ecosistem mai larg de sprijin antreprenorial. În acest context, coerența programului depinde de capacitatea ODA de a urmări istoricul finanțărilor, de a distinge între investiții complementare și suprapuneri și de a orienta beneficiarii către instrumentul adecvat pentru etapa lor de dezvoltare.

Din perspectiva beneficiarilor, complementaritatea cu alte instrumente este percepută pozitiv atunci când sprijinul finanțează verigi distincte ale aceleiași traiectorii investiționale. Accesarea AIPA, a unui grant local, a unui sprijin prin incubator sau intenția de a accesa programul 373 nu apar ca alternative concurente la PARE, ci ca etape ulterioare sau paralele în dezvoltarea afacerii. 43,2% dintre respondenți intenționează să continue investițiile printr-un alt program de grant sau subvenționare, iar 29,7% sunt încă în analiză. Aceasta indică faptul că PARE este deseori perceput ca parte a unui parcurs investițional mai larg, nu ca intervenție izolată.

Coerența procedurală: accesibilitate, documente și condiții de implementare

Coerența procedurală este evaluată, în general, pozitiv, dar nu fără rezerve. Datele studiului cantitativ arată că procesul de aplicare a fost administrabil pentru majoritatea respondenților: 41,2% îl apreciază ca simplu sau foarte simplu, iar 49,6% îl apreciază ca nici simplu, nici complicat. Numai 9,2% îl consideră complicat sau foarte complicat. În același timp, pregătirea documentelor este cea mai frecvent menționată dificultate, cu 40,3% dintre răspunsuri, urmată de lipsa dificultăților majore, indicată de 35,3%.

*„Foarte multă documentație și, de multe ori, aceleași documente au fost cerute de câteva ori.”
(beneficiar, producție de mobilier)*

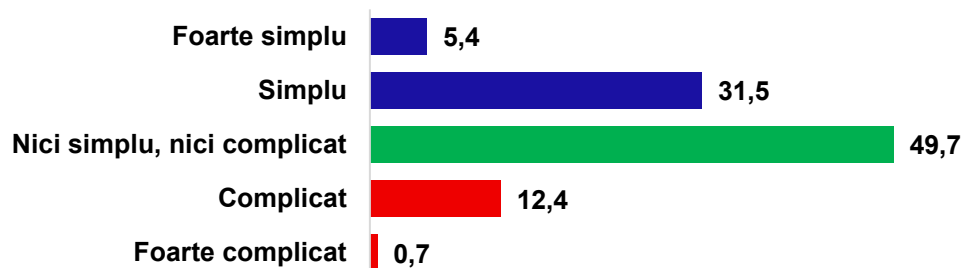

Figura 13. Complexitatea procesului de aplicare (%)

Această combinație de rezultate sugerează că procedura este funcțională, dar încă presupune un efort administrativ semnificativ. Studiul calitativ confirmă aceeași imagine. Unii beneficiari au descris procesul ca simplu, clar și accesibil, inclusiv prin depunere online și prin comunicare bună cu ODA. Alții au menționat un volum mare de documente, solicitarea repetată a unor acte, dificultăți de a demonstra proveniența contribuției proprii sau blocaje legate de condiții tehnice specifice.

Cea mai clară tensiune procedurală apare în cazul achiziției unui automobil, unde cerința privind gradul de uzură a complicat identificarea unui bun eligibil și a prelungit procesul. Această situație este coerentă cu sugestiile de îmbunătățire din chestionar: 50,0% dintre respondenți menționează relaxarea condițiilor privind echipamentul second-hand, inclusiv vechimea, gradul de uzură și documentele de evaluare. Prin urmare, chiar dacă procedurile sunt considerate în mare parte transparente, unele condiții pot fi insuficient adaptate realităților pieței bunurilor utilizate, în special pentru antreprenorii mici care urmăresc achiziții eficiente din punct de vedere al prețului.

Coerența cu suportul consultativ și infrastructura locală de antreprenariat

„Ne-au ghidat în toate punctele necesare. Lista de documente era clară, totul era scris negru pe alb.” (beneficiar venit din diaspora, producție de mobilier)

Programul a funcționat atât ca mecanism financiar, cât și ca punct de acces la informare, instruire și consiliere. În studiul calitativ, mai mulți beneficiari menționează cursuri, consultații individuale, suport în completarea dosarului sau îndrumare privind etapele de implementare. Această componentă a fost deosebit de importantă pentru antreprenorii reveniți după mulți ani în străinătate, care nu cunoșteau pe deplin regulile, instituțiile și modul de funcționare al mediului de afaceri din Republica Moldova.

Coerența este consolidată atunci când ODA lucrează prin intermediul unor structuri locale de suport. Cazul spălătoriei auto din Sângerei arată rolul Incubatorului de Afaceri în informarea beneficiarului, explicarea nuanțelor programului, pregătirea descrierii afacerii și sprijinirea componentei financiare. Astfel de structuri reduc distanța dintre programul național și antreprenorii din teritoriu și contribuie la o aplicare mai coerentă a instrumentului.

Totuși, studiul calitativ arată că accesul la suport nu a fost uniform. Unii beneficiari au beneficiat de consultații consistente, iar alții afirmă că nu au beneficiat de consultații individuale sau că au trebuit să se informeze singuri. Pentru coerența programului, această variație este relevantă: atunci când proiectele finanțează domenii tehnice sau sectoare cu risc ridicat, suportul consultativ ar trebui să fie atât administrativ, cât și sectorial, incluzând ghidare privind maturizarea afacerii, riscurile pieței, mentenanța utilajelor, standardele tehnice și planificarea fluxurilor de numerar.

Coerența externă: infrastructură, sector, piață și forță de muncă

Cazurile analizate indică o coerență bună la nivelul proiectelor individuale, dar și mai multe tensiuni de coerență externă. Acestea nu țin direct de designul financiar al PARE 1+2, dar afectează capacitatea beneficiarilor de a valorifica investițiile. În agricultură, beneficiarii semnalează riscuri climatice, lipsa spațiilor de depozitare, insuficiența infrastructurii de colectare și dificultatea de a obține prețuri mai bune atunci când producția trebuie vândută direct de pe câmp. În servicii auto, lipsa canalizării centralizate poate intra în conflict cu cerințele de conformare privind separatorul de hidrocarburi. În producție, conectarea la utilități, mentenanța utilajelor importate sau lipsa personalului calificat pot reduce eficiența investiției.

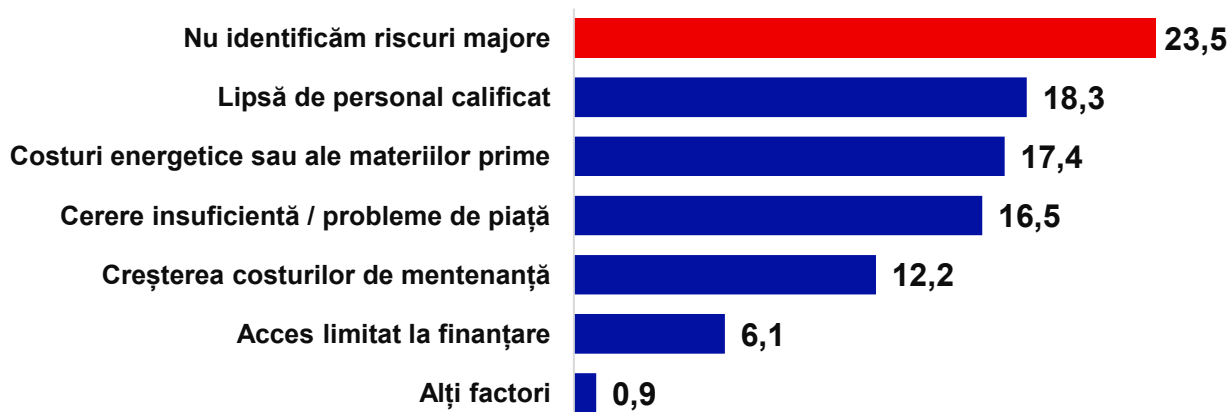

Figura 14. Principalele riscuri identificate (%)

Datele studiului cantitativ privind riscurile confirmă aceste constatări. 18,3% dintre respondenți indică lipsa personalului calificat, 17,4% costurile energetice sau ale materiilor prime, 16,5% cererea insuficientă sau problemele de piață, iar 12,2% creșterea costurilor de mentenanță. Deși 23,5% nu identifică riscuri majore, restul răspunsurilor arată că sustenabilitatea investițiilor depinde de condiții externe pe care programul le poate influența doar parțial.

Studiul calitativ sugerează că aceste tensiuni pot deveni probleme de coerență atunci când programul finanțează echipamente fără a putea aborda integral infrastructura sau lanțul de valoare. Tractorul sau utilajele cresc capacitatea de producție, dar nu rezolvă problema pieței de desfacere. Echipamentele spălătoriei permit prestarea serviciului, dar nu rezolvă problema lipsei de canalizare. Utilajele de mobilier cresc capacitatea tehnică, dar nu înlocuiesc personalul calificat. Prin urmare, coerența externă poate fi consolidată prin legături mai explicite între PARE și alte instrumente publice privind infrastructura, ocuparea, formarea profesională, standardele, eficiența energetică și accesul la piață.

Coerența monitorizării cu specificul sectorial și maturitatea afacerii

Un aspect sensibil al coerenței este raportul dintre cerințele de monitorizare și realitățile din diferitele sectoare ale economiei. Majoritatea beneficiarilor acceptă monitorizarea ca fiind legitimă, iar unii chiar o consideră rezonabilă. Totuși, rezultatele studiului calitativ indică faptul că același cadru de monitorizare poate fi perceput diferit în funcție de sector și de stadiul de dezvoltare al afacerii. Afacerile pornite de la zero, în special în agricultură, apicultură sau plantații, pot avea nevoie de mai mult timp până când investiția se reflectă în vânzări, profit sau angajări stabile.

Cazul apiculturii este ilustrativ: beneficiarul consideră că termenele standard și așteptările de rezultate rapide nu sunt coerente cu riscurile biologice, cu mortalitatea familiilor de albine și cu ciclul lung de dezvoltare al unei stupine. Similar, beneficiarul cu plantația de zmeură indică efecte climatice care au redus aproape complet recolta în primii ani, deși utilajele finanțate sunt utilizate conform scopului aprobat. În pomicultură, beneficiarul subliniază că producția poate varia de la cantități ridicate la zero în funcție de îngheț, brumă sau secetă.

Această constatare nu indică lipsa de coerență a investițiilor, ci necesitatea diferențierii indicatorilor și a așteptărilor de monitorizare. În sectoarele cu risc natural ridicat sau în afacerile noi, coerența programului ar putea fi consolidată prin indicatori etapizați: funcționalizarea investiției, utilizarea echipamentului, reducerea

muncii manuale, creșterea capacității tehnice, pregătirea pentru piață și, abia ulterior, venituri, profit și ocupare. O astfel de abordare ar menține exigența programului, dar ar reduce riscul de a evalua uniform afaceri cu dinamici foarte diferite.

3.3 Eficacitatea

Analiza integrată indică o eficacitate generală ridicată a Programului PARE 1+2 la nivelul rezultatelor imediate și intermediare. Majoritatea beneficiarilor au realizat investițiile planificate, utilizează bunurile finanțate și raportează efecte clare asupra modernizării echipamentelor, creșterii productivității, calității produselor sau serviciilor, capacității de producție/prestare și imaginii companiei. În același timp, eficacitatea nu este uniformă. În afacerile de producție și servicii cu cerere existentă, efectele sunt mai rapide și mai vizibile. În agricultură, apicultură și plantații, rezultatele economice sunt mai vulnerabile la condițiile climatice, ciclurile biologice, mortalitatea materialului biologic, accesul la piață și lipsa investițiilor complementare. Astfel, programul este eficient în generarea de output-uri și schimbări operaționale, dar transformarea acestora în venituri, profit și locuri de muncă stabile depinde de maturitatea afacerii, sectorului, pieței și capacitatea managerială a beneficiarului.

Tabelul 4. Datele statistice pentru evaluarea eficacității

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Gradul de realizare a investiției planificate	72,3% - integral; 17,6% - într-o măsură mare; 5,9% - semnificativ diferit de planul inițial; 4,2% - într-o măsură mică.	Aproape nouă din zece respondenți indică realizarea integrală sau în mare măsură a investiției planificate, ceea ce confirmă eficacitatea programului la nivel de output.
Efectele financiare/operationale ale programului	72,3% - modernizarea utilajelor/proceselor; 69,7% - creșterea eficienței / productivității; 63,0% - creșterea capacității; 58,0% - îmbunătățirea calității; 51,3% - reducerea costurilor.	Cele mai frecvente efecte raportate sunt direct legate de obiectivele investițiilor: modernizare, productivitate, capacitate, calitate și costuri mai mici.
Efecte de piață și credibilitate	52,1% - îmbunătățirea imaginii sau credibilității; 41,2% - acces la clienți sau piețe noi; 30,3% - reducerea impactului asupra mediului; 0,8% - nu au existat efecte vizibile.	Efectele nu se limitează la dotări; programul a contribuit și la poziționarea pe piață, la credibilitate și, pentru o parte dintre beneficiari, la rezultate în domeniul mediului.
Măsura în care schimbările sunt atribuite programului	31,1% - în foarte mare măsură; 52,1% - în mare măsură; 14,3% - parțial; 1,7% - în mică măsură; 0,8% - deloc.	83,2% atribuie schimbările programului în mare sau foarte mare măsură, indicând o percepție puternică a contribuției directe a sprijinului.
Efecte non-financiare ale programului	69,7% - creșterea motivației echipei; 63,9% - îmbunătățirea condițiilor de muncă; 60,5% - îmbunătățirea reputației; 58,0% - noi competențe / cunoștințe; 54,6% - acces mai bun la finanțare suplimentară.	Programul a produs și efecte organizaționale: motivație, condiții de muncă, reputație, competențe și capacitatea de a mobiliza alte resurse.
Impactul asupra creșterii veniturilor	27,4% - foarte mare; 48,7% - mare; 20,5% - nici mare, nici mic; 0,9% - mic; 2,6% - deloc.	76,1% raportează un impact mare sau foarte mare asupra veniturilor, deși studiul calitativ arată variații importante între sectoare.
Evoluția cifrei de afaceri	30,5% - a crescut semnificativ; 37,9% - a crescut moderat;	68,4% indică o creștere moderată sau semnificativă a cifrei de afaceri,

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
	31,6% - a rămas la fel; 0% - a scăzut.	iar lipsa cazurilor de scădere sugerează o direcție generală pozitivă.
Impactul PARE asupra afacerii	22,2% - foarte mare; 53,0% - mare; 21,4% - nici mare, nici mic; 3,4% - mic.	75,2% apreciază impactul programului asupra afacerii ca mare sau foarte mare, confirmând eficacitatea percepută la nivelul beneficiarilor.
Motive pentru recomandarea programului	58,8% - programul a contribuit semnificativ la creșterea competitivității; 50,4% - investiția a produs rezultate economice vizibile și rapide; 42,9% - grantul a permis lansarea unei afaceri care, altfel, nu ar fi fost posibilă.	Recomandarea programului este asociată atât cu accesul la finanțare, cât și cu rezultate economice, competitivitate și lansarea de afaceri.
Riscuri care pot afecta menținerea rezultatelor	18,3% - lipsă de personal calificat; 17,4% - costuri energetice/materii prime; 16,5% - cerere insuficientă/probleme de piață; 12,2% - mentenanță; 23,5% - nu identifică riscuri majore.	Eficacitatea obținută poate fi afectată în timp de factori externi: personal, costuri, piață și mentenanță, aspect confirmat și de interviuri.

Realizarea investițiilor planificate și utilizarea bunurilor finanțate

Primul nivel al eficacității programului se referă la realizarea investițiilor aprobate și la utilizarea bunurilor finanțate. Datele studiului cantitativ indică o rată ridicată de implementare conform planului: 72,3% dintre beneficiari declară că investiția planificată a fost realizată integral, iar 17,6% că a fost realizată într-o măsură mare. Astfel, 89,9% dintre respondenți confirmă atingerea rezultatului central imediat al programului: transformarea proiectului aprobat într-o investiție efectivă.

„Echipamentele sunt utilizate, funcționează și le folosim.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Studiul calitativ confirmă această constatare. Beneficiarii descriu procurarea și utilizarea efectivă a echipamentelor finanțate: stupi, centrifugă și alte echipamente apicole; semănătoare, cultivator, plug, șnec, freze, stropitori și grapă; tractor; automobil pentru livrarea mobilei; utilaje de tăiere, aplicare a cantului și alte echipamente pentru producerea mobilierului etc. În majoritatea cazurilor, beneficiarii afirmă explicit că bunurile sunt utilizate în conformitate cu scopul aprobat.

Acest rezultat este important deoarece arată că programul nu s-a limitat la transferul de resurse financiare, ci a produs dotări funcționale pentru întreprinderi și gospodării. În cazurile de producție și servicii, bunurile finanțate sunt integrate în activitatea zilnică. În cazul producătorului de detergenți, bunurile sunt utilizate „de dimineață până seara”; în cazul atelierelor de mobilă, utilajele sunt folosite pentru procese tehnice curente; în cazul spălătoriei auto, echipamentele au funcționat pe durata perioadei de monitorizare; în agricultură, utilajele sunt utilizate în lucrările de sezon.

Modernizare, productivitate și îmbunătățirea calității

Eficacitatea programului este cea mai vizibilă la nivelul modernizării proceselor și al creșterii productivității. Astfel, 72,3% dintre respondenți indică modernizarea utilajelor, tehnologiilor sau proceselor ca efect al programului, iar 69,7% indică creșterea eficienței sau productivității. Totodată, 63,0% menționează creșterea capacității de producție sau de prestare, iar 58,0% indică îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor. Aceste date arată că programul a produs efecte tehnice și operaționale consistente.

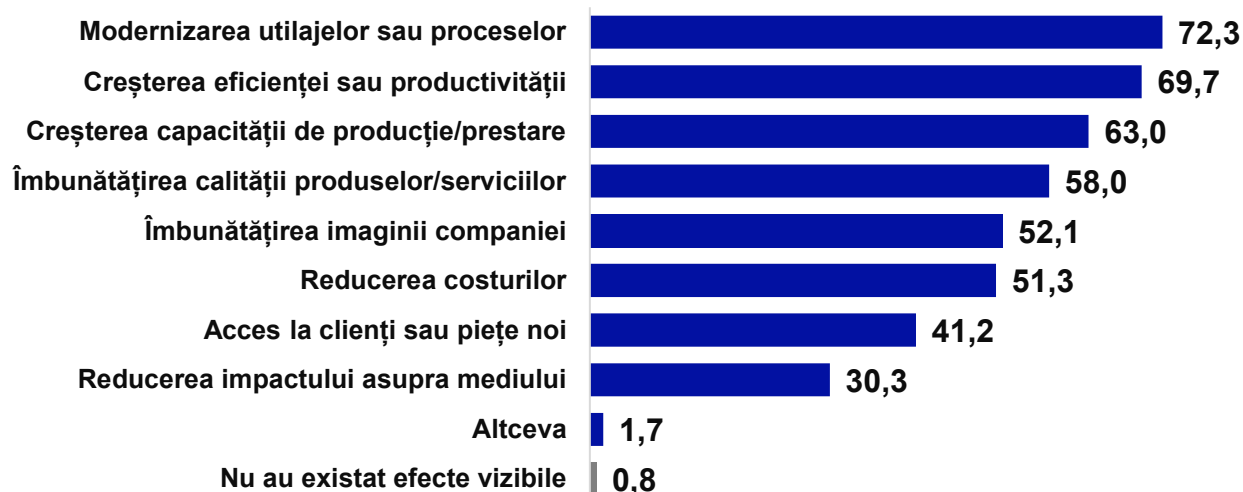

Figura 15. Efectele programului (%)

Studiul calitativ oferă explicații concrete pentru aceste rezultate. În agricultură, utilajele au redus dependența de prestatori externi, au permis executarea lucrărilor în termene mai scurte și au diminuat munca manuală. Beneficiarii descriu efecte precum semănatul mai precis, pregătirea mai rapidă a solului, stropirea mecanizată, manipularea mai ușoară a producției și economisirea timpului și a resurselor. În producerea mobilei, utilajele noi au înlocuit operațiuni manuale, au crescut precizia, au redus timpul de lucru și au permis realizarea internă a unor operațiuni care, anterior, erau externalizate.

În servicii și producție, modernizarea se traduce prin calitate și credibilitate. Automobilul pentru livrare a îmbunătățit punctualitatea și a sporit responsabilitatea față de clienți. Echipamentele de spălătorie auto au permis funcționarea unei afaceri locale cu clienți în creștere. În producerea detergenților, investițiile în echipamente, logistică și materie primă au susținut o poziționare pe calitate și capacitatea de a lucra cu clienți mai mari. Aceste exemple arată că eficacitatea nu constă doar în existența echipamentelor, ci și în schimbarea modului concret de producție, de livrare și de prestare.

Rezultate economice: venituri, cifră de afaceri și capacitate de piață

Datele din studiul cantitativ indică o percepție pozitivă asupra efectelor economice ale programului. 27,4% dintre respondenți apreciază impactul asupra creșterii veniturilor ca fiind foarte mare, iar 48,7% ca mare. În total, 76,1% indică un impact mare sau foarte mare asupra veniturilor. 30,5% declară că cifra de afaceri a crescut semnificativ, iar 37,9% că a crescut moderat; niciun respondent nu indică o scădere a cifrei de afaceri. Aceste rezultate sugerează, în general, o eficacitate economică pozitivă.

Totuși, studiul calitativ arată că efectele economice sunt diferențiate. În unele cazuri, rezultatele sunt clare: gospodăria agricolă care a procurat semănătoare, cultivator, plug și șnec raportează o creștere estimată a veniturilor de 50%-60%; producătorul de detergenți afirmă că firma a trecut de la primele luni de pierderi la acoperirea cheltuielilor curente și la creșterea treptată a volumului de producție; spălătorie auto a crescut baza de clienți și a ajuns la trei locuri de muncă. În aceste cazuri, investiția a contribuit la rezultate economice observabile.

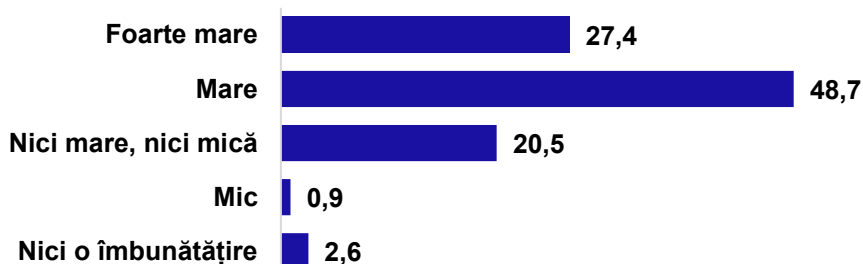

Figura 16. Impactul asupra creșterii veniturilor

În alte cazuri, eficacitatea economică este limitată sau întârziată. Afacerea apicolă nu are încă vânzări și nu produce în volum comercial din cauza pierderilor repetate ale familiilor de albine. Plantația de zmeură utilizează utilaje și mecanizează lucrările, dar recolta a fost foarte slabă în ultimii ani din cauza vremii. Gospodăria pomicolă utilizează tractorul și agregatele, dar veniturile depind de îngheț, brumă, secetă și piața de desfacere.

Aceste cazuri arată că programul poate fi eficace la nivel operațional chiar și atunci când efectele economice sunt întârziate sau afectate de factori externi.

„Pentru o astfel de afacere este nevoie de cel puțin câțiva ani. Să ceri rezultate foarte rapide nu este realist.” (beneficiar, apicultură)

Acces la clienți, piețe noi și consolidarea credibilității

Programul a avut efecte și asupra relației cu piața. Astfel, 52,1% dintre respondenți indică îmbunătățirea imaginii sau a credibilității companiei, iar 41,2% menționează accesul la clienți sau la piețe noi. Aceste rezultate sunt relevante pentru eficacitate, deoarece arată că investițiile finanțate au creat capacitate internă și o poziționare mai bună în relația cu clienții și partenerii.

Studiul calitativ confirmă acest efect în special în producție și servicii. În domeniul mobilei, utilajele moderne și capacitatea de a executa operațiuni intern au deschis accesul la Chișinău și alte piețe, au redus dependența de terți și au îmbunătățit imaginea atelierului. Beneficiarii menționează că echipamentele moderne inspiră clienților mai multă încredere decât utilajele vechi. În cazul automobilului pentru livrare, efectul de piață este legat de respectarea termenelor și de evitarea întârzierilor care ar afecta satisfacția clienților.

În cazul producătorului de detergenți, efectul de credibilitate este deosebit de vizibil. Amenajarea biroului, existența echipamentelor, capacitatea de producție și statutul de producător local au ajutat compania să convingă clienți mari să colaboreze. Beneficiarul menționează clienți din sectoare diferite, inclusiv companii mari, restaurante, spălătorii și agenții de curățenie. Astfel, sprijinul a contribuit la consolidarea companiei pe piață și la consolidarea relației cu clienții.

Efecte non-financiare și dezvoltare organizațională

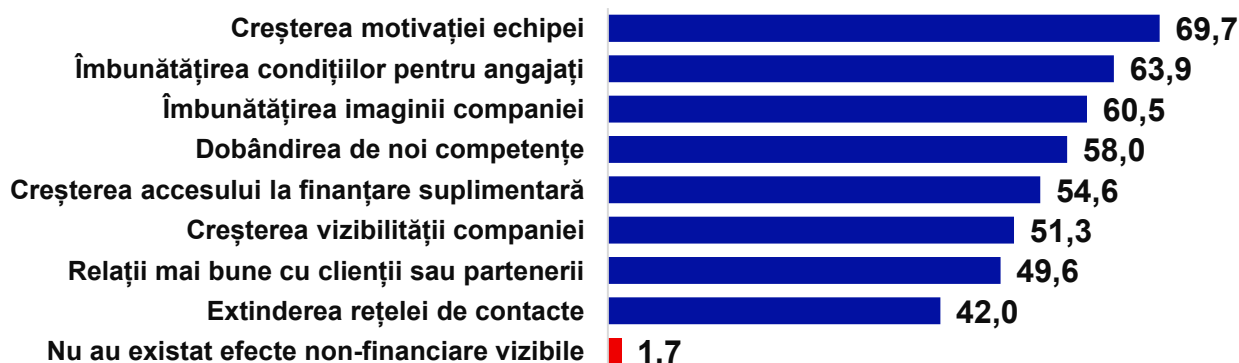

Figura 17. Efectele non-financiare ale programului (%)

Eficacitatea programului se reflectă și în efecte nonfinanciare. 69,7% dintre respondenți indică creșterea motivației echipei, 63,9% îmbunătățirea condițiilor de muncă, 60,5% îmbunătățirea imaginii sau reputației companiei, 58,0% dobândirea de noi competențe sau cunoștințe, iar 54,6% creșterea accesului la finanțare suplimentară. Aceste date arată că programul a funcționat și ca un mecanism de întărire organizațională.

Studiul calitativ arată că, pentru mulți beneficiari, sprijinul a avut și un efect psihologic și motivațional. Pentru antreprenorii reveniți din diaspora, programul a fost perceput ca un semn că statul susține inițiativa de a investi în țară. Pentru afacerile mici, acceptarea în program a crescut încrederea în propriile capacități și a stimulat planuri de dezvoltare ulterioară. Unii beneficiari au menționat că participarea la instruire, consultații sau activități prin incubatoare de afaceri i-a ajutat să înțeleagă mai bine administrarea afacerii, controlul financiar, relația cu clienții și oportunitățile de finanțare.

Aceste efecte sunt importante pentru evaluare deoarece rezultatele unui program antreprenorial nu se reduc la cifra de afaceri imediată. În special pentru afacerile lansate sau consolidate după migrație, motivația, încrederea, competențele manageriale și sentimentul de apartenență la ecosistemul local de afaceri pot influența continuitatea pe termen mediu. În acest sens, PARE 1+2 a produs efecte care nu sunt întotdeauna vizibile în datele fiscale, dar care susțin parcursul antreprenorial.

Locuri de muncă și utilizarea resurselor umane

Eficacitatea în raport cu ocuparea este mai moderată decât eficacitatea tehnică. Studiul calitativ arată o situație diferită. În unele cazuri, programul a contribuit la apariția unor locuri de muncă: spălătoria auto a pornit de la activitatea administratorului și a ajuns la trei locuri de muncă; unele ateliere de mobilă caută muncitori și au angajați sau colaboratori; în agricultură există muncă sezonieră sau implicarea zilierilor la recoltare. În alte cazuri, afacerile funcționează preponderent pe baza muncii din familie și nu au angajați permanenți.

Această situație trebuie interpretată în raport cu tipul investițiilor și cu maturitatea afacerilor. Multe proiecte finanțate au avut ca obiectiv principal dotarea tehnică și reducerea muncii manuale, nu neapărat angajarea imediată. În agricultură, mecanizarea poate chiar să reducă nevoia de muncă fizică permanentă, dar poate crește capacitatea de a realiza lucrările la timp. În producție, utilajele pot crește productivitatea cu același număr de angajați. Din această perspectivă, lipsa unei creșteri rapide a numărului de angajați nu înseamnă automat lipsă de eficacitate.

Totuși, deficitul de personal calificat limitează eficacitatea economică. Beneficiarii din domeniul mobilei menționează dificultăți de recrutare, fluctuație ridicată și costuri mari pentru instruirea lucrătorilor fără experiență. Într-un caz, un muncitor instruit timp de un an a părăsit domeniul, iar într-un alt caz, beneficiarul a raportat plecarea lucrătorilor în Germania. Aceste exemple arată că investiția în echipamente trebuie completată, pe termen mediu, cu măsuri de formare, de retenție și de dezvoltare a competențelor.

Eficacitate diferențiată pe sectoare și maturitatea afacerii

Analiza integrată arată că programul este mai rapid și mai eficace în afacerile în care investiția finanțată poate fi transformată imediat în servicii, produse sau livrări. Exemplele includ spălătoria auto, producerea detergenților și atelierile de mobilă. În aceste cazuri, bunurile finanțate au o legătură directă cu fluxul de lucru zilnic, cu relația cu clienții și cu capacitatea de prestare sau de producție.

În agricultură, eficacitatea are o temporalitate diferită. Utilajele și tractorul sunt utilizate și reduc munca manuală, dar rezultatele economice depind de climă, apă, boli, piață, depozitare și de calendarul agricol. Cazurile de apicultură și zmeură arată că realizarea investiției nu garantează producție comercială imediată. În aceste sectoare, eficacitatea trebuie evaluată printr-un set mai nuanțat de indicatori: utilizarea activelor, menținerea activității, reducerea muncii manuale, refacerea materialului biologic, adaptarea tehnologică, investițiile în protecție și în reziliență.

Maturitatea afacerii contează la fel de mult ca și sectorul. În afacerile existente, investiția a rezolvat o constrângere clară și a produs efecte rapide asupra calității, vitezei sau livrării. În afacerile pornite de la zero, programul a creat capacitate, dar rezultatele comerciale necesită timp. Această diferență este importantă pentru interpretarea eficacității: un proiect poate fi eficace ca start investițional, dar încă insuficient matur pentru a demonstra profit, export, angajări permanente sau extindere de piață.

Factori care au limitat eficacitatea

Datele studiului cantitativ indică principalele riscuri care pot afecta menținerea rezultatelor: 18,3% dintre respondenți menționează lipsa personalului calificat, 17,4% costurile energetice sau ale materiilor prime, 16,5% cererea insuficientă sau problemele de piață, iar 12,2% creșterea costurilor de mentenanță. Aceste riscuri explică de ce eficacitatea programului poate fi ridicată la nivelul investiției realizate, dar mai variabilă la nivelul rezultatelor economice.

Rezultatele studiului calitativ adaugă factori specifici. În agricultură, clima este principalul factor limitativ: seceta, temperaturile extreme, bruma și înghețurile au redus sau au anulat recoltele. În apicultură, mortalitatea familiilor de albine a împiedicat producția comercială. În producție, lipsa personalului calificat și dificultățile de mentenanță ale utilajelor importate direct au întârziat valorificarea investițiilor. În servicii, amplasarea în sat limitează cererea, iar infrastructura locală, cum ar fi canalizarea sau accesul la utilități, poate afecta funcționarea și conformarea.

Aceste constatări nu diminuează rezultatele obținute, dar arată că eficacitatea programului depinde de condiții complementare. Finanțarea echipamentelor este o condiție necesară, dar nu întotdeauna suficientă pentru performanță economică. Pentru a transforma eficacitatea tehnică în eficacitate economică durabilă, beneficiarii au nevoie de piețe, personal, mentenanță, infrastructură, protecție climatică, acces la capital suplimentar și consiliere adaptată etapei de dezvoltare.

3.4 Eficiența

Analiza integrată indică o eficiență generală bună a Programului PARE 1+2, în special din perspectiva raportului dintre valoarea grantului, contribuția proprie și rezultatele operaționale obținute. Pentru majoritatea beneficiarilor, procesul de aplicare și finanțare a fost gestionabil, durata a fost rezonabilă, formula de cofinanțare a fost acceptabilă, iar bunurile finanțate sunt utilizate intens în activitatea curentă.

Tabelul 5. Datele statistice pentru evaluarea eficienței

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
-------------------	----------------------	--------------

Durata de la depunere până la implementare	76,3% - 1-6 luni; 11,0% - 6-12 luni; 6,8% - peste 12 luni; 5,9% - sub 1 lună.	În majoritatea cazurilor, investițiile au fost implementate într-un interval relativ scurt. Totuși, aproape o cincime dintre respondenți indică durate de peste șase luni, ceea ce confirmă diferențele observate în studiul calitativ.
Principala dificultate întâmpinată	40,3% - pregătirea documentelor; 35,3% - nu au avut dificultăți majore; 16,0% - asigurarea contribuției proprii; 3,4% - achiziția/implementarea investiției; câte 1,7% - altceva, mecanismul de tranșe/rambursare, monitorizarea.	Pregătirea documentelor este principalul cost administrativ al participării, chiar dacă o treime dintre respondenți nu indică dificultăți majore.
Complexitatea procesului de aplicare	49,6% - nici simplu, nici complicat; 35,3% - simplu; 5,9% - foarte simplu; 8,4% - complicat; 0,8% - foarte complicat.	Procesul este perceput ca administrabil: 41,2% îl consideră simplu sau foarte simplu, iar doar 9,2% îl consideră complicat sau foarte complicat.
Adecvarea cofinanțării proprii	69,2% - potrivită în deplină măsură; 27,4% - parțial; 3,4% - a creat presiuni de lichiditate.	Formula de cofinanțare este, în general, eficientă și suportabilă, dar aproape o treime dintre respondenți indică o potrivire doar parțială sau presiuni financiare.
Evaluarea generală a programului	75,6% - foarte bună; 21,0% - bună; 2,5% - satisfăcătoare; 0,8% - slabă.	Aprecierea generală foarte pozitivă confirmă percepția beneficiarilor că programul funcționează eficient ca mecanism de sprijin.
NPS program PARE	75,4% au acordat nota 10; 12,7% nota 9; 9,3% nota 8; 1,7% nota 7; 0,8% nota 6.	Probabilitatea ridicată de recomandare indică satisfacție mare față de raportul dintre efortul de participare și beneficiul obținut.
Sugestii de îmbunătățire PARE	50,0% - creșterea valorii maxime a grantului pentru Componenta III; 50,0% - relaxarea condițiilor privind echipamentul second-hand.	Recomandările vizează creșterea eficienței financiare și reducerea constrângerilor procedurale pentru investiții mai adaptate realităților IMM.

Totuși, eficiența programului nu este uniformă. Ea scade în cazurile în care procedurile au durat aproape un an, documentele au fost percepute ca repetitive, mecanismul de tranșe sau de rambursare a creat întâzieri, iar costurile neeligibile ori externe programului - TVA, conectare la utilități, mentenanță, importuri, spații, chirii sau infrastructură locală - au generat presiuni suplimentare asupra beneficiarilor. Prin urmare, programul este eficient ca mecanism de mobilizare a investițiilor private, dar eficiența sa poate fi consolidată prin simplificarea unor proceduri, clarificarea condițiilor pentru echipamente second-hand și extinderea suportului consultativ pentru costurile conexe investițiilor.

„Plata s-a făcut în două rate. Când banii vin toți odată, lucrurile se rezolvă mai repede; când vin eșalonat, apar neînțelegeri.” (beneficiar, producție de mobilier)

Durata procesului și eficiența temporală a finanțării

Din perspectiva duratei procesului, datele cantitative indică o eficiență procedurală relativ bună. 76,3% dintre respondenți au indicat o durată de 1-6 luni de la depunere până la implementare, iar 5,9% au indicat o durată de sub o lună. În total, peste patru cincimi dintre respondenți raportează o durată de cel mult șase luni, ceea ce sugerează că programul a funcționat, pentru majoritatea beneficiarilor, într-un interval compatibil cu necesitățile unei investiții antreprenoriale.

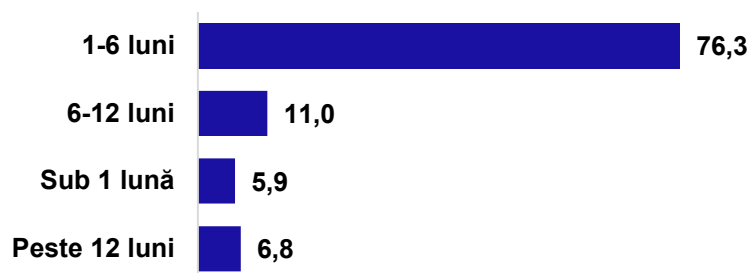

Figura 18. Durata de la depunere până la implementare (%)

Studiul calitativ confirmă această tendință, dar arată și o variație importantă între cazuri. Unii beneficiari au descris procese rapide: aproximativ două luni în cazul producătorului de detergenți și al atelierului de mobilă, care avea deja utilajele procurate; trei-patru luni în cazul gospodăriei pomicole și al afacerii apicole; respectiv aproximativ șase luni în cazul gospodăriei agricole și al spălătoriei auto. În aceste cazuri, durata a fost considerată rezonabilă, iar uneori chiar utilă pentru pregătirea propriei contribuții, amenajarea spațiului sau finalizarea documentelor.

În același timp, studiul calitativ evidențiază cazuri în care eficiența temporală a fost redusă. Beneficiarul din producerea mobilei, care a solicitat finanțare pentru un automobil, a estimat durata la aproximativ 9-12 luni, iar beneficiarul cu utilaje pentru mobilier a menționat că a trecut aproape un an de la depunerea actelor până la refinanțare. Aceste cazuri corespund ponderilor privind durate de 6-12 luni și de peste 12 luni și arată că, deși media percepută este pozitivă, întârzierile pot deveni critice pentru beneficiarii care au nevoie urgentă de echipamente sau depind de termenele furnizorilor.

Costurile administrative și complexitatea procedurilor

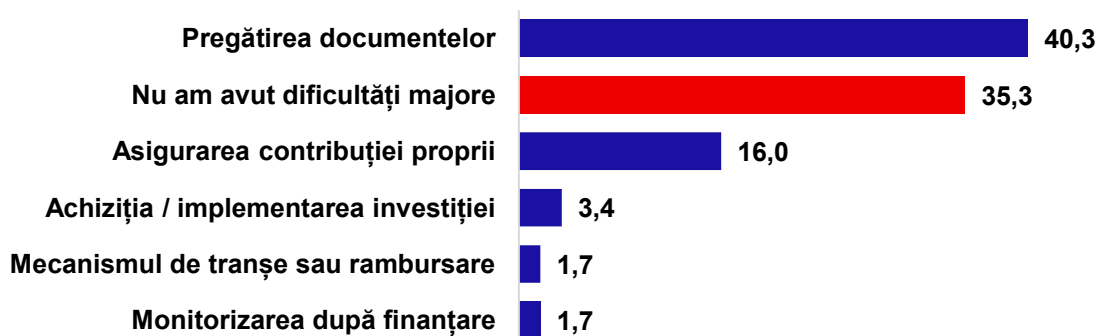

Figura 19. Principala dificultate întâmpinată (% , un răspuns)

Datele studiului cantitativ arată că principala sursă de cost administrativ a fost pregătirea documentelor. 40,3% dintre respondenți au indicat pregătirea documentelor drept principala dificultate. Totuși, 35,3% au declarat că nu au întâmpinat dificultăți majore, ceea ce sugerează că procedura este gestionabilă, dar nu lipsită de efort. Această interpretare este confirmată și de răspunsurile oferite la o altă întrebare: 49,6% au apreciat procesul ca nici simplu, nici complicat, 35,3% ca simplu, 5,9% ca foarte simplu, iar doar 9,2% l-au apreciat ca complicat sau foarte complicat.

Studiul calitativ oferă o explicație mai nuanțată. Pentru unii beneficiari, procedurile au fost clare, iar depunerea online a simplificat mult accesarea programului. O gospodărie agricolă din Sângerei a aplicat singură și a apreciat procesul drept simplu și accesibil. O altă gospodărie pomicolă a menționat că a urmat cursurile cerute și că nu a întâmpinat dificultăți, iar un atelier de mobilă din Chișinău a apreciat lista de documente ca fiind clară și colaborarea cu ODA ca fiind foarte bună.

Pentru alți beneficiari, însă, volumul de acte și solicitările repetate au crescut costurile de-a lungul timpului. În cazul unui producător de mobilier, beneficiarul a menționat că există multă documentație și a solicitat aceleași acte de mai multe ori. În cazul procurării automobilului pentru livrare, procesul a fost îngreunat de cerințele privind gradul de uzură, evaluarea bunului și dificultatea de a identifica un automobil eligibil. Aceste exemple arată că eficiența procedurală depinde de regulile generale ale programului, de tipul bunului finanțat și de capacitatea beneficiarului de a naviga prin cerințele tehnice.

Eficiența formulei de cofinanțare și mobilizarea resurselor private

Formula de cofinanțare este unul dintre elementele care susțin eficiența programului. În acest sens, 69,2% dintre respondenți consideră că mecanismul de cofinanțare a fost potrivit în deplină măsură, 27,4% îl apreciază ca fiind potrivit parțial, iar doar 3,4% declară că a creat presiuni asupra lichidității. Acest rezultat indică faptul că programul a reușit, în general, să mobilizeze contribuția privată fără a genera presiuni excesive asupra majorității beneficiarilor.

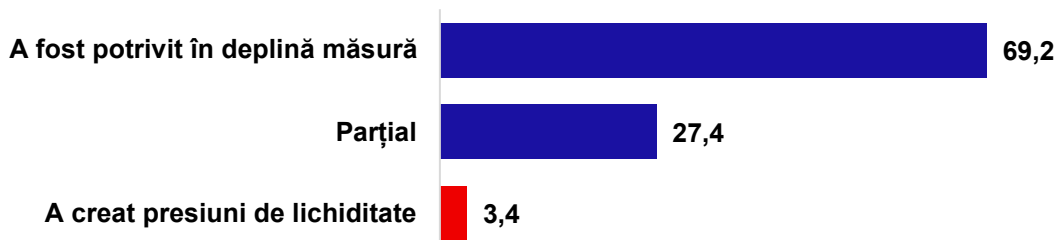

Figura 20. Adecvarea cofinanțării proprii (%)

Studiul calitativ confirmă efectul de levier financiar al programului. Beneficiarii au completat grantul cu economii din migrație, resurse proprii, reinvestirea veniturilor, credite sau sprijinul familial. În unele cazuri, valoarea grantului a fost relativ mică în raport cu investiția totală - de exemplu, un producător de detergenți a raportat investiții proprii de aproximativ 150.000 de euro față de un grant de 250.000 de lei - dar sprijinul a avut totuși un rol semnificativ în reducerea presiunii financiare și în menținerea ritmului de dezvoltare.

Eficiența formulei este foarte vizibilă în cazurile în care PARE a fost combinat cu alte instrumente publice fără suprapunere. O gospodărie pomicolă a descris procurarea tractorului prin contribuție proprie și sprijinul ODA, urmată de subvenționare prin AIPA, ceea ce a redus semnificativ costul final suportat. Acest exemplu arată că programul poate genera un randament financiar mai mare atunci când este corelat cu alte mecanisme complementare și când finanțările vizează bunuri distincte.

Eficiența utilizării investițiilor finanțate

Eficiența intervenției se observă cel mai clar la nivelul utilizării bunurilor finanțate. În studiul calitativ, majoritatea beneficiarilor afirmă că echipamentele, utilajele sau mijloacele de transport sunt folosite în mod curent și în conformitate cu scopul aprobat. Automobilul pentru livrarea mobilei este utilizat zilnic, echipamentele de spălătorie auto funcționează constant, utilajele agricole sunt folosite la lucrările de semănat, pregătirea solului, stropire sau manipulare a producției, iar echipamentele de producere a detergenților sunt utilizate „de dimineață până seara”.

Această utilizare intensă indică un raport bun între resursele alocate și nevoile operaționale acoperite. În producerea mobilei, utilajele au redus deplasările către prestatori externi, consumul de combustibil și timpul pierdut pe corectarea erorilor. În agricultură, utilajele au redus dependența de prestatori, au permis efectuarea lucrărilor în termene mai scurte și au diminuat munca manuală. În servicii auto, echipamentele au creat baza funcționării unei spălătorii într-o localitate rurală. În producerea detergenților, echipamentele și bunurile finanțate au sprijinit manipularea materiei prime, producția și livrarea.

Cu toate acestea, eficiența operațională nu se transformă automat în eficiență economică deplină. În agricultură și apicultură, utilajele pot fi folosite corect, dar veniturile pot rămâne reduse din cauza climei, a mortalității familiilor de albine sau a lipsei recoltei. În producție, eficiența tehnică poate fi limitată de lipsa personalului calificat, de mentenanță, de cerere insuficientă sau de spații neadecvate. Prin urmare, bunurile finanțate sunt, în general, utilizate eficient, însă randamentul economic final depinde de factori sectoriali și de cei de pe piață.

Rolul suportului consultativ în eficiența implementării

Suportul consultativ a contribuit la eficiența implementării în mai multe cazuri. Beneficiarii care au primit îndrumare directă au evitat greșeli, au înțeles mai bine etapele de parcurs și au reușit să pregătească dosarele mai eficient. Un beneficiar al plantației de zmeură a apreciat consultația inițială ca fiind importantă pentru clarificarea etapelor și evitarea greșelilor, iar producătorul de detergenți a considerat cursurile online foarte productive, mai ales pentru adaptarea la mediul de afaceri din Republica Moldova după 20 de ani petrecuți în Italia. Un alt caz – al unei spălătorii auto – arată și rolul Incubatorului de Afaceri în reducerea costurilor de informare și în pregătirea cererii de finanțare.

În același timp, accesul la consultanță nu a fost uniform. Beneficiarul din apicultură a menționat că nu a beneficiat de consultații individuale, deși ar fi avut nevoie de discuții suplimentare. Alți beneficiari au menționat că s-au informat singuri sau au apelat la contabili, furnizori, brokeri, prieteni ori consultanți informali. Această

variație are importanță pentru eficiență, deoarece proiectele finanțează adesea investiții tehnice care implică riscuri vamale, fiscale, de mentenanță, de eligibilitate sau de conectare la infrastructură.

Studiul calitativ arată că lipsa consultanței specializate poate duce la costuri ridicate. Producătorul de detergenți a raportat pierderi semnificative cauzate de erori administrative și vamale din exteriorul programului. Beneficiarul care a importat utilaje din China a economisit la achiziție, dar a suportat costuri mari de timp și stres din cauza mentenanței și punerii în funcțiune. Aceste exemple sugerează că eficiența programului ar crește dacă sprijinul financiar ar fi însoțit, pentru anumite tipuri de investiții, de consiliere tehnică, fiscală, vamală și juridică.

Costuri neeligibile, costuri ascunse și presiuni asupra randamentului investiției

O limită importantă a eficienței este dată de costurile care nu sunt acoperite de grant, dar sunt indispensabile pentru funcționarea investiției. În studiul calitativ apar mai multe exemple: TVA-ul aferent mijloacelor fixe, conectarea la rețeaua electrică, repararea sau procurarea spațiului, amenajarea infrastructurii, chiria, mentenanța utilajelor, diferențele dintre ofertele de preț și costurile finale, precum și costurile de import sau vămire.

Aceste costuri nu indică neapărat o problemă de design a grantului, dar influențează eficiența percepută de beneficiar. Atelierul de mobilă din Chișinău a menționat costurile ridicate de conectare la energia electrică și imposibilitatea de a include cheltuielile de infrastructură. Spălătoria auto a suportat TVA-ul și s-a confruntat cu constrângeri legate de infrastructura locală de canalizare. Producătorul de detergenți a subliniat presiunea costurilor fixe, inclusiv chiria și cheltuielile lunare, iar beneficiarii agricoli au indicat nevoi de depozitare, de protecție climatică sau de puncte de colectare.

Datele studiului cantitativ confirmă că, pentru o parte dintre beneficiari, presiunea financiară rămâne relevantă. Astfel, 27,4% au apreciat cofinanțarea doar parțial potrivită, iar 3,4% au declarat că aceasta a creat presiuni asupra lichidității. Totodată, 16,0% au indicat asigurarea propriei contribuții ca pe principală dificultate. Aceste rezultate arată că, deși mecanismul este eficient pentru majoritatea beneficiarilor, pentru o parte dintre IMM-uri costul total al investiției depășește efortul financiar vizibil în valoarea grantului.

Monitorizarea, tranșele și eficiența post-finanțare

Monitorizarea este necesară pentru protejarea fondurilor publice și pentru verificarea utilizării bunurilor finanțate, iar majoritatea interviurilor nu o prezintă ca pe o povară disproporționată. În cazul spălătoriei auto, monitorizarea de 3 ani a fost realizată fără probleme majore, iar echipamentele au fost constatate ca fiind la locul lor și funcționale. În cazul atelierului de mobilă din Chișinău, vizitele de monitorizare au fost considerate rezonabile, fiind anunțate din timp și axate pe verificarea existenței și utilizării utilajelor.

Totuși, în studiul cantitativ, monitorizarea după finanțare apare ca dificultate principală pentru 1,7% dintre respondenți, iar mecanismul de tranșe sau de rambursare este menționat tot de 1,7%. Ponderea este mică, dar studiul calitativ arată că aceste aspecte pot deveni importante în anumite situații. Beneficiarul din apicultură a descris o tensiune puternică legată de monitorizare și de solicitarea de returnare a grantului, pe fondul neatingerii rapide a rezultatelor economice într-un domeniu agricol cu risc biologic ridicat. Beneficiarul din producerea mobilierului a considerat că plata în două rate a încetinit procesul de rezolvare a investiției.

Prin urmare, eficiența post-finanțare depinde de echilibrul dintre control și adaptare sectorială. Verificarea utilizării bunurilor este legitimă, însă evaluarea rezultatelor economice ar trebui să țină cont de maturitatea afacerii și de specificul sectorului. În agricultură, apicultură și plantații, un cadru prea standardizat poate genera costuri administrative și psihologice suplimentare, fără a reflecta corect utilizarea efectivă a investiției.

Aprecierea generală și recomandările beneficiarilor privind eficiența programului

Percepția generală asupra programului este foarte pozitivă. Astfel, 75,6% dintre respondenți au evaluat programul ca fiind foarte bun, iar 21,0% ca fiind bun. De asemenea, 75,4% au acordat nota 10 pentru probabilitatea de a recomanda programul, 12,7% nota 9 și 9,3% nota 8. Aceste rezultate indică un nivel ridicat de satisfacție și sugerează că, în percepția beneficiarilor, beneficiile programului depășesc costurile administrative ale participării.

Figura 21. Nota de recomandare a programului PARE (%)

Studiul calitativ susține această concluzie. Chiar și beneficiarii care au întâmpinat dificultăți procedurale sau au înregistrat rezultate economice mai lente apreciază utilitatea sprijinului. Programul este descris ca un ajutor binevenit, un impuls, o mână de ajutor, un instrument care permite investiții mai rapide sau un mecanism care le oferă energie și încredere antreprenorilor reveniți din diaspora. Această apreciere este importantă pentru criteriul eficienței, deoarece reflectă costurile formale ale programului și randamentul perceput de beneficiari.

În același timp, sugestiile de îmbunătățire arată unde poate fi crescută eficiența. Răspunsurile sunt împărțite egal între două recomandări: creșterea valorii maxime a grantului pentru Componenta III și relaxarea condițiilor privind echipamentul second-hand. Aceste sugestii sunt coerente cu interviurile: unii beneficiari au considerat grantul insuficient în raport cu investițiile reale, iar alții au întâmpinat blocaje la achiziția unor bunuri utilizate, mai ales a automobilelor sau a echipamentelor cu condiții tehnice de eligibilitate.

3.5 Impactul

Analiza efectuată indică un impact pozitiv al Programului PARE 1+2 asupra beneficiarilor, în special prin transformarea remitențelor și a economiilor acumulate în investiții productive, consolidarea afacerilor locale, creșterea veniturilor, modernizarea capacităților de producție/prestare și reducerea presiunii de remigrare pentru o parte dintre familii. Datele studiului cantitativ arată o percepție favorabilă asupra impactului programului asupra afacerii, comunității și familiei, iar studiul calitativ confirmă că sprijinul a produs atât efecte economice, cât și efecte non-financiare: stabilitate, încredere, reputație, relații mai bune cu clienții, competențe antreprenoriale și sentimentul că beneficiarii pot construi o activitate economică în Republica Moldova. Totuși, impactul nu este uniform. În unele cazuri, mai ales în agricultură și apicultură, rezultatele economice rămân limitate de climă, de lipsa recoltei, de pierderi biologice, de accesul dificil la piață și de lipsa forței de muncă. Prin urmare, impactul programului trebuie interpretat diferențiat: puternic la nivel de investiție, motivație și ancorare locală; mai variabil la nivel de profit, ocupare permanentă și efecte comunitare la scară largă.

Tabelul 6. Datele statistice pentru evaluarea impactului

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Impactul programului asupra afacerii	31,1% - în foarte mare măsură; 52,1% - în mare măsură; 14,3% - parțial; 1,7% - în mică măsură; 0,8% - deloc.	83,2% dintre respondenți atribuie programului un impact mare sau foarte mare asupra afacerii, confirmând un efect substanțial asupra activității economice.
Impactul PARE asupra comunității	17,0% - foarte mare; 56,2% - mare; 20,5% - nici mare, nici mică; 1,8% - mică; 4,5% - deloc.	73,2% indică un impact mare sau foarte mare asupra comunității, deși studiul calitativ arată că acesta este adesea local, microeconomic și gradual.
Efecte asupra familiei sau comunității	64,7% - creare de locuri de muncă pentru membrii comunității; 57,1% - creșterea veniturilor familiei; 54,6% - implicarea altor membri ai familiei; 40,3% - revenirea membrilor familiei din diaspora; 6,7% - fără efecte vizibile; 0,8% - efecte negative.	Programul are efecte vizibile asupra ocupării, veniturilor și ancorării familiale, dar impactul asupra revenirii efective din diaspora nu este uniform.
Impactul asupra creșterii veniturilor	27,4% - foarte mare; 48,7% - mare; 20,5% - nici mare, nici mică; 0,9% - mică; 2,6% - deloc.	76,1% raportează un impact mare sau foarte mare asupra veniturilor, însă studiul calitativ arată diferențe sectoriale semnificative.
Evoluția cifrei de afaceri	30,5% - a crescut semnificativ; 37,9% - a crescut moderat; 31,6% - a rămas la fel; 0,0% - a scăzut.	68,4% raportează creșteri ale cifrei de afaceri, iar lipsa răspunsurilor privind scăderea sugerează un efect economic net pozitiv.
Efectele financiare ale programului	72,3% - modernizarea utilajelor / proceselor; 69,7% - creșterea eficienței / productivității; 63,0% - creșterea capacității; 58,0% - îmbunătățirea calității; 52,1% - imagine/credibilitate; 51,3% - reducerea costurilor; 41,2% - acces la clienți sau piețe noi.	Impactul asupra afacerilor este multidimensional: tehnologic, productiv, comercial și reputațional.

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Efectele non-financiare	69,7% - creșterea motivației echipei; 63,9% - condiții de muncă mai bune; 60,5% - imagine / reputație; 58,0% - competențe noi; 54,6% - acces la finanțare suplimentară; 51,3% - vizibilitate prin promovarea ODA; 49,6% - relații mai bune cu clienții / partenerii.	Impactul depășește rezultatele financiare și include capital social, încredere, reputație și învățare antreprenorială.
Obiective principale urmărite prin PARE	76,5% - modernizare și calitate; 68,1% - creșterea cifrei de afaceri / veniturilor; 61,3% - produse / servicii accesibile comunității; 60,5% - revenirea definitivă și stabilizarea familiei; 55,5% - dezvoltarea economică locală; 47,1% - valorificarea experienței din diaspora.	Obiectivele declarate de beneficiari se aliniază cu impacturile observate în studiul calitativ: modernizare, stabilizare familială și dezvoltare locală.
Probabilitatea de revenire fără program PARE	51,8% - exclusă; 26,3% - redusă; 14,0% - medie; 7,9% - ridicată.	78,1% sugerează că revenirea fără program ar fi fost exclusă sau redusă, ceea ce indică o contribuție importantă a programului la decizia de revenire sau stabilizare, deși unele interviuri arată că decizia era deja luată înainte de aplicare.

3.5.1 Analiza indicatorilor economici-cheie

Analiza pre/post a indicatorilor economici-cheie a fost realizată utilizând anul acordării grantului drept an de referință (baseline), iar anul 2025 drept an al perioadei curente (post-implementare), acesta fiind ultimul an pentru care, la momentul evaluării, sunt disponibile date complete. Reieșind din Metodologia ODA de evaluare ex-post (anexa nr. 1), comparația a fost realizată cu anul precedent aplicării la program. Astfel, de exemplu, pentru beneficiarii care au aplicat la program în anul 2023, indicatorii sunt exprimați ca modificări procentuale calculate după formula: (valoarea înregistrată în anul 2025 – valoarea înregistrată în anul 2022) / valoarea înregistrată în anul 2022 × 100.

Pentru a surprinde diferențele dintre perioadele diferite de expunere la efectele programului, rezultatele au fost prezentate separat pentru beneficiarii care au primit granturi în anii 2023, 2024 și 2025. Această abordare permite evidențierea modului în care impactul programului evoluează în timp și evită compararea directă a beneficiarilor aflați în etape diferite de implementare și de maturizare a investițiilor.

Compararea rezultatelor între programe este limitată din punct de vedere metodologic, deoarece acestea au obiective diferite și un număr diferit de beneficiari analizați. În consecință, o comparație directă între programe poate conduce la concluzii care nu reflectă adecvat performanța sau eficacitatea acestora. Din acest motiv, în secțiunea privind indicatorii nu este prezentată o comparație directă între programe, accentul fiind pus pe analiza rezultatelor obținute în cadrul fiecărui program în parte.

Este important de menționat că o parte din creșterile observate ar putea fi explicate și prin evoluția naturală a afacerilor, precum și prin influența altor factori economici sau de piață. Totodată, având în vedere natura intervențiilor și suportul acordat beneficiarilor, este de așteptat ca programul să fi avut o contribuție semnificativă la rezultatele înregistrate, chiar dacă aceste evoluții nu pot fi atribuite exclusiv programului.

Analiza indicatorilor a fost realizată pe baza datelor furnizate de Serviciul Fiscal de Stat (SFS).

Număr de angajați. Acest indicator măsoară variația procentuală a numărului de angajați înregistrat după aplicare, comparativ cu numărul de angajați înregistrat înainte de aplicare.

Rezultatele indică o creștere semnificativă a numărului de angajați în rândul beneficiarilor Programului de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+2”. Cea mai mare creștere a fost înregistrată în rândul beneficiarilor care au aplicat în anul 2023 (63,6%), urmați de cei din anul 2024 (43,8%). Pentru beneficiarii care au aplicat în anul 2025, creșterea este de 14,3%, un nivel mai redus, care poate fi explicat prin perioada mai scurtă disponibilă pentru implementarea investițiilor și materializarea efectelor acestora asupra activității economice.

Tabelul 7. Dinamica indicatorilor economici-cheie: anul 2025 față de anul de dinaintea aplicării la program (%)

Indicator	Anul aplicării 2023	Anul aplicării 2024	Anul aplicării 2025
Numărul de angajați	+63,6	+43,8	+14,3
Plățile salariale	+210,5	+95,2	+29,8
Salariul mediu	+54,6	+54,1	+11,4
Veniturile declarate	+91,1	+67,1	+14,6
Profitul/pierdere	+91,9	+118,8	+14,3
Productivitatea muncii	+42,9	+102,5	+14,5
Contribuțiile fiscale	+141,2	+120,5	+11,6

3.5.2 Analiza cost-beneficiu: analiza financiară

Tabelul 8. Valoarea indicatorilor principali ai analizei financiare

Denumirea indicatorului	Unitate de măsură	Valoarea
Valoarea actualizată netă financiară (FNPV)	mil. MDL	9,2
Rata internă de rentabilitate financiară (FIRR)	%	12,7
Raportul beneficiu - cost	n/a	1,2

Detalii privind datele utilizate și calculele efectuate sunt prezentate în Anexa 1. Datele și calculele aferente analizei financiare și economice.

Rezultatele analizei financiare indică faptul că programul generează beneficii financiare care depășesc costurile de implementare, însă nivelul rentabilității financiare este relativ modest. Valoarea actualizată netă financiară (FNPV) este pozitivă și constituie 9,2 milioane de lei, confirmând faptul că beneficiile financiare actualizate sunt superioare costurilor suportate.

Rata internă de rentabilitate financiară (FIRR) este de 12,7%, depășind rata de actualizare utilizată în analiză și indicând existența unui beneficiu financiar net. Totuși, diferența relativ limitată față de rata de actualizare sugerează că marja de rentabilitate a programului nu este foarte ridicată.

Raportul beneficiu-cost este de 1,2, ceea ce înseamnă că, pentru fiecare leu investit, sunt generați aproximativ 1,2 lei de beneficii financiare actualizate. Deși indicatorul este supraunitar și confirmă oportunitatea intervenției, valoarea sa, relativ apropiată de pragul de rentabilitate, indică faptul că beneficiile financiare directe ale programului sunt moderate.

În ansamblu, rezultatele demonstrează că programul este justificat din punct de vedere financiar și creează valoare netă pozitivă. Cu toate acestea, nivelul relativ modest al indicatorilor financiari sugerează că argumentele principale pentru susținerea programului sunt reprezentate de beneficiile financiare directe și de efectele economice și sociale mai largi generate pentru beneficiari și pentru economie.

După cum a fost menționat în partea metodologică a evaluării, efectuarea evaluării implică și realizarea unei analize de sensibilitate, având în vedere că analiza cost-beneficiu operează cu valori viitoare estimate, supuse unui anumit grad de incertitudine. Analiza de sensibilitate în cadrul acestei evaluări este efectuată prin prezentarea variantei neutre, adică prin diminuarea valorilor parametrilor de calcul (a beneficiilor viitoare), astfel încât valoarea FNPV să fie zero, situație în care programul nu creează valoare netă suplimentară, dar nici nu generează pierdere din punct de vedere financiar. Rezultatele obținute arată că indicatorii financiari ai programului sunt pozitivi, însă marja de rentabilitate este relativ modestă. În consecință, analiza de sensibilitate evidențiază că o diminuare de aproximativ 18% a beneficiilor estimate este suficientă pentru ca valoarea FNPV să devină nulă. Acest rezultat indică faptul că rentabilitatea financiară a programului este sensibilă la variații relativ reduse ale beneficiilor prognozate, confirmând că avantajele financiare directe ale programului sunt moderate și că o parte importantă a justificării intervenției este reprezentată de beneficiile economice și sociale generate.

3.5.3 Analiza cost-beneficiu: analiza economică

Analiza economică ex post examinează dacă programul generează beneficii pentru societate mai mari decât costurile suportate. Similar analizei financiare, și în cazul analizei economice, fluxurile financiare (de numerar) sunt analizate pe o perioadă post-implementare de 10 ani și sunt actualizate la anul de referință 2026. La fel ca analiza financiară, analiza economică utilizează o rată de actualizare și indicatori specifici pentru evaluarea performanței programului. Totuși, în acest caz se aplică o rată de actualizare mai redusă (6%), reflectând perspectiva socială, după cum a fost explicat în partea metodologică a raportului, iar indicatorii calculați sunt de

natură economică, precum valoarea actualizată netă economică (ENPV), rata internă de rentabilitate economică (EIRR) și raportul beneficiu-cost economic.¹

Spre deosebire de analiza financiară, analiza economică include o gamă mai largă de costuri aferente implementării programului. Suplimentar la sumele transferate ale grantului, contribuția proprie a beneficiarilor a fost inclusă în costurile intervenției, deoarece aceasta reprezintă resurse economice reale utilizate pentru implementarea investițiilor susținute prin programe. În consecință, în calcul a fost luată valoarea totală a investiției efectuate.

În contextul analizei economice, este important de menționat că veniturile suplimentare la bugetul public național din impozite și TVA, deși reprezintă un beneficiu fiscal pentru bugetul public, sunt achitate de către persoanele fizice și juridice, constituind, în același timp, o cheltuială suplimentară pentru acestea, în aceeași mărime. Din perspectiva analizei economice, aceste fluxuri sunt tratate ca transferuri interne între diferiți actori ai economiei (de la contribuabili către stat). Analiza economică are în vedere impactul asupra economiei în ansamblu, nu redistribuirea între participanții la procesele economice. Prin urmare, creșterea veniturilor bugetare este compensată integral de scăderea resurselor financiare ale contribuabililor, rezultând un impact net egal cu zero.

În schimb, în analiza financiară, perspectiva este diferită, fiind centrată pe fluxurile efective de numerar ale unei entități specifice, de regulă, ale bugetului public. Din acest punct de vedere, veniturile suplimentare din impozite și TVA reprezintă încasări reale în bugetul public. Cheltuielile suportate de contribuabili nu sunt reflectate în analiza financiară a bugetului, deoarece aceștia nu fac parte din entitatea analizată.

În analiza cost-beneficiu se utilizează o abordare incrementală, bazată pe compararea situației observate după intervenție cu scenariul contrafactual, respectiv cu situația estimată în absența programului. Astfel, în analiză au fost reflectate doar efectele economice și financiare suplimentare generate de intervențiile susținute prin programele ODA. Din perspectivă economică, impactul principal al programelor s-a reflectat prin creșterea valorii adăugate generate de întreprinderile beneficiare. În practică, această creștere a valorii adăugate s-a materializat în principal prin:

- Creșterea profitului;
- Creșterea fondului salarial, inclusiv a veniturilor salariale suplimentare generate de ocuparea suplimentară.

Astfel, la partea beneficiilor, analiza economică a urmărit în principal măsura în care programele au contribuit la crearea suplimentară de valoare economică în economie, reflectată în creșterea profitului și în veniturile generate pentru angajați.

În urma calculelor, valoarea indicatorilor principali ai analizei economice pentru Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” indică rezultate foarte bune.

Tabelul 9. Valoarea indicatorilor principali ai analizei economice

Denumirea indicatorului	Unitate de măsură	Valoarea
Valoarea actualizată netă economică (ENPV)	mil. MDL	437,1
Rata internă de rentabilitate economică (EIRR)	%	n/a²
Raportul beneficiu - cost	n/a	5,4

Rezultatele analizei economice indică faptul că programul generează beneficii economice semnificative, care depășesc considerabil costurile asociate implementării acestuia. Valoarea actualizată netă economică (ENPV) este pozitivă și constituie 437,1 milioane de lei, ceea ce demonstrează că intervenția creează valoare economică netă pentru societate și contribuie la dezvoltarea activității economice a întreprinderilor beneficiare.

Raportul beneficiu-cost este de 5,4, ceea ce înseamnă că, pentru fiecare leu investit prin program, sunt generați aproximativ 5,4 lei de beneficii economice actualizate. Acest rezultat confirmă eficiența economică ridicată a intervenției și arată că beneficiile economice obținute depășesc costurile suportate de peste 5 ori.

¹ **Valoarea actualizată netă economică (ENPV)** reprezintă diferența dintre beneficiile și costurile economice actualizate, reflectând contribuția proiectului la bunăstarea economică. **Rata internă de rentabilitate economică (EIRR)** este rata de actualizare pentru care ENPV este egală cu 0. Aceasta reflectă rentabilitatea economică a proiectului, iar un nivel superior ratei de actualizare indică faptul că proiectul generează beneficii economice nete pentru societate.

² Beneficiile economice generate în perioada anterioară (2023 - 2025), inclusiv cele estimate pentru anul 2026, au fost considerate efecte deja realizate sau pe parcurs de realizare și au fost incluse în evaluare în total pentru anul 2026. În cazul acestei evaluări economice, beneficiile acumulate au depășit deja costurile inițiale ale intervenției. În aceste situații indicatorul IRR nu a fost calculat, deoarece seria fluxurilor economice nu conține o schimbare de semn necesară pentru determinarea ratei interne de rentabilitate.

Beneficiile economice estimate sunt determinate în principal de creșterea valorii adăugate generată de întreprinderile beneficiare, reflectată prin majorarea profitului operațional și a fondului salarial. Aceste efecte indică faptul că programul a contribuit la dezvoltarea afacerilor, la creșterea productivității și la generarea de venituri suplimentare pentru angajați și pentru proprietarii întreprinderilor.

Sondajul beneficiarilor a inclus întrebări privind efectele financiare și nonfinanciare ale programului asupra afacerilor. În cadrul analizei economice, aceste efecte au fost reflectate prin cele două categorii principale de beneficii economice cuantificate: creșterea profitului și creșterea fondului salarial. Aceste două efecte surprind atât îmbunătățirea performanței financiare a întreprinderilor beneficiare, cât și impactul programului asupra ocupării forței de muncă și asupra remunerării angajaților.

În continuare sunt prezentate cele mai frecvente răspunsuri ale beneficiarilor privind efectele financiare și nonfinanciare ale programului asupra activității întreprinderilor.

Rezultatele sondajului indică faptul că Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” a avut un impact semnificativ asupra dezvoltării și modernizării afacerilor beneficiarilor. Cele mai frecvent menționate efecte au fost modernizarea utilajelor, tehnologiilor sau proceselor (72,3%), creșterea eficienței sau productivității (69,7%) și creșterea capacității de producție sau de prestare a serviciilor (63,0%). De asemenea, beneficiarii au raportat îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor (58,0%), îmbunătățirea imaginii și credibilității companiei (52,1%) și reducerea costurilor operaționale (51,3%).

Comparativ cu alte programe, respondenții au evidențiat într-o măsură mai mare efectele legate de dezvoltarea afacerii și extinderea oportunităților de pe piață, 41,2% dintre beneficiari indicând accesul la clienți sau piețe noi. Totodată, 30,3% dintre respondenți au menționat reducerea impactului asupra mediului. În ansamblu, rezultatele sugerează că programul a contribuit atât la consolidarea capacităților operaționale ale întreprinderilor, cât și la creșterea competitivității și a potențialului de dezvoltare pe termen lung.

În ceea ce privește efectele non-financiare, beneficiarii Programului de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” au raportat o serie de schimbări pozitive la nivel organizațional și managerial. Cele mai frecvent menționate efecte au fost creșterea motivației echipei (69,7%), îmbunătățirea condițiilor de muncă pentru angajați (63,9%) și îmbunătățirea imaginii sau reputației companiei (60,5%). De asemenea, peste jumătate dintre respondenți au indicat dobândirea de noi competențe sau cunoștințe (58,0%), creșterea accesului la finanțare suplimentară (54,6%) și creșterea vizibilității companiei prin promovarea realizată de ODA (51,3%).

Totodată, programul a contribuit la consolidarea relațiilor cu clienții și partenerii de afaceri (49,6%) și la extinderea rețelei de contacte cu alți antreprenori sau furnizori (42,0%). Rezultatele sugerează că beneficiile programului au depășit dimensiunea strict financiară, contribuind la dezvoltarea competențelor antreprenoriale, consolidarea încrederii în afacere și creșterea capacității întreprinderilor de a accesa noi oportunități de dezvoltare și de finanțare.

Rezultatele sondajului arată că Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” a contribuit la extinderea activității întreprinderilor beneficiare și la accesarea unor piețe noi. 71,4% dintre respondenți au indicat extinderea activității companiei pe piețe noi străine (export), iar 21,0% – pe piețe noi locale.

Evaluarea măsurii în care programul a influențat decizia de investiție

Pentru Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”, rezultatele sondajului arată că programul a avut o influență semnificativă asupra deciziilor de investiție ale beneficiarilor. Astfel, 50,5% dintre respondenți au declarat că sprijinul oferit prin program a avut o influență majoră asupra deciziei de a investi, 35,8% au menționat că influența a fost parțială, iar 13,7% au afirmat că ar fi realizat investiția și în lipsa grantului. În total, 86,3% dintre beneficiari au confirmat că programul a contribuit într-o anumită măsură la decizia de investiție, ceea ce indică un nivel ridicat de valoare adăugată a intervenției.

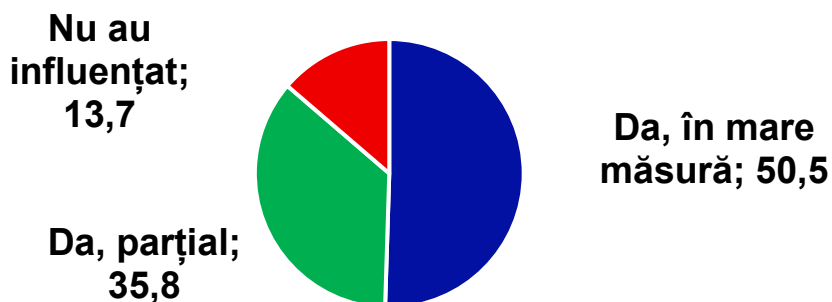

Figura 22. Programul a influențat decizia de investiție? (%)

Studiul calitativ confirmă aceste rezultate. Antreprenorii au menționat că finanțarea nerambursabilă a redus riscurile investiționale și a făcut posibilă realizarea unor investiții care, în lipsa sprijinului, ar fi fost amânate sau realizate la o scară mai redusă. Unii beneficiari au declarat că nu și-ar fi permis achiziționarea utilajelor necesare fără sprijinul programului, în timp ce alții au evidențiat că grantul a accelerat dezvoltarea afacerii și a facilitat revenirea și stabilirea definitivă în Republica Moldova.

Spre deosebire de efectele economice și financiare comune analizate pentru toate programele, programele analizate au și efecte specifice fiecărui program, care sunt analizate în acest subcapitol.

Rezultatele sondajului evidențiază că Programul PARE 1+2 a generat o serie de efecte care depășesc beneficiile economice directe asupra întreprinderilor beneficiare, contribuind atât la dezvoltarea afacerilor, cât și la crearea unor efecte sociale și comunitare importante. Cel mai frecvent efect menționat de beneficiari a fost modernizarea echipamentelor și îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor (76,5%), urmat de creșterea cifrei de afaceri și a veniturilor companiei (68,1%). Aceste rezultate confirmă rolul programului în stimularea investițiilor productive și în consolidarea competitivității întreprinderilor.

O particularitate a programului este accentul pus pe dezvoltarea locală și pe valorificarea potențialului uman acumulat peste hotare. Astfel, 61,3% dintre beneficiari au menționat că investițiile realizate au contribuit la oferirea de produse sau servicii accesibile comunității locale, iar 55,5% au apreciat că afacerea dezvoltată prin program a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării economice a localității sau regiunii de origine. Aceste rezultate sugerează că efectele programului se extind dincolo de întreprinderea beneficiară, generând beneficii și pentru comunitățile în care aceasta își desfășoară activitatea.

Totodată, 60,5% dintre respondenți au indicat că programul a contribuit la revenirea definitivă în Republica Moldova și la stabilizarea familiei acasă, evidențiind rolul acestuia în crearea unor oportunități economice care permit dezvoltarea unui trai sustenabil în țară. De asemenea, aproape jumătate dintre beneficiari (47,1%) au menționat valorificarea, în Republica Moldova, a competențelor și experienței profesionale dobândite în diaspora, ceea ce demonstrează contribuția programului la transferul de cunoștințe, experiență și practici antreprenoriale acumulate peste hotare.

În plus, 42,0% dintre respondenți au remarcat schimbări ale culturii organizaționale, reflectate printr-o orientare mai puternică către investiții, planificare, inovare și dezvoltare continuă. În ansamblu, rezultatele sugerează că Programul PARE 1+2 a avut un impact multidimensional, contribuind la dezvoltarea afacerilor beneficiare, la consolidarea antreprenoriatului local, la dezvoltarea comunităților și la valorificarea capitalului uman acumulat de cetățenii Republicii Moldova peste hotare.

Rezultatele sondajului indică faptul că beneficiarii percep Programul PARE 1+2 ca având un impact semnificativ asupra comunităților în care este implementat. Peste jumătate dintre respondenți (56,2%) au apreciat impactul programului asupra comunității ca fiind mare, iar alți 17,0% l-au considerat foarte mare. Astfel, aproape trei sferturi dintre beneficiari (73,2%) au evaluat contribuția programului la dezvoltarea comunității drept mare sau foarte mare. Totodată, 20,5% dintre respondenți au apreciat impactul ca fiind nici mare, nici mic, în timp ce doar 1,8% au considerat că efectele au fost reduse, iar 4,5% au declarat că programul nu a avut impact asupra comunității. Aceste rezultate sugerează că beneficiile generate de investițiile realizate prin program depășesc nivelul întreprinderii beneficiare și sunt resimțite la nivelul economiei locale.

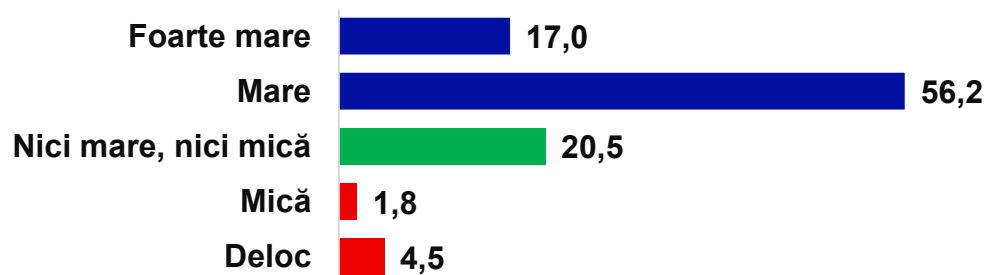

Figura 23. Impactul PARE asupra comunității (%)

Rezultatele sondajului arată că efectele Programului PARE 1+2 s-au extins dincolo de nivelul întreprinderilor beneficiare, generând beneficii importante pentru familiile antreprenorilor și pentru comunitățile locale. Cel mai frecvent efect menționat a fost crearea de locuri de muncă pentru membrii comunității (64,7%), ceea ce sugerează că investițiile realizate prin program au contribuit la dezvoltarea economică locală și la creșterea oportunităților de angajare. De asemenea, 57,1% dintre respondenți au indicat creșterea veniturilor familiei ca urmare a dezvoltării afacerii, iar 54,6% au menționat implicarea altor membri ai familiei în activitatea antreprenorială. Aceste rezultate evidențiază faptul că beneficiile programului au fost resimțite la nivelul afacerii și al gospodăriilor beneficiarilor, contribuind la consolidarea stabilității economice și financiare a familiilor.

Un efect specific al programului este stimularea revenirii și reintegrării economice a cetățenilor aflați peste hotare. Astfel, 40,3% dintre respondenți au menționat că investiția realizată a contribuit la revenirea în țară a unor membri ai familiei din diaspora. Acest rezultat confirmă rolul programului în valorificarea potențialului economic al migrației și în crearea unor oportunități de dezvoltare în țară. Totodată, doar 6,7% dintre beneficiari au declarat că programul nu a avut efecte vizibile asupra familiei sau comunității, iar numai 0,8% au raportat efecte negative. În ansamblu, rezultatele sugerează că Programul PARE 1+2 a generat efecte sociale și comunitare importante, contribuind la crearea locurilor de muncă, la creșterea veniturilor gospodăriilor, la implicarea familiei în activitatea antreprenorială și la consolidarea legăturilor economice și sociale cu comunitatea locală.

Rezultatele sondajului evidențiază rolul important al Programului PARE 1+2 în stimularea revenirii și reintegrării economice a cetățenilor aflați peste hotare. Peste jumătate dintre respondenți (51,8%) au declarat că revenirea în Republica Moldova ar fi fost exclusă în lipsa programului, iar alți 26,3% au apreciat că probabilitatea revenirii ar fi fost redusă. Astfel, pentru 78,1% dintre beneficiari, existența programului a reprezentat un factor important sau determinant în luarea deciziei de a reveni și investi în țară. În același timp, 14,0% dintre respondenți au apreciat că probabilitatea revenirii ar fi fost medie, iar doar 7,9% au considerat că ar fi revenit cu o probabilitate ridicată și în absența programului. Aceste rezultate sugerează că programul a avut un efect semnificativ de mobilizare a investițiilor și de reducere a riscurilor asociate revenirii și inițierii unei afaceri în Republica Moldova.

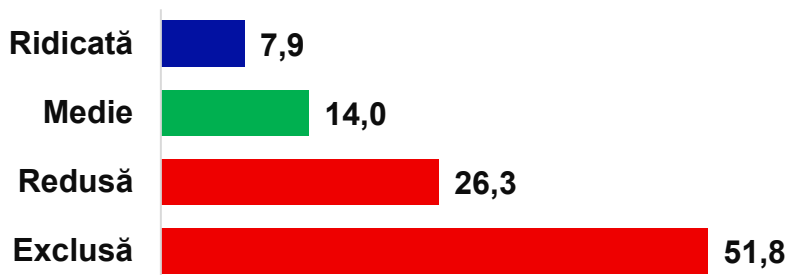

Figura 24. Probabilitatea de revenire fără program PARE (%)

Per ansamblu, constatările confirmă că Programul PARE 1+2 nu a funcționat doar ca un instrument de susținere financiară a antreprenoriatului, ci și ca un mecanism care a încurajat revenirea cetățenilor și valorificarea, în economia națională, a capitalului financiar, a experienței profesionale și a competențelor acumulate peste hotare.

Pe baza interviurilor, pentru componenta de reintegrare economică pot fi evidențiate următoarele constatări. Programul a facilitat transformarea economiilor acumulate peste hotare în investiții productive în Republica Moldova. Beneficiarii au utilizat atât remitențe, cât și economii proprii pentru lansarea și dezvoltarea afacerilor. În cazul unei afaceri agricole, părinții și soțul beneficiarului au lucrat peste hotare și au contribuit financiar la dezvoltarea întreprinderii. În cazul unei spălătorii auto, beneficiarul, revenit din migrație, a investit peste 500 de mii de lei din surse proprii, completate cu grantul PARE. Un alt beneficiar a investit peste 150 de mii de euro economisiți în Italia în dezvoltarea unei afaceri de producere a detergenților profesionali, grantul contribuind la finanțarea echipamentelor și a capitalului necesar pentru lansarea activității.

Studiul calitativ sugerează un grad ridicat de implicare directă a beneficiarilor și a membrilor familiei în administrarea afacerilor. Afacerea agricolă este gestionată de familie, cu implicarea activă a soțului și a altor membri ai familiei. În cazul spălătoriei auto, beneficiarul administrează direct afacerea împreună cu soția, iar activitatea a generat, suplimentar, locuri de muncă în comunitate. În alte cazuri, soții gestionează împreună activitățile comerciale, administrative și operaționale ale afacerii, contribuind astfel la consolidarea caracterului familial al întreprinderilor create prin program.

Unul dintre cele mai puternice efecte identificate este reducerea dependenței de migrație și remitențe. Beneficiarii au menționat că obiectivul principal a fost crearea unei surse stabile de venit în țară, care să permită reunirea familiei și să evite plecările repetate peste hotare. În cazul afacerii agricole, beneficiara a declarat explicit că familia nu mai ia în considerare revenirea la muncă peste hotare și că afacerea le-a oferit stabilitate și încredere pentru viitor. Similar, beneficiarul spălătoriei auto nu intenționează să plece din nou peste hotare și urmărește extinderea activității economice în localitate. Alți beneficiari intervievați au confirmat că decizia de revenire a fost definitivă, iar dezvoltarea afacerii reprezintă principalul motiv pentru care intenționează să rămână și să investească în continuare în Republica Moldova.

Pe lângă sprijinul financiar, programul a contribuit la dezvoltarea competențelor antreprenoriale ale beneficiarilor. Participarea la cursuri și sesiuni de consultanță a oferit informații privind administrarea afacerii, accesarea programelor de suport, promovarea produselor și dezvoltarea pe piața locală. Beneficiarii au apreciat atât instruirile oferite de ODA, cât și suportul consultativ primit pe parcursul implementării proiectelor.

Beneficiarii au evidențiat mai multe efecte pozitive asupra comunităților locale:

- crearea și menținerea locurilor de muncă în mediul rural și urban;
- creșterea bazei fiscale locale prin plata impozitelor și taxelor;
- utilizarea furnizorilor locali și stimularea activității economice în comunitate;
- dezvoltarea unor servicii și produse noi;
- oferirea unor exemple de succes pentru alte persoane din diasporă care intenționează să revină și să investească în Republica Moldova.

Studiul calitativ confirmă că programele PARE au contribuit la dezvoltarea afacerilor și la reintegrarea economică durabilă a migranților care au revenit. Sprijinul financiar a permis valorificarea remitențelor prin investiții productive, reducerea dependenței de veniturile obținute peste hotare, crearea unor surse stabile de venit la nivel local și consolidarea contribuției beneficiarilor la dezvoltarea economică a comunităților în care activează. Totodată, programul a avut un rol important în consolidarea încrederii migranților reveniți în oportunitățile de dezvoltare economică din Republica Moldova și în stimularea investițiilor suplimentare realizate ulterior prin alte programe de suport antreprenorial.

Impactul general asupra afacerilor beneficiare

Datele cantitative indică un impact semnificativ al Programului PARE 1+2 asupra afacerilor beneficiare. Astfel, 83,2% dintre respondenți au apreciat că programul a avut impact asupra afacerii în mare sau foarte mare măsură. O măsurare suplimentară, specifică PARE, confirmă această tendință: 75,2% au indicat un impact mare sau foarte mare asupra afacerii. Această convergență între două întrebări diferite arată că beneficiarii nu percep programul doar ca pe o sursă de finanțare punctuală, ci ca pe un factor care a influențat efectiv parcursul afacerii.

Studiul calitativ susține această constatare, dar arată că impactul a luat forme diferite, în funcție de etapa de dezvoltare și de sectorul beneficiarului. Pentru unele afaceri, impactul a constat în lansarea propriu-zisă a activității, cum se observă în cazurile de apicultură, zmeură, spălătorie auto sau producție de detergenți. Pentru altele, programul a consolidat afaceri deja existente, prin utilaje moderne, mijloace de transport, logistică, creșterea vitezei de lucru sau îmbunătățirea calității. Astfel, impactul programului nu este uniform ca tip, dar este relevant ca efect asupra capacității beneficiarilor de a acționa economic în Republica Moldova.

Efectele cele mai frecvent raportate confirmă dimensiunea tehnologică și operațională a impactului: 72,3% au menționat modernizarea utilajelor, tehnologiilor sau proceselor, 69,7% creșterea eficienței sau productivității, 63,0% creșterea capacității de producție/prestare, iar 58,0% îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor. Studiul calitativ oferă exemple concrete: mecanizarea lucrărilor agricole, automatizarea operațiunilor de producție a mobilierului, livrarea mai punctuală a comenzilor, producerea locală de detergenți profesionali sau reducerea dependenței de prestatori externi.

Impactul asupra revenirii, rămânerii în țară și reducerii dependenței de migrație

Programul are un impact important asupra dimensiunii migraționale, deși se manifestă diferit de la un caz la altul. În acest sens, 60,5% dintre respondenți au indicat revenirea definitivă în Moldova și stabilizarea familiei acasă ca obiective urmărite prin PARE, iar 47,1% au menționat valorificarea, în Moldova, a competențelor și a experienței profesionale dobândite în diaspora. 78,1% dintre respondenți sugerează că probabilitatea revenirii fără program ar fi fost exclusă sau ar fi fost redusă. Aceste date indică o contribuție relevantă a PARE la transformarea migrației dintr-o strategie de supraviețuire într-o resursă investițională.

Studiul calitativ confirmă acest efect, dar îl nuanțează. Pentru unii beneficiari, decizia de revenire era deja luată înainte de accesarea programului: producătorul de mobilă, beneficiarul din zmeură sau antreprenorul din mobilier individual ar fi revenit oricum, dar sprijinul a permis o investiție mai mare, mai rapidă sau mai sigură. Pentru alții, programul a avut un rol mai direct în menținerea familiei în țară: producătorul de detergenți afirmă că, în momente dificile, sprijinul ODA l-a ajutat să nu abandoneze afacerea și să nu revină peste hotare; beneficiara din agricultură spune că familia nu se mai gândește să plece; iar gospodăria pomicolă leagă sprijinul de oprirea migrației soției.

Prin urmare, impactul asupra migrației trebuie interpretat ca o combinație dintre accelerarea investiției, consolidarea rămânerii și reducerea riscului de remigrare. Programul nu este întotdeauna cauza unică a revenirii, dar contribuie la crearea condițiilor economice și psihologice pentru ca revenirea să devină sustenabilă. Cazurile în care beneficiarii declară că încă pot pleca dacă nu există comenzi, muncitori sau stabilitate arată că impactul asupra migrației depinde de performanța afacerii și de mediul economic local.

Impactul asupra familiei și gospodăriei

Impactul asupra familiei este una dintre cele mai vizibile dimensiuni ale programului. 57,1% dintre respondenți au indicat creșterea veniturilor familiei, 54,6% implicarea altor membri ai familiei în afacere, iar 40,3% revenirea

membrilor familiei din diaspora. Aceste date arată că PARE 1+2 nu finanțează doar firme, ci influențează și structura economică a gospodăriilor, redistribuind roluri și creând o bază pentru activitate familială locală.

Studiul calitativ ilustrează clar această dimensiune. În mai multe cazuri, afacerea este gestionată de soț și soție, iar ceilalți membri ai familiei contribuie la muncile agricole, la vânzări, la contabilitate, la relația cu clienții sau la activități tehnice. În cazul producătorului de detergenți, soția se ocupă de contabilitate, vânzări online și comunicarea cu clienții, iar beneficiarul gestionează laboratorul, producția, livrările și site-ul. În cazul unei gospodării agricole din Sângerei, familia participă la activitate, iar scopul explicit a fost ca soțul să rămână acasă. În cazul plantației de zmeură, membrii familiei se implică în lucrările manuale atunci când este nevoie.

Totuși, impactul asupra familiei nu este întotdeauna echivalent cu venit imediat. În cazul unui beneficiar din domeniul apiculturii, afacerea nu a generat încă venituri și chiar consumă resurse din bugetul familiei, deși menține speranța unui venit decent la sat. Într-un alt caz, copiii beneficiarului nu doresc să preia activitatea, ceea ce limitează impactul pe termen lung asupra continuității familiei. Astfel, impactul familial este puternic în termeni de ancorare, implicare și identitate economică, dar depinde de profitabilitate și de interesul generației următoare.

Impactul asupra comunității locale și ocupării

La nivel comunitar, datele studiului cantitativ indică o percepție pozitivă: 73,2% dintre respondenți au apreciat impactul PARE asupra comunității ca mare sau foarte mare. În aceeași ordine de idei, 64,7% au menționat crearea de locuri de muncă pentru membrii comunității. De asemenea, 61,3% au indicat oferirea de produse sau servicii accesibile comunității locale, iar 55,5% au indicat contribuția la dezvoltarea economică a localității sau regiunii de origine.

„Prin activitatea aceasta avem angajați cunoscuți în comunitate, care capătă un statut de specialiști în domeniu.” (beneficiar, producție de mobilier)

Studiul calitativ confirmă existența efectelor comunitare, dar arată că acestea sunt mai ales microeconomice și locale. Spălătoria auto oferă servicii într-un sat, creează aproximativ 3 locuri de muncă și reduce nevoia clienților de a călători până în centrul raional. Gospodăria agricolă contribuie la impozitele locale și lucrează cu furnizori locali. Producătorii de mobilier oferă servicii și produse personalizate, pot atrage clienți din afara localității și pot crea locuri de muncă atunci când există personal disponibil. Gospodăria pomicolă oferă mere ecologice, inclusiv copiilor de la grădiniță, și poate angaja lucrători sezonieri pentru recoltare.

În același timp, impactul asupra ocupării este mai fragil decât sugerează percepțiile agregate. Unele afaceri nu au angajați permanenți și funcționează cu ajutorul familiei beneficiarului sau al zilierilor. Alte afaceri caută muncitori, dar nu reușesc să-i găsească sau să-i păstreze. Migrația forței de muncă afectează direct capacitatea de a transforma investițiile în creștere economică: beneficiarul din Nisporeni a redus numărul de angajați de la opt-nouă la trei-patru, iar producătorul de mobilă menționează că muncitorii instruiți pleacă înainte de a deveni productivi. Astfel, programul creează potențial de ocupare, dar impactul efectiv depinde de disponibilitatea personalului local și de stabilitatea cererii.

Impactul non-financiar este una dintre cele mai importante constatări ale analizei. La întrebarea Q_18, respondenții au indicat creșterea motivației echipei (69,7%), îmbunătățirea condițiilor de muncă (63,9%), îmbunătățirea imaginii sau reputației companiei (60,5%), dobândirea de noi competențe sau cunoștințe (58,0%), creșterea accesului la finanțare suplimentară (54,6%), vizibilitatea prin promovarea ODA (51,3%) și relații mai bune cu clienții sau partenerii (49,6%). Aceste date arată că impactul programului depășește indicatorii financiari.

Impactul asupra piețelor, calității și competitivității

Impactul asupra competitivității este vizibil atât în datele cantitative, cât și în studiul calitativ. Astfel, 58,0% au indicat îmbunătățirea calității produselor sau serviciilor, 52,1% îmbunătățirea imaginii sau a credibilității companiei, iar 41,2% accesul la clienți sau la piețe noi. Dintre respondenții care au raportat extinderea, 71,4% au indicat piețe noi străine/export, iar 21,0% piețe noi locale, ceea ce sugerează că, pentru o parte dintre beneficiari, programul a susținut supraviețuirea afacerii și extinderea comercială.

„Acum putem realiza aproape tot ce ține de mobilier și producem mai mult cu același număr de oameni.” (beneficiar venit din diaspora, producție de mobilier)

În studiul calitativ, impactul asupra calității se observă în mai multe domenii. Producătorii de mobilier menționează o calitate mai bună, viteză, precizie și posibilitatea de a realiza produse mai complexe. Beneficiarul care a procurat automobilul pentru livrare a îmbunătățit punctualitatea și a sporit experiența clientului. Producătorul de detergenți a construit o strategie de piață bazată pe materie primă de calitate, testare, adaptarea formulelor și pe relația directă dintre fabrică și client. Acest caz indică și un impact de substituie parțială a importurilor, prin crearea unei oferte locale într-o nișă dominată anterior de produse importate.

Totuși, accesul la piețe noi nu este universal. În agricultură, beneficiarii semnalează limitări legate de lipsa depozitării, a punctelor de colectare, de vânzarea directă de pe câmp și de imposibilitatea de a obține prețuri mai bune. În cazul plantației de zmeură, lipsa recoltei a blocat complet accesul la piață. Prin urmare, impactul asupra competitivității este mai evident în producție și servicii decât în agricultură, unde sunt necesare intervenții complementare în depozitare, procesare, protecție climatică și desfacere.

Impact diferențiat și factori care limitează transformarea investițiilor în efecte largi

Analiza calitativă arată că impactul programului este condiționat de sector, de maturitatea afacerii și de mediul local. Afacerile cu ciclu mai scurt de rotație a investiției - servicii auto, producție de mobilier, producție de detergenți - tind să aibă efecte mai rapide asupra clienților, reputației, calității și veniturilor. În agricultură și apicultură, impactul este mai lent și mai vulnerabil la factori externi, precum clima, pierderile biologice, lipsa infrastructurii de colectare sau volatilitatea recoltei.

Această diferențiere este importantă pentru interpretarea impactului. În cazul apiculturii și al zmeurei, investițiile au creat capacitate productivă, dar nu au generat încă venituri semnificative. În cazul pomiculturii, tractorul a ușurat munca și a menținut activitatea, dar veniturile depind de ani agricoli favorabili. În cazul producției de mobilier, impactul tehnologic este evident, însă lipsa forței de muncă limitează capacitatea de creștere. În cazul spălătoriei auto, afacerea funcționează și creează locuri de muncă, dar piața locală restrânsă limitează amploarea creșterii.

Datele studiului cantitativ arată un impact agregat pozitiv, dar interviurile avertizează împotriva unei interpretări uniforme. Programul generează efecte importante, însă nu poate elimina singur constrângerile structurale ale mediului de afaceri: migrația forței de muncă, accesul la piață, lipsa infrastructurii locale, costurile de energie sau de apă, cererea limitată, riscurile climatice și lipsa unui succesor în afacerile familiale. Aceste constrângeri nu diminuează relevanța impactului PARE, dar explică de ce rezultatele sunt mai puternice în unele cazuri decât în altele.

3.6 Sustenabilitatea

Analiza integrată indică o sustenabilitate general favorabilă a rezultatelor Programului PARE 1+2, dar diferențiată în funcție de sector, de maturitatea afacerii și de riscurile externe. Majoritatea beneficiarilor descriu investițiile ca fiind utilizate în continuare, integrate în fluxul curent de producție sau prestare și asociate cu intenții de dezvoltare ulterioară. Datele studiului cantitativ arată o orientare puternică spre continuarea investițiilor: 43,2% dintre respondenți intenționează să acceseze un alt program de grant sau subvenționare, 29,7% sunt în analiză, 13,6% planifică investiții din resurse proprii, iar doar 6,8% afirmă că nu intenționează, deocamdată, să facă investiții suplimentare. Totuși, studiul calitativ arată că sustenabilitatea nu depinde doar de bunurile finanțate, ci și de condițiile post-investiție: climă, acces la piață, spații de producție sau depozitare, personal calificat, infrastructură locală, costuri fixe, mentenanță și succesiunea în afacerile familiale. Prin urmare, programul a creat o bază productivă importantă, dar menținerea și amplificarea rezultatelor necesită sprijin complementar și adaptat specificului sectorial.

Tabelul 10. Datele statistice pentru evaluarea sustenabilității

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
Principalele riscuri identificate	23,5% - nu identifică riscuri majore; 18,3% - lipsă de personal calificat; 17,4% - costuri energetice sau ale materiilor prime; 16,5% - cerere insuficientă/probleme de piață; 12,2% - creșterea costurilor de mentenanță; 6,1% - acces limitat la finanțare; 5,2% - schimbări legislative/administrative.	Deși aproape un sfert nu identifică riscuri majore, majoritatea indică riscuri operaționale, de piață, de costuri și de resurse umane, confirmând că sustenabilitatea depinde de mediul post-investiție.
Intenția de a accesa finanțare suplimentară	43,2% - alt program de grant/subvenționare; 29,7% - în analiză; 13,6% - resurse proprii; 6,8% - credit; 6,8% - nu, deocamdată.	86,5% dintre ei intenționează să facă investiții suplimentare sau să analizeze această opțiune. Aceasta indică o orientare puternică spre continuitate și dezvoltare, dar și dependența de instrumente viitoare de sprijin.

Aspecte analizate	Rezultate principale	Interpretare
NPS program PARE (0-10)	75,4% au acordat nota 10; 12,7% nota 9; 9,3% nota 8; 1,7% nota 7; 0,8% nota 6.	Nivelul foarte ridicat de recomandare sugerează satisfacție și încredere în program, elemente care pot susține continuarea relației beneficiarilor cu ODA și accesarea altor instrumente de dezvoltare.
De ce ați recomanda programul PARE	78,2% - grant adecvat și accesibil; 71,4% - proces simplu și transparent; 71,4% - formula de cofinanțare a multiplicat resursele; 58,8% - creșterea competitivității; 51,3% - asistență adaptată; 50,4% - integrare rapidă în comunitatea de afaceri; 50,4% - rezultate economice vizibile și rapide.	Motivele recomandării arată că beneficiarii asociază sustenabilitatea cu accesibilitatea grantului, transparența procesului, efectul de levier al cofinanțării și competitivitatea afacerii.
Evoluția cifrei de afaceri	30,5% - a crescut semnificativ; 37,9% - a crescut moderat; 31,6% - a rămas la fel; 0,0% - a scăzut.	68,4% raportează creșteri ale cifrei de afaceri, iar lipsa răspunsurilor privind scăderea indică o bază economică relativ favorabilă pentru menținerea investițiilor.
Impactul asupra creșterii veniturilor	27,4% - foarte mare; 48,7% - mare; 20,5% - nici mare, nici mică; 0,9% - mică; 2,6% - deloc.	76,1% indică un efect mare sau foarte mare asupra veniturilor, ceea ce susține perspectiva de continuitate, deși studiul calitativ arată că rezultatele sunt mai fragile în sectorul agricol.
Efectele financiare ale programului	72,3% - modernizarea utilajelor / proceselor; 69,7% - creșterea eficienței / productivității; 63,0% - creșterea capacității; 58,0% - îmbunătățirea calității; 52,1% - imagine / credibilitate; 51,3% - reducerea costurilor.	Efectele financiare și operaționale raportate creează premise pentru sustenabilitate, deoarece investițiile au îmbunătățit capacitatea, calitatea și eficiența firmelor.
Efectele non-financiare ale programului	69,7% - creșterea motivației echipei; 63,9% - condiții de muncă mai bune; 60,5% - reputație; 58,0% - competențe noi; 54,6% - acces la finanțare suplimentară; 49,6% - relații mai bune cu clienții/partenerii.	Sustenabilitatea este susținută și de capital non-financiar: motivație, competențe, reputație, relații comerciale și capacitatea de a mobiliza finanțare viitoare.
Sugestii de îmbunătățire PARE	50,0% - creșterea valorii maxime a grantului pentru Componenta III; 50,0% - relaxarea condițiilor privind echipamentul second-hand.	Sugestiile arată că sustenabilitatea ar putea fi consolidată prin granturi mai mari pentru afaceri aflate în dezvoltare și prin reguli mai flexibile privind echipamentele adaptate realității pieței.
Probabilitatea de revenire fără program PARE	51,8% - exclusă; 26,3% - redusă; 14,0% - medie; 7,9% - ridicată.	Pentru o parte importantă a beneficiarilor, programul a contribuit la revenirea sau la stabilizarea lor. Această ancorare locală este un factor social important pentru sustenabilitate.

Continuitatea investițiilor finanțate și integrarea lor în activitatea curentă

Analiza calitativă indică faptul că, în majoritatea cazurilor, investițiile finanțate prin PARE 1+2 continuă să fie utilizate în conformitate cu scopul aprobat. Beneficiarii confirmă utilizarea zilnică sau curentă a bunurilor procurate: automobilul pentru livrarea comenzilor de mobilier, utilajele agricole pentru lucrările de sol și stropire, tractorul în gospodăria pomicolă, utilajele pentru prelucrarea mobilierului, echipamentele pentru spălătorie auto și echipamentele de producere a detergenților. Această constatare este importantă deoarece sustenabilitatea programului începe cu menținerea activelor productive în funcțiune după finalizarea sprijinului.

Datele studiului cantitativ susțin această interpretare prin efectele raportate asupra proceselor și capacităților productive. 72,3% dintre respondenți au indicat modernizarea utilajelor, tehnologiilor sau proceselor, 69,7% creșterea eficienței sau productivității, iar 63,0% creșterea capacității de producție sau de prestare. Aceste rezultate arată că investițiile nu au fost percepute ca simple achiziții administrative, ci ca elemente integrate în funcționarea afacerii. În studiul calitativ, această integrare apare clar: beneficiarii descriu economii de timp, reducerea muncii manuale, livrări mai bune, calitate mai înaltă și autonomie față de prestatori externi.

Totuși, continuitatea activelor nu înseamnă automat sustenabilitate economică deplină. În cazurile agricole și apicole, utilajele și echipamentele sunt disponibile și utilizate, dar veniturile depind de factori externi, precum clima, mortalitatea familiilor de albine, accesul la piață sau lipsa unei baze de depozitare. În aceste situații, programul a creat capacitate productivă, dar transformarea acesteia în rezultate economice stabile necesită timp și investiții suplimentare.

Intenția de continuare și investițiile suplimentare

„Când lucrurile merg bine și va fi nevoie de perfecționare, vom aplica și la alte programe, nu doar pentru partea financiară, ci și pentru experiență și consultanță.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Un indicator important al sustenabilității este intenția beneficiarilor de a continua investițiile în aceeași direcție. 43,2% dintre respondenți declară că intenționează să acceseze un alt program de grant sau subvenționare, 29,7% sunt în analiză, 13,6% intenționează să investească din resurse proprii, iar 6,8% intenționează să facă acest lucru prin credit. Doar 6,8% afirmă că nu intenționează, deocamdată, să continue investițiile. Aceasta arată că programul a generat o investiție punctuală și o dinamică investițională ulterioară.

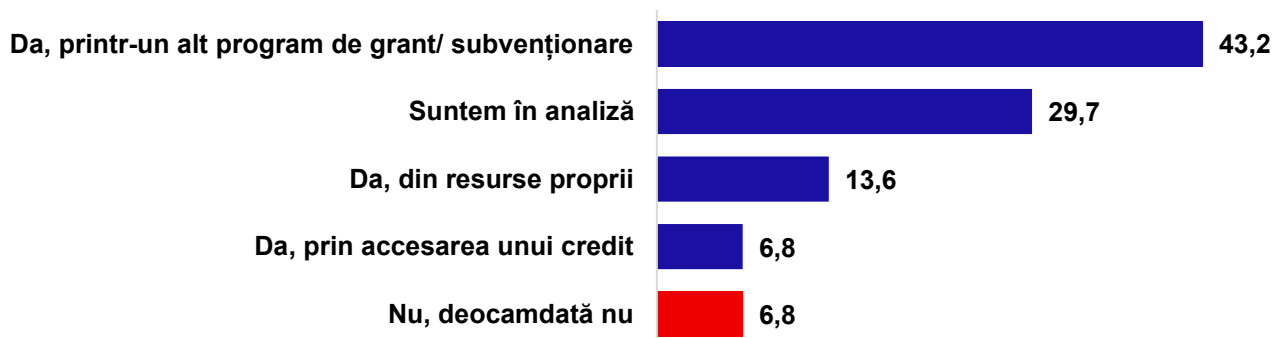

Figura 25. Intenția de a accesa finanțare suplimentară (%)

Studiul calitativ confirmă această orientare. Beneficiarii din agricultură afirmă că agricultura necesită investiții permanente și menționează necesitatea echipamentelor compatibile cu tractorul existent. Producătorul de mobilă care a procurat automobilul planifică un spațiu mai mare de producere, cu oficiu și magazin, și intenționează să acceseze alte granturi. Producătorul de detergenți planifică achiziția unui spațiu de producție, automatizarea, achiziționarea unei mașini semiautomate de îmbuteliere, dezvoltarea distribuției și accesarea pieței din România. Spălătorie auto ia în calcul extinderea cu servicii de reparații auto. Aceste planuri indică o orientare clară spre dezvoltare post-sprajin.

Există însă și cazuri în care intenția de dezvoltare este moderată de vârstă, de succesiune sau de rezultate economice instabile. Beneficiarul din pomicultură nu planifică extinderea, ci menținerea investițiilor realizate, deoarece copiii nu doresc să preia gospodăria, iar vârsta îi limitează perspectivele de dezvoltare. În cazul apiculturii și al plantației de zmeură, investițiile suplimentare sunt necesare, dar depind de resursele familiei și de capacitatea de a acoperi pierderile cauzate de factori biologici sau climatici. Prin urmare, intenția generală de continuare este ridicată, dar capacitatea efectivă de continuare este diferită.

Viabilitatea financiară și capacitatea de autofinanțare

Sustenabilitatea economică este susținută de faptul că majoritatea respondenților raportează efecte favorabile asupra veniturilor și cifrei de afaceri. Astfel, 76,1% dintre respondenți consideră că programul a avut un impact mare sau foarte mare asupra creșterii veniturilor. 68,4% raportează o creștere semnificativă sau moderată a cifrei de afaceri, iar niciun respondent nu indică scăderea acesteia. Aceste date sugerează că programul a creat premise economice pentru menținerea investițiilor.

Studiul calitativ oferă exemple concrete de viabilitate. O gospodărie agricolă din Sângerei estimează o creștere a veniturilor cu 50%-60%, chiar dacă acestea sunt reinvestite. Un alt beneficiar (spălătorie auto) își acoperă cheltuielile și generează resurse pentru dezvoltare treptată, iar producătorul de detergenți menționat anterior a trecut de la pierderi inițiale la acoperirea cheltuielilor firmei și ale familiei, devenind plătitor de TVA și atrăgând clienți mari. În aceste cazuri, sustenabilitatea este susținută de capacitatea afacerii de a genera venituri curente și de a planifica dezvoltarea.

În același timp, analiza calitativă arată că viabilitatea financiară nu este uniformă. În cazul unei afaceri în apicultură, SRL-ul nu generează încă vânzări și necesită investiții din bugetul familiei. Un alt beneficiar care gestionează o plantație de zmeură a avut recolte foarte mici din cauza climei, ceea ce blochează veniturile. Iar o gospodărie pomicolă are ani cu producție foarte bună și ani cu pierderi totale din cauza înghețului sau brumei. Astfel, indicatorii cantitativi pozitivi trebuie interpretați împreună cu riscurile sectoriale: pentru unele afaceri, sustenabilitatea financiară este deja vizibilă; pentru altele, rămâne potențială și depinde de condiții externe.

Riscuri principale pentru menținerea rezultatelor

„Să ceri rezultate imediate, mai ales în apicultură, nu este realist. Rezultatele necesită timp și depind de riscurile specifice domeniului.” (beneficiar revenit din diaspora, apicultură)

Datele studiului cantitativ arată o imagine mixtă a riscurilor. Astfel, 23,5% dintre respondenți nu identifică riscuri majore, însă restul indică riscuri relevante pentru continuitate: lipsă de personal calificat (18,3%), costuri energetice sau ale materiilor prime (17,4%), cerere insuficientă sau probleme de piață (16,5%), costuri de mentenanță (12,2%), acces limitat la finanțare (6,1%) și schimbări legislative sau administrative (5,2%). Aceste răspunsuri sugerează că sustenabilitatea programului nu depinde numai de finanțarea inițială, ci și de capacitatea beneficiarilor de a gestiona un set complex de riscuri post-investiție.

Studiul calitativ detaliază aceste riscuri. În agricultură și apicultură, riscurile dominante sunt climaterice și biologice: secetă, arșiță, brumă, îngheț, pierderea familiilor de albine și necesitatea unor investiții suplimentare în protecție climatică. Beneficiarul cu plantație de zmeură estimează că peste 90% dintre riscuri țin de climă, iar apicultorul consideră că termenul standard de monitorizare este prea scurt pentru un domeniu cu rezultate lente. În pomicultură, anii agricoli pot varia de la producții foarte mari la pierderi aproape totale.

În producție și servicii, riscurile sunt în principal operaționale și de piață. Producătorii de mobilier semnalează lipsa personalului calificat, migrația muncitorilor, fluctuația personalului instruit și necesitatea de a promova personalul. Producătorul de detergenți indică riscuri legate de costuri fixe, în special chiria spațiului de producție, securitatea cibernetică, furturi și dezvoltarea vânzărilor. Spălătoria auto este expusă riscurilor de infrastructură, în special lipsei canalizării centralizate și costurilor cu apa. Aceste riscuri diferă de la un sector la altul, ceea ce susține necesitatea unor abordări diferențiate în monitorizare și în suportul post-finanțare.

Resurse umane, migrație și succesiune

Sustenabilitatea PARE 1+2 este strâns legată de obiectivul programului privind migrația, dar studiul calitativ arată că efectul asupra migrației are două dimensiuni distincte. Prima este destinată stabilizării beneficiarilor și familiilor care au revenit. În mai multe cazuri, programul a redus intenția de remigrare sau a consolidat decizia de a rămâne în Republica Moldova. 78,1% dintre respondenți indică faptul că probabilitatea de revenire fără program ar fi fost exclusă sau redusă. Aceasta sugerează un rol important al programului în ancorarea locală a unor beneficiari.

A doua dimensiune este migrația forței de muncă, care poate afecta chiar și sustenabilitatea investițiilor. Beneficiarul din Nisporeni, producător de mobilier, descrie plecarea muncitorilor în Germania drept principală problemă pentru menținerea continuității afacerii. Alt beneficiar al domeniului mobilierului explică faptul că muncitorii instruiți timp de câteva luni renunță înainte de a deveni productivi. În agricultură, lipsa persoanelor dispuse să lucreze și dependența de muncă sezonieră reduc capacitatea de valorificare a investițiilor. Astfel, programul poate reduce migrația beneficiarilor, dar este afectat de migrația angajaților și de declinul populației active locale.

Un risc specific de sustenabilitate este succesiunea în afacerile familiale. În cazul gospodăriei pomicole, copiii nu doresc să preia activitatea, iar beneficiarul menționează explicit că vârsta și lipsa unui succesor limitează dezvoltarea viitoare. Această problemă este importantă pentru evaluare, deoarece unele investiții pot funcționa pe termen scurt și mediu, dar pot deveni vulnerabile pe termen lung dacă nu există continuitate familială sau managerială.

Infrastructură, piață și ecosistem post-investiție

Studiul calitativ arată că sustenabilitatea investițiilor finanțate depinde, în mod frecvent, de elemente aflate în afara programului. În agricultură, lipsa spațiilor de depozitare obligă beneficiarii să vândă producția direct de pe câmp, la prețuri mai mici, ceea ce reduce beneficiul economic al mecanizării. Gospodăria pomicolă semnalează lipsa punctelor de colectare raionale, ceea ce limitează accesul la piață. În plantația de zmeură, lipsa investițiilor în umbrire, protecție și procesare reduce capacitatea de a transforma producția într-un venit stabil.

În producție, sustenabilitatea este influențată de accesul la infrastructură și la servicii tehnice. Un beneficiar care a importat utilaje din China a economisit bani la achiziție, dar a rămas vulnerabil la mentenanță, deoarece furnizorii locali nu au oferit suport pentru echipamentele cumpărate din afara rețelei lor. Același beneficiar menționează costuri ridicate și proceduri dificile pentru conectarea la rețeaua electrică. În cazul producătorului de detergenți, problema principală este accesul la spații de producție adecvate, la prețuri suportabile.

Pentru serviciile cu impact asupra mediului, infrastructura locală devine determinantă. Un beneficiar ce gestionează o spălătorie auto a investit într-un separator de hidrocarburi într-un alt proiect, dar lipsa canalizării centralizate a generat riscuri de conformare și sancțiuni. Aceasta arată că sustenabilitatea unei investiții private poate fi limitată de infrastructura publică. Prin urmare, pentru a consolida rezultatele PARE 1+2, intervențiile de finanțare ar trebui corelate cu măsuri complementare privind infrastructura locală, accesul la piață, mentenanța și serviciile de suport tehnic.

Monitorizare, reguli și recomandări pentru consolidarea sustenabilității

„Monitorizarea mi se pare rezonabilă. Dacă folosești utilajul în activitatea ta, nu este o problemă să fie verificat.” (beneficiar revenit din diaspora, producție de mobilier)

Percepțiile asupra monitorizării sunt, în general, favorabile atunci când aceasta este predictibilă și proporțională. Beneficiarul care a procurat utilaje pentru mobilier consideră monitorizarea de 2 ani rezonabilă, deoarece nu reprezintă o problemă dacă utilajele sunt folosite în activitatea aprobată. Spălătoria auto a trecut prin monitorizarea de 3 ani fără dificultăți majore. Totuși, cazul apiculturii indică o tensiune importantă: aplicarea unor așteptări standard privind rezultate rapide poate intra în conflict cu specificul afacerilor agricole noi, unde ciclul de maturizare este mai lung și riscurile sunt mai mari.

Sugestiile beneficiarilor merg în direcția unei flexibilități mai mari și a unui suport post-finanțare mai bine adaptat. 50,0% dintre respondenți recomandă creșterea valorii maxime a grantului pentru Componenta III, iar 50,0% recomandă relaxarea condițiilor privind echipamentul second-hand. În studiul calitativ, recomandările includ simplificarea documentelor, programe suplimentare pentru depozitare și sere, sprijin pentru conectarea la utilități, mentorat de la antreprenori experimentați, mai multe granturi și ajustarea termenelor de monitorizare în funcție de specificul sectorului.

Aceste recomandări sunt importante pentru sustenabilitate, deoarece vizează accesul inițial la finanțare și capacitatea beneficiarilor de a menține rezultatele după încheierea finanțării. O abordare diferențiată pe sectoare – agricultură, servicii, producție, afaceri noi, afaceri în dezvoltare – ar permite ODA să stabilească așteptări mai realiste, să reducă riscurile de abandon și să crească randamentul investițiilor publice.

Capitolul 4. Recomandări

1. **Menținerea Programului PARE 1+2** ca instrument dedicat valorificării remitențelor în investiții productive. Programul trebuie păstrat ca mecanism distinct de susținere a diasporei, a migranților reveniți și familiilor acestora, deoarece combină obiective economice, sociale și teritoriale într-un instrument ușor de înțeles pentru beneficiari.
2. **Diferențierea monitorizării în funcție de sector și de maturitatea afacerii.** Pentru agricultură, apicultură și pomicultură, indicatorii de rezultat trebuie interpretați pe perioade mai lungi, deoarece efectele depind de climă și de cicluri biologice. Pentru servicii și producție, monitorizarea poate pune accent pe capacitate, calitate, livrări, clienți și venituri.
3. **Simplificarea documentării și standardizarea suportului preaplicare.** ODA ar trebui să ofere ghiduri scurte, modele de buget, exemple de proiecte eligibile și liste de documente pe tipuri de investiții, astfel încât beneficiarii mici să poată pregăti dosarul fără costuri administrative excesive.
4. **Consolidarea componentei de consultanță practică.** Programul trebuie să includă ghidare privind planificarea afacerii, fluxul de numerar, mentenanța echipamentelor, accesul la piață, organizarea producției și gestionarea riscurilor. Pentru beneficiarii care revin după perioade lungi de migrație, această componentă are și rolul de a facilita reintegrarea în mediul de afaceri local.
5. **Corelarea grantului cu alte instrumente de sprijin.** PARE 1+2 ar trebui conectate explicit cu Programul 373, subvențiile agricole, programele START, instrumentele de digitalizare, incubatoarele de afaceri și mecanismele locale de suport. Această abordare ar permite finanțarea unui parcurs investițional complet, dincolo de un singur bun izolat.
6. **Introducerea unor mecanisme de finanțare** care reduc presiunea asupra fluxului de numerar. Pentru investițiile de valoare mai mare, ODA poate examina plăți directe către furnizori, tranșe mai flexibile, contracte tripartite sau finanțare-punte pentru contribuția proprie, fără a reduce controlul asupra utilizării fondurilor publice.
7. **Adaptarea eligibilității costurilor conexe.** În unele proiecte, bunul finanțat devine funcțional doar împreună cu spațiu, conectare la utilități, montaj, transport, instruire sau mentenanță inițială. Ghidul Programului ar trebui să clarifice aceste costuri și să permită includerea lor atunci când acestea sunt indispensabile pentru utilizarea investiției.
8. **Consolidarea legăturii cu piața și cu comunitatea locală.** Programul ar trebui să susțină achiziția de echipamente, accesul la clienți, promovarea, standardizarea calității, participarea la târguri, utilizarea platformelor digitale și parteneriate locale, mai ales pentru afacerile din mediul rural și pentru producătorii mici.
9. **Integrarea dimensiunii de personal și a competențelor.** Lipsa personalului calificat este unul dintre cele mai importante riscuri pentru sustenabilitate. Programul ar putea fi corelat cu instruire profesională, mentorat, suport pentru ucenicie sau stimulente pentru angajarea și menținerea lucrătorilor în afacerile beneficiare.
10. **Menținerea verificărilor de eligibilitate și a monitorizării,** cu accent pe utilizarea efectivă a investiției. Controlul trebuie să rămână suficient de riguros pentru a preveni utilizarea neconformă a bunurilor, dar orientat spre rezultate și spre remediere, nu spre a împovăra beneficiarii cu raportări formale.
11. **Îmbunătățirea comunicării și promovării Programului în diaspora și în regiuni.** Canalele digitale, recomandările dintre antreprenori, incubatoarele de afaceri, APL-urile și asociațiile de business pot fi utilizate mai sistematic pentru a ajunge la migranți reveniți, familii cu economii din migrație și comunități rurale cu potențial antreprenorial.
12. **Dezvoltarea unui sistem de monitorizare orientat spre rezultate.** ODA ar trebui să urmărească indicatori simpli și comparabili: investiția realizată, utilizarea bunului, veniturile, locurile de muncă, implicarea familiei, piețele noi, contribuțiile fiscale, intențiile de reinvestire și riscurile principale. Indicatorii trebuie adaptați la sector și la etapa de dezvoltare.

Anexa 1. Nivelul de realizare al indicatorilor de rezultate

Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2” (16.09.2022 - 16.09.2025)			
Denumire indicator de produs/de rezultat conform HG	Valoarea indicatorilor conform HG perioada total de implementare (36 luni)	Progresul de realizare a indicatorilor de produs/rezultat conform HG perioada de la lansare până la data raportării (36 luni)	
<i>Indicatori de produs:</i>	<i>ținta</i>	<i>realizat</i>	<i>%</i>
- Numărul activităților de mediatizare și informare organizate cu privire la promovarea Programului	10	10	100
- Numărul de persoane informate cu privire la oportunitățile Programului	3.000	9.200	306
- Numărul de întreprinderi consultate	1.000	4.250	425
- Numărul de persoane (lucrător migrant, soț/soție sau rude de gradul întâi a acestuia) instruite în domeniul dezvoltării unei afaceri	600	562	94
- Numărul de întreprinderi susținute financiar <u>pentru dezvoltarea</u> afacerilor lansate de către migranți sau rude de gradul I ale acestora	200 / 260	204(182)	102(70
• finanțate din Bugetul de Stat	200	137 122)	69 (61)
• finanțate din surse externe	60	67 (60)	112 (100)
Numărul beneficiarilor care au rezoluționat contractele de finanțare nerambursabilă		-26	
- Numărul de întreprinderi susținute financiar <u>pentru extinderea</u> activității economice	100	72 (68)	72 (68)
• finanțate din Bugetul de Stat	100	72 (68)	72 (68)
• finanțate din surse externe	0	0	-
- Suma grantului aprobată, din care:	104,3	78,7 (72,3)	76 (69)
• din Bugetul de Stat (mil. MDL)	90,0	63,2 (58,4)	70 (65)
• din surse externe (mil. MDL)	14,3	15,5 (14,0)	108 (98)
<i>Indicatori de rezultat:</i>			
- Numărul de migranți sau rude de gradul I ale acestora își vor îmbunătăți abilitățile și competențele antreprenoriale	500	598	120
- Numărul de afaceri noi, create de către migranți sau rude de gradul I ale acestora	100	141	141
- Numărul de locuri de muncă nou-create	250	898	359
- Numărul de locuri de muncă menținute	600	1.203	200
- Volumul remitențelor investite în economia națională, în creștere cu 45,0 mil. lei	45,0	105,5	234
- Volumul de investiții în economia națională, în creștere cu circa 320,0 mil. lei	320,0	184,2 (169,1)	58 (53)
- Ponderea beneficiarilor ce vor înregistra o creștere a impozitelor și taxelor plătite în bugetul public național	60%	88%	147
- Ponderea beneficiarilor ce vor asigura câștigul salarial mediu lunar brut la nivelul celui pe ramură	60%	n/a	n/a
- Ponderea beneficiarilor ce vor înregistra o creștere a performanței financiare	60%	60%	100

Anexa 2. Datele și calculele aferente analizei financiare și economice

Această anexă conține cifrele pe ani ale analizelor financiare și economice efectuate, precum și datele, sursele și calculele aferente acestor analize.

Tabelul 11. Analiza financiară

Denumirea / anul	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036
Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane juridice	7,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane fizice	6,8	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Venituri suplimentare din TVA aferentă bugetului	8,1	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Fluxuri de intrare, mil. MDL	22,2	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7
Sumele transferate a grantului	47,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Costuri administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor	14,5	1,8	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Fluxuri de ieșire, mil. MDL	62,2	1,8	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Fluxul de numerar net, mil. MDL	-40,0	5,9	6,8	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7
Factorul de actualizare	1,0	0,93	0,86	0,79	0,74	0,68	0,63	0,58	0,54	0,50	0,46
Fluxul net de numerar actualizat, mil. MDL	-40,0	5,5	5,8	6,1	5,7	5,2	4,9	4,5	4,2	3,9	3,6
Rata financiară de actualizare	8%										
Valoarea actualizată netă financiară (FNPV), mil. MDL	9,2										
Rata internă de rentabilitate financiară (FIRR)	12,7%										
Raport beneficiu - cost*	1,2										

*În baza fluxului net de numerar actualizat.

Rezultatele analizei financiare și economice sunt bazate pe datele aferente beneficiarilor programelor evaluate pentru care au fost disponibile informații furnizate de Serviciul Fiscal de Stat (SFS). Prin urmare, valorile absolute ale indicatorilor financiari și economici prezentați reflectă exclusiv impactul estimat pentru acest grup de beneficiari. Totodată, rezultatele obținute permit formularea unor concluzii privind eficiența și impactul programelor la nivelul întregii populații de beneficiari, însă indicatorii financiari și economici calculați în cadrul analizei se referă strict la beneficiarii pentru care au fost disponibile date complete și utilizabile în procesul de evaluare.

Anul 2026, în calitate de an de referință (anul 0), față de care se efectuează calculele indicatorilor principali ai analizei financiare și economice, reprezintă suma valorilor estimate în anii 2023-2025, precum și sumele aferente pentru anul 2026.

Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane juridice pentru anul 2026 au fost calculate în felul următor:

$7,3 \text{ mil. lei} = (13.665,6 \times 82 \times 3,5 + 21.271,4 \times 62 \times 2,5 + 2.734,2 \times 17 \times 1,5) / 1.000.000$, unde:

82, 62 și 17 – numărul beneficiarilor programului pe anii 2023, 2024 și 2025, respectiv, pentru care SFS a prezentat date.

3,5, 2,5, 1,5 – 3,5 reprezintă numărul de ani în perioada 2023-2026, inclusiv 2026, în care primul an, anul de aplicare la program (2023), este luat la jumătate deoarece întreprinderile aplică pe parcursul anului. 2,5 reprezintă numărul de ani din perioada 2024-2026, inclusiv 2026, în care primul an, anul de aplicare la program (2024), este luat la jumătate, deoarece întreprinderile aplică pe parcursul anului. 1,5 reprezintă numărul de ani din perioada 2025-2026, inclusiv 2026, în care primul an, anul de aplicare la program (2025), este luat la jumătate, deoarece întreprinderile aplică pe parcursul anului.

13.665,6 – venitul suplimentar mediu anual din impozitul pe venit al persoanelor juridice, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2023, calculat în felul următor:

$13.665,6 = ((131.148,2 - 73.520,5) / 3) / (1 + 0,4057)$, unde:

131.148,2 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

73.520,5 – impozit mediu/întreprindere în 2022.

3 – trei ani ai perioadei 2022 - 2025.

0,4057 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2022 față de anul 2021, calculată în felul următor:

$0,4057 = (73.520,5 - 52.303,2) / 52.303,2$, unde:

52.303,2 – impozit mediu/întreprindere în 2021.

Toate valorile indicatorilor financiari și economici sunt calculate pe baza datelor furnizate de SFS pentru fiecare întreprindere.

21.271,4 – venitul suplimentar mediu anual din impozitul pe venit al persoanelor juridice, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2024, calculat în felul următor:

$21.271,4 = ((141.650,5 - 70.462,9) / 2) / (1 + 0,6733)$, unde:

141.650,5 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

70.462,9 – impozit mediu/întreprindere în 2023.

2 – doi ani ai perioadei 2023 - 2025.

0,6733 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2023 față de anul 2022, calculată în felul următor:

$0,6733 = (70.462,9 - 42.109,7) / 42.109,7$, unde:

42.109,7 – impozit mediu/întreprindere în 2022.

2.734,2 – venitul suplimentar mediu anual din impozitul pe venit al persoanelor juridice, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2025, calculat în felul următor:

$2.734,2 = (142.847,7 - 139.446,9) / (1 + 0,2438)$, unde:

142.847,7 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

139.446,9 – impozit mediu/întreprindere în 2024.

perioada este de un singur an (2024–2025), de aceea, diferența nu se mai împarte la numărul de ani.

0,2438 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2024 față de anul 2023, calculată:

$0,2438 = (139.446,9 - 112.111,7) / 112.111,7$, unde:

112.111,7 – impozit mediu/întreprindere în 2023.

Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane juridice pentru anul 2027 și următorii până în anul 2036 inclusiv, care sunt asumate la valoarea estimată pentru anul 2027 au fost calculate după aceeași formula ca și pentru anul 2026 doar fără valorile de 3,5, 2,5, 1,5 care reprezintă numărul de ani ai perioadelor luate în calcul pentru anul 2026. Prin urmare formula este următoarea:

$2,5 \text{ mil. lei} = (13.665,6 \times 82 + 21.271,4 \times 62 + 2.734,2 \times 17) / 1.000.000$.

Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane fizice pentru anul 2026 au fost calculate în felul următor:

$6,8 \text{ mil. lei} = (16.800,4 \times 82 \times 3,5 + 10.076,5 \times 62 \times 2,5 + 16.807,9 \times 17 \times 1,5) / 1.000.000$, unde:

16.800,4 – venitul suplimentar mediu anual din impozitul pe venit al persoanelor fizice, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2023, calculat în felul următor:

$16.800,4 = ((115.786,6 - 37.285,5) / 3) / (1 + 0,5575)$, unde:

115.786,6 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

37.285,5 – impozit mediu/întreprindere în 2022.

3 – trei ani ai perioadei 2022 - 2025.

0,5575 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2022 față de anul 2021, calculată:

$0,5575 = (37.285,5 - 23.938,9) / 23.938,9$, unde:

23.938,9 – impozit mediu/întreprindere în 2021.

10.076,5 – venitul suplimentar mediu anual pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2024, calculat în felul următor:

$10.076,5 = ((59.701,0 - 30.581,5) / 2) / (1 + 0,4449)$, unde:

59.701,0 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

30.581,5 – impozit mediu/întreprindere în 2023.

2 – doi ani ai perioadei 2023 - 2025.

0,4449 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2023 față de anul 2022, calculată:

$0,4449 = (30.581,5 - 21.164,8) / 21.164,8$, unde:

21.164,8 – impozit mediu/întreprindere în 2022.

16.807,9 – venitul suplimentar mediu anual pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2025, calculat în felul următor:

$$16.807,9 = (101.340,5 - 78.073,2) / (1 + 0,3843), \text{ unde:}$$

101.340,5 – impozit mediu/întreprindere în 2025.

78.073,2 – impozit mediu/întreprindere în 2024.

perioada este de un singur an (2024 - 2025), de aceea diferența nu se mai împarte la numărul de ani.

0,3843 – rata de creștere a impozitului pe venit în anul 2024 față de anul 2023, calculată:

$$0,3843 = (78.073,2 - 56.398,6) / 56.398,6, \text{ unde:}$$

56.398,6 – impozit mediu/întreprindere în 2023.

Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane fizice pentru anul 2027 și următori până în anul 2036 inclusiv, care sunt asumate la valoarea estimată pentru anul 2027 au fost calculate după aceeași formula ca și pentru anul 2026 doar fără valorile de 3,5, 2,5, 1,5 care reprezintă numărul de ani ai perioadelor luate în calcul pentru anul 2026. Prin urmare formula este următoarea:

$$2,3 \text{ mil. lei} = (16.800,4 \times 82 + 10.076,5 \times 62 + 16.807,9 \times 17) / 1.000.000.$$

Venituri suplimentare din TVA aferentă bugetului pentru anul 2026 au fost calculate în felul următor:

$$8,1 \text{ mil. lei} = (11.401,7 \times 82 \times 3,5 + 30.220,8 \times 62 \times 2,5 + 6.868,9 \times 17 \times 1,5) / 1.000.000$$

11.401,7 – venitul suplimentar mediu anual din TVA aferentă bugetului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2023, calculat în felul următor:

$$11.401,7 = ((74.556,7 - 22.501,5) / 3) / (1 + 0,5219), \text{ unde:}$$

74.556,7 – TVA medie/întreprindere în 2025.

22.501,5 – TVA medie/întreprindere în 2022.

3 – trei ani ai perioadei 2022 - 2025.

0,5219 – rata de creștere a TVA în anul 2022 față de anul 2021, calculată: $0,5219 = (4.695.052,5 - 3.085.076,2) / 3.085.076,2$, unde

4.695.052,5 – venituri declarate medii/întreprindere în 2022.

3.085.076,2 – venituri declarate medii/întreprindere în 2021.

Pentru estimarea creșterii naturale a TVA au fost luate în calcul veniturile declarate ale întreprinderilor, pentru a evita eventualele distorsiuni care pot apărea dacă această rată este calculată exclusiv în baza datelor privind TVA. Această abordare este justificată de faptul că nu toate întreprinderile sunt plătitoare de TVA, iar valorile TVA pot varia semnificativ de la un an la altul.

30.220,8 – venitul suplimentar mediu anual din TVA aferentă bugetului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2024, calculat în felul următor:

$$30.220,8 = ((132.138,1 - 50.225,5) / 2) / (1 + 0,3552), \text{ unde:}$$

132.138,1 – TVA medie/întreprindere în 2025.

50.225,5 – TVA medie/întreprindere în 2023.

2 – doi ani ai perioadei 2023 - 2025.

0,3552 – rata de creștere a TVA în anul 2023 față de anul 2022, calculată: $0,3552 = (4.442.698,8 - 3.278.175,3) / 3.278.175,3$, unde

4.442.698,8 – venituri declarate medii/întreprindere în 2023.

3.278.175,3 – venituri declarate medii/întreprindere în 2022.

6.868,9 – venitul (reducerea de venit) mediu anual din TVA aferentă bugetului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2025, calculat în felul următor:

$$6.868,9 = (116.666,7 - 105.945,2) / (1 + 0,5609), \text{ unde:}$$

116.666,7 – TVA medie/întreprindere în 2025.

105.945,2 – TVA medie/întreprindere în 2024.

perioada este de un singur an (2024 - 2025), de aceea diferența nu se mai împarte la numărul de ani.

0,5609 – rata de creștere a TVA în anul 2024 față de anul 2023, calculată: $0,5609 = (8.257.902,6 - 5.290.507,3) / 5.290.507,3$, unde

8.257.902,6 – venituri declarate medii/întreprindere în 2024.

5.290.507,3 – venituri declarate medii/întreprindere în 2023.

Venituri suplimentare din TVA aferentă bugetului pentru anul 2027 și următori până în anul 2036 inclusiv, care sunt asumate la valoarea estimată pentru anul 2027 au fost calculate după aceeași formula ca și pentru anul 2026 doar fără valorile de 3,5, 2,5, 1,5 care reprezintă numărul de ani ai perioadelor luate în calcul pentru anul 2026. Prin urmare formula este următoarea:

2,9 mil. lei = $(11.401,7 \times 82 + 30.220,8 \times 62 + 6.868,9 \times 17) / 1.000.000$.

Sumele transferate a grantului sunt datele pentru companiile luate în calcul conform datelor ODA. Aceasta constituie valoare de 47,7 mil. lei, fiind suma la 22,0 (2022) + 19,4 (2023) + 138,3 (2024) + 6,3 (2025).

Costuri administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor sunt reflectate în Tabelul 12.

Tabelul 12. Calculul costurilor administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor

Denumirea programe ODA	2023			2024			2025 sem. I		
	nr. dosare	cota	plăți lei	nr. dosare	cota	plăți lei	nr. dosare	cota	plăți lei
Programul START pentru Tineri: o afacere durabilă la tine acasă	212			100			87		
Programul de susținere a antreprenoriatului feminin				110			135		
Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”	133	15,0	8,1	97	11,1	6,2	39	7,0	5,1
Programul de ecologizare a IMM	47	5,3	2,9	58	6,6	3,7	15	2,7	2,0
Programul de Transformare Digitală a IMM	103			133			55		
Programul de creștere a competitivității IMM și internaționalizare a acestora	45			25			6		
Programul de re tehnologizare și eficiență energetică a IMM-urilor	278	31,4	17,0	200	22,9	12,7	168	30,2	22,1
Programul de susținere a inovațiilor digitale și start-upurilor tehnologice	67			57			0		
Programul de sprijin pentru dezvoltarea IMM în domeniul turismului				80			41		
Programul de sprijin al micilor producători				13			10		
Total dosare evaluate	885	100		873	100		556	100	
Plăți către angajați și către organele de asigurare socială și medicală, mil. lei			43,3			44,5			58,5

Sursa: Numărul dosarelor evaluate, pe baza informației statistice privind numărul de beneficiari și suportul financiar acordat, conform programelor implementate de ODA. Plățile către angajați și către organele de asigurare socială și medicală, în baza situațiilor financiare.

Cota dosarelor evaluate a fost calculată ca raport al dosarelor evaluate pe fiecare dintre programele analizate la totalul dosarelor evaluate în perioada unui an (semestrul I pentru anul 2025). Sumă plăților aferente fiecărui program analizat reprezintă produsul dintre cotele calculate și suma totală a plăților către angajați și organe de asigurare socială și medicală. La rezultatul obținut a fost adăugată cota de 25%, ceea ce constituie cota de cheltuieli generale luată în calcul conform [Ghidului de aplicare a Modelului Costului Standard \(MCS\) în Republica Moldova](#). Sumele obținute pe ani pe fiecare program analizat constituie costurile administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor pe anii respectivi. Pentru anul 2026, suma constituie media anilor 2023-2025, în timp ce pentru anul 2027 în calcul este luată jumătate din mărimea acestei medii și 25% din această valoare pentru anul 2028 în scopul de include în calcul și costurile administrative de monitorizare post-implementare a programelor.

Reieșind din numărul total de beneficiari, numărul beneficiarilor eligibili pentru evaluarea ex-post pentru fiecare program, următoarele cote ale beneficiarilor eligibili pentru evaluarea ex-post în numărul total de beneficiari au fost utilizate: programul de re tehnologizare și eficiență energetică a IMM-urilor - 69% (300/433), programul de ecologizare a IMM-urilor - 45% (48/107), programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+2” - 56% (149/267).

În rezultatul următoarele valori au fost utilizate în calcul:

Tabelul 13. Calcule impact financiar programele ODA

Denumire program	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Programul de re tehnologizare și eficiență energetică a IMM-urilor	$11,8 = 17,0 * 69\%$	$8,8 = 12,7 * 69\%$	$15,3 = 22,1 * 69\%$	$12,0 = 17,3 * ((17,0+12,7+22,1)/3) * 69\%$	$6,0 = 12,0 / 2$	$3,0 = 12,0 / 4$
Programul de Atragere a Remitențelor în Economie „PARE 1+2”	$4,5 = 8,1 * 56\%$	$3,4 = 6,2 * 56\%$	$2,9 = 5,1 * 56\%$	$3,6 = 6,5 * ((8,1+6,2+5,1)/3) * 56\%$	$1,8 = 3,6 / 2$	$0,9 = 3,6 / 4$
Programul de ecologizare a IMM-urilor	$1,3 = 2,9 * 45\%$	$1,7 = 3,7 * 45\%$	$0,9 = 2,0 * 45\%$	$1,3 = 2,9 * ((2,9+3,7+2,0)/3) * 45\%$	$0,6 = 1,3 / 2$	$0,3 = 1,3 / 4$

Tabelul 14. Analiza economică

Denumirea / anul	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036
Sumele transferate a grantului	47,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane juridice	7,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Venituri suplimentare din impozitul pe venit, persoane fizice	6,8	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Venituri suplimentare din TVA aferentă bugetului	8,1	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Majorarea suplimentară a profitului	68,8	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4	24,4
Majorarea suplimentară a plăților salariale	77,4	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0
Fluxuri de intrare, mil. MDL	216,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1	58,1
Valoarea totală a investiției efectuate	110,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cheltuieli suplimentare cu plata impozitului pe venit, persoane juridice	7,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Cheltuieli suplimentare cu plata impozitului pe venit, persoane fizice	6,8	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Cheltuieli suplimentare cu plata TVA aferentă bugetului	8,1	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Costuri administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor	14,5	1,8	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Fluxuri de ieșire, mil. MDL	147,6	9,5	8,6	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7
Fluxul de numerar net, mil. MDL	68,6	48,6	49,5	50,4	50,4	50,4	50,4	50,4	50,4	50,4	50,4
Factorul de actualizare	1,0	0,94	0,89	0,84	0,79	0,75	0,70	0,67	0,63	0,59	0,56
Fluxul de numerar net actualizat, mil. MDL	68,6	45,8	44,1	42,3	39,9	37,7	35,5	33,5	31,6	29,8	28,1
Rata economică de actualizare	6%										
Valoarea actualizată netă economică (ENPV), mil. MDL	437,1										
Rata internă de rentabilitate economică (EIRR)	n/a										
Raport beneficiu - cost*	5,4										

*În baza fluxului net de numerar actualizat.

Sumele transferate ale grantului și costurile administrative suportate de ODA pentru implementarea și monitorizarea programelor sunt utilizate în analiza financiară.

Veniturile suplimentare din impozitul pe venit, pentru persoane juridice și persoane fizice, și veniturile suplimentare din TVA aferentă bugetului sunt utilizate în analiza financiară și sunt egale cu cheltuielile suplimentare pentru plata acestor impozite și TVA, achitate de către persoane juridice și persoane fizice.

Valoarea totală a investiției efectuate este indicată pentru companiile luate în calcul, conform datelor ODA. Aceasta reprezintă o valoare de 110,9 mil. lei, fiind suma la 52,5 (2023) + 44,4 (2024) + 14,0 (2025).

Majorarea suplimentară a profitului pentru anul 2026 a fost calculată în felul următor:

$68,8 \text{ mil. lei} = (123.500,0 \times 82 \times 3,5 + 192.442,8 \times 62 \times 2,5 + 139.300,9 \times 17 \times 1,5) / 1.000.000$, unde:

123.500,0 – majorarea suplimentară medie anuală a profitului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2023, calculată în felul următor:

$123.500,0 = ((1.087.549,5 - 566.718,7) / 3) / (1 + 0,4058)$, unde:

1.087.549,5 – profit mediu/întreprindere în 2025.

566.718,7 – profit mediu/întreprindere în 2022.

3 – trei ani ai perioadei 2022–2025.

0,4058 – rata de creștere a profitului în anul 2022 față de anul 2021, calculată: $0,4058 = (566.718,7 - 403.143,2) / 403.143,2$, unde:

403.143,2 – profit mediu/întreprindere în 2021.

192.442,8 – majorarea suplimentară medie anuală a profitului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2024, calculată în felul următor:

$192.442,8 = ((1.128.170,7 - 515.627,1) / 2) / (1 + 0,5915)$, unde:

1.128.170,7 – profit mediu/întreprindere în 2025.

515.627,1 – profit mediu/întreprindere în 2023.

2 – doi ani ai perioadei 2023 - 2025.

0,5915 – rata de creștere a profitului în anul 2023 față de anul 2022, calculată: $0,5915 = (515.627,1 - 323.989,1) / 323.989,1$, unde:

323.989,1 – profit mediu/întreprindere în 2022.

139.300,9 – majorarea suplimentară medie anuală a profitului, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2025, calculată în felul următor:

$139.300,9 = (1.479.324,9 - 1.293.882,3) / (1 + 0,3312)$, unde:

1.479.324,9 – profit mediu/întreprindere în 2025.

1.293.882,3 – profit mediu/întreprindere în 2024.

Perioada este de un singur an (2024–2025), de aceea, diferența nu se mai împarte la numărul de ani.

0,3312 – rata de creștere a profitului în anul 2024 față de anul 2023, calculată: $0,3312 = (1.293.882,3 - 971.939,4) / 971.939,4$, unde:

971.939,4 – profit mediu/întreprindere în 2023.

Majorarea suplimentară a profitului pentru anul 2027 și următorii până în anul 2036 inclusiv, care sunt asumate la valoarea estimată pentru anul 2027 au fost calculate după aceeași formula ca și pentru anul 2026 doar fără valorile de 3,5, 2,5, 1,5 care reprezintă numărul de ani ai perioadelor luate în calcul pentru anul 2026. Prin urmare formula este următoarea:

$24,4 \text{ mil. lei} = (123.500,0 \times 82 + 192.442,8 \times 62 + 139.300,9 \times 17) / 1.000.000$.

Majorarea suplimentară a plăților salariale pentru anul 2026 a fost calculată în felul următor:

$74,4 \text{ mil. lei} = (190.773,5 \times 82 \times 3,5 + 114.421,3 \times 62 \times 2,5 + 190.858,5 \times 17 \times 1,5) / 1.000.000$, unde:

190.773,5 – majorarea suplimentară medie anuală a plăților salariale, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2023, calculată în felul următor:

$190.773,5 = ((1.314.792,4 - 423.388,2) / 3) / (1 + 0,5575)$, unde:

1.314.792,4 – plăți salariale medii/întreprindere în 2025.

423.388,2 – plăți salariale medii/întreprindere în 2022.

3 – trei ani ai perioadei 2022 - 2025.

0,5575 – rata de creștere a plăților salariale în anul 2022 față de anul 2021, calculată: $0,5575 = (423.388,2 - 271.833,8) / 271.833,8$, unde:

271.833,8 – plăți salariale medii/întreprindere în 2021.

114.421,3 – majorarea suplimentară medie anuală a plăților salariale, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2024, calculată în felul următor:

$114.421,3 = ((677.923,0 - 347.262,8) / 2) / (1 + 0,4449)$, unde:

677.923,0 – plăți salariale medii/întreprindere în 2025.

347.262,8 – plăți salariale medii/întreprindere în 2023.

2 – doi ani ai perioadei 2023 - 2025.

0,4449 – rata de creștere a plăților salariale în anul 2023 față de anul 2022, calculată: $0,4449 = (347.262,8 - 240.332,9) / 240.332,9$, unde:

240.332,9 – plăți salariale medii/întreprindere în 2022.

190.858,5 – majorarea suplimentară medie anuală a plăților salariale, pe o întreprindere, aferent companiilor care au aplicat la program în 2025, calculată în felul următor:

$190.858,5 = (1.150.753,5 - 886.546,0) / (1 + 0,3843)$, unde:

1.150.753,5 – plăți salariale medii/întreprindere în 2025.

886.546,0 – plăți salariale medii/întreprindere în 2024.

perioada este de un singur an (2024 - 2025), de aceea diferența nu se mai împarte la numărul de ani.

0,3843 – rata de creștere a plăților salariale în anul 2024 față de anul 2023, calculată: $0,3843 = (886.546,0 - 640.424,0) / 640.424,0$, unde:

640.424,0 – plăți salariale medii/întreprindere în 2023.

Majorarea suplimentară a plăților salariale pentru anul 2027 și următorii până în anul 2036 inclusiv, care sunt asumate la valoarea estimată pentru anul 2027 au fost calculate după aceeași formula ca și pentru anul 2026 doar fără valorile de 3,5, 2,5, 1,5 care reprezintă numărul de ani ai perioadelor luate în calcul pentru anul 2026. Prin urmare formula este următoarea:

$26,0 \text{ mil. lei} = (190.773,5 \times 82 + 114.421,3 \times 62 + 190.858,5 \times 17) / 1.000.000.$